

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

Raminta MAZAJEVAITĖ

Viešojo valdymo studijų programos studentė

**NACIONALINĖS DARNAUS VYSTYMOSI STRATEGIJOS
ĮGYVENDINIMAS LIETUVOS APSKRITYSE: ŠIAULIŲ IR
TELŠIŲ APSKRIČIŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ**

Magistro darbas

Šiauliai, 2016

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

Raminta MAZAJEVAITĖ

NACIONALINĖS DARNAUS VYSTYMO SI STRATEGIJOS
ĮGYVENDINIMAS LIETUVOS APSKRITYSE: ŠIAULIŲ IR
TELŠIŲ APSKRIČIŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ

Magistro darbas

Socialiniai mokslai, Viešasis administravimas (N700)

Darbo vadovas:

prof. dr. Teodoras TAMOŠIŪNAS

Teigiu, kad magistro darbas, kurį teikiu Viešojo administravimo magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti, yra originalus autorinis darbas.

(Studento parašas)

Mazajevaitė, R. (2016). Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimas Lietuvos apskrityse: Šiaulių ir Telšių apskričių lyginamoji analizė. Viešojo valdymo studijų programos magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. dr. T. Tamošiūnas. Šiaulių universitetas, Viešojo administravimo katedra, 91 p. (su priedais 112 p.).

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjamas nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimas per apskričių, statistinės analizės ir integruoto darnaus vystymosi indekso skaičiavimo metodikos prizmę.

Baigiamasis magistro darbas susideda iš įvado, dviejų dalių (teorinės ir empirinės), išvadų, rekomendacijų, literatūros sąrašo ir priedų. Teorinėje dalyje yra analizuojama darnaus vystymosi samprata, raida, supažindinama su visomis keturiomis darnaus vystymosi dimensijomis (aplinkos, ekonomine, socialine ir institucine). Taip pat atskleistas darnaus vystymosi ir gero bei viešojo valdymo principų panašumas ir svarba. Svarbu paminėti, kad yra atskleidžiami regioninės politikos ypatumai Lietuvoje. Regionai šiame darbe yra suprantami, kaip apskritys. Tiriamojoje (empirinėje) dalyje yra atlikta statistinė lyginamoji Šiaulių, Telšių apskričių ir Lietuvos Respublikos analizė. Taip pat pasitelkiant ekspertų apklausą buvo sureitinguoti svarbiausi nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje pateikti rodikliai, kurie buvo skaičiuojami pasitelkiant integruoto darnaus vystymosi indekso metodą. Panaudojus integruoto darnaus vystymosi indekso metodą gauti duomenys buvo susisteminti ir atlikta Šiaulių, Telšių apskričių ir Lietuvos Respublikos lyginamoji analizė. Statistinių duomenų ir integruoto darnaus vystymosi indekso analizė atskleidė, kad Šiaulių apskrčiai reikia labiau pasitempti aplinkos apsaugos srityje, Telšių apskrčiai labiausiai stabilumo reikia ekonomikos srityje, socialinė sritis yra darniausia abiejose apskrityse. Taip pat darbe pateikiamos apskričių tobulinimo galimybės.

Išanalizavus gautus tyrimo duomenis, prieita prie išvados, kad darnaus vystymosi įgyvendinimas nėra darnus nei vienoje iš apskričių, todėl yra gyvenama kitų kartų sąskaita. Norint pasiekti darnumą būtina protingai pasinaudoti Europos Sąjungos struktūrinių fondų teikiama parama, kartu sumažinant ir Lietuvos Respublikos apskričių socialinę-ekonominę diferenciaciją.

Raktiniai žodžiai: darnus vystymasis, regioninė politika, lyginamoji analizė, darnaus vystymosi vertinimas, Šiaulių apskritis, Telšių apskritis.

Mazajevaitė, R. (2016). Implementation of national sustainable development strategy in Lithuanian counties: Šiauliai and Telšiai counties comparative analysis. Public governance study program master thesis. Supervisor prof. dr. T. Tamošiūnas. Šiauliai University, Department of Public administration, 91 p. (with appendices 112 p.)

SUMMARY

Master's thesis dealt with the national sustainable development strategy within the county, statistical analysis and integrated sustainability index calculation methodology prism.

Master thesis consists of an introduction, two parts (theoretical and empirical), findings, recommendations, references and annexes. The theoretical part analyzes the concept of sustainable development, evolution, introduction to all four dimensions of sustainable development (environmental, economical, social and institutional). It is also disclosed sustainable development and good and public governances similarity and importance. It is important to note that regional policy peculiarities of Lithuania are disclosed. Regions in this work are understood as counties. In research (empirical) part is carried out statistical comparative Šiauliai, Telšiai counties and the Republic of Lithuania analysis. Through expert survey ranking of the most important indicators provided in the national sustainable development strategy that has been calculated by integrated sustainable development index. Using obtained integrated sustainable development index data were systematized and made comparative analysis of Šiauliai, Telšiai counties and the Republic of Lithuania. Statistics and integrated sustainable development index analysis revealed that the Šiauliai county needs more brace up in environmental protection, Telšiai county most need stability in the economy, the social sphere is the most sustainable in both counties. Work also contains development opportunities of the counties.

Analysis of data led to the conclusion that the implementation of sustainable development is not sustainable in any of the counties and we are living at the expense of other generations. In order to achieve the coherence it is necessary intelligently take advantage of European Union structural funding, to reduce the socio-economic differentiation in the counties of the Republic of Lithuania.

Key words: sustainable development, regional policy, comparative analysis, sustainability assessment, Šiauliai county, Telšiai county.

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS	6
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	8
ĮVADAS	10
1. NACIONALINĖS DARNAUS VYSTYMOŠI STRATEGIJOS ĮGYVENDINIMO TEORINIS DISKURSAS	13
1.1. Darnaus vystymosi koncepcija ir raida	13
1.1.1. Darnaus vystymosi raida	14
1.1.2. Darnaus vystymosi dimensijų samprata	17
1.2. Darnaus vystymosi ir strateginio planavimo sąsajos	25
1.2.1. Darnaus vystymosi nuostatų raiška Europos Sąjungos ir Lietuvos strategijose	29
1.3. Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo stebėseną ir vertinimas	31
1.4. Regionų darnaus vystymosi teoriniai aspektai	38
1.4.1. Lietuvos regioninė politika	41
2. NACIONALINĖS DARNAUS VYSTYMOŠI STRATEGIJOS ĮGYVENDINIMO IR TOBULINIMO KRYPTYS ŠIAULIŲ IR TELŠIŲ APSKRITYSE	46
2.1. Metodikos pagrindimas	46
2.2. Darnaus vystymosi rodiklių dinamikos Šiaulių ir Telšių apskrityse situacijos analizė	52
2.3. Specialistų nuomonių raiška dėl svarbiausių darnaus vystymosi rodiklių pasirinkimo	62
2.4. Darnaus vystymosi rodiklių įgyvendinimo Šiaulių ir Telšių apskrityse situacijos analizė	64
2.5. Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo tobulinimo kryptys Šiaulių ir Telšių apskrityse	82
IŠVADOS	85
REKOMENDACIJOS	87
LITERATŪROS SĄRAŠAS	88
PRIEDAI	92

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Aplinkos apsaugos veiksmų programos.....	15
2 lentelė. Institucijų apibrėžimai.....	21
3 lentelė. Darnumo politikos tikslų matrica.....	40
4 lentelė. Darnaus vystymosi savybės ir apibūdinimai skirtingiems lygmenims.....	40-41
5 lentelė. Dujinių ir skystųjų medžiagų, sieros dioksido, azoto oksido, lakių organinių junginių, tenka 1 gyventojui (t).....	52
6 lentelė. Teršalų išmetimas į atmosferą iš stacionarių taršos šaltinių, iš viso, tenka 1 km ² (t).....	52
7 lentelė. Ūkio, buities ir gamybos nuotekų išleidimas į paviršinius vandenis (išvalytų iki normos) (mln.m ³).....	53
8 lentelė. Požeminio vandens sunaudojimas (mln.m ³).....	53
9 lentelė. Miškingumas (%).....	54
10 lentelė. Pažeista žemė (ha).....	54
11 lentelė. Nenaudojama žemė (ha).....	54
12 lentelė. Ariama žemė (ha).....	55
13 lentelė. Dienų, kai azoto dioksido (NO ₂), kietųjų dalelių (KD ₁₀) ir pažemio ozono (O ₃) koncentracijos viršija leistinus normatyvus, (skaičius per metus).....	55
14 lentelė. Tarptautinės užsienio investicijos (TUI), tenkančios 1 gyventojui (Eur).....	55
15 lentelė. Materialinės investicijos, tenkančios 1 gyventojui (Eur).....	56
16 lentelė. Regioninis BVP, to meto kainomis, tenkantis 1 gyventojui (Eur).....	56
17 lentelė. Individualių lengvųjų automobilių, tenka 1000 gyventojų (vnt.).....	57
18 lentelė. Keleivių vežimas kelių transportu (tūkst.).....	57
19 lentelė. Krovinių vežimas kelių transportu (pakrauta ir iškrauta Lietuvoje) (tūkst. t.).....	57
20 lentelė. Suteiktų nakvynių skaičius apgyvendinimo įstaigose (vnt.).....	58
21 lentelė. Bedarbių procentas nuo darbingo amžiaus gyventojų (%).....	58
22 lentelė. Vandens sunaudojimas pramonės reikmėms (tūkst. m ³).....	58
23 lentelė. Vandens sunaudojimas ūkio ir buities reikmėms (tūkst. m ³).....	59
24 lentelė. Naudingas plotas, tenkantis 1 gyventojui (m ²).....	59
25 lentelė. Natūrali gyventojų kaita, tenkanti 1000 gyventojų (asmenys).....	59
26 lentelė. Nedarbo lygis (%).....	60
27 lentelė. Užimtumo lygis tarp 15-64 metų amžiaus gyventojų (%).....	60
28 lentelė. Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė (metai).....	60

29 lentelė. Naujagimių iki vieno metų mirtingumas (mirusių kūdikių 1 000 gimusiųjų).....	61
30 lentelė. Kelių eismo įvykiuose sužeistųjų skaičius (asmenys).....	61
31 lentelė. Kelių eismo įvykiuose žuvusiųjų skaičius (asmenys).....	61
32 lentelė. Užregistruotų nusikaltimų skaičius, tenkantis 100 tūkst. gyventojų (vnt.).....	61
33 lentelė. Aukštųjų mokyklų studentų (visų tais metais baigusių studijas) skaičius, palyginti su 20–24 metų asmenų skaičiumi (%).....	62
34 lentelė. Profesinio mokymo mokinių iš visų vidurinio mokymo lygmens mokinių (%).....	62
35 lentelė. Specialistų, darnaus vystymosi rodiklių, įvertinimas.....	63
36 lentelė. Aplinkos būklės indekso dinamika.....	73
37 lentelė. Ekonominio vystymosi indekso dinamika.....	74
38 lentelė. Socialinio vystymosi indekso dinamika.....	75

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1.1. pav. Pagrindinės darnaus vystymosi dimensijos.....	18
1.2. pav. Darnumo kategorijų tetraedras.....	22
1.3. pav. Valstybės strateginio planavimo sistema.....	26
1.4. pav. Bendrieji strateginio planavimo bruožai.....	27
2.1. pav. Bendras darnaus vystymosi indeksas.....	50
2.2. pav. Integruotas darnaus vystymosi indeksas.....	50
2.3. pav. Darnaus vystymosi indekso rodikliai.....	50
2.4. pav. Darnaus vystymosi indekso neigiamas kitimas.....	50
2.5. pav. Diskontavimo principas.....	50
2.6. pav. Dujinių ir skystųjų medžiagų, sieros dioksido, azoto oksido, lakių organinių junginių, tenkančių 1 gyventojui, indekso dinamika 2004-2013 metais.....	65
2.7. pav. Teršalų išmetimo į atmosferą iš stacionarių taršos šaltinių, iš viso, tenkančių 1 km ² , indekso dinamika 2004-2013 metais.....	65
2.8. pav. Ūkio, buities ir gamybos nuotekų išleidimo į paviršinius vandenis (išvalytų iki normos), indekso dinamika 2004-2013 metais.....	66
2.9. pav. Požeminio vandens sunaudojimo indekso dinamika 2004-2013 metais.....	66
2.10. pav. Miškingumo indekso dinamika 2004-2013 metais.....	67
2.11. pav. Regioninio BVP, to meto kainomis, tenkančio 1 gyventojui, indekso dinamika 2004-2013 metais.....	67
2.12. pav. Materialinių investicijų, tenkančių 1 gyventojui, indekso dinamika 2004-2013 metais.....	68
2.13. pav. Tarptautinių užsienio investicijų (TUI), tenkančių 1 gyventojui, indekso dinamika 2004-2013 metais.....	68
2.14. pav. Bedarbių procento nuo darbingo amžiaus gyventojų indekso dinamika 2004-2013 metais.....	69
2.15. pav. Individualių lengvųjų automobilių, tenkančių 1000 gyventojų, indekso dinamika 2004-2013 metais.....	69
2.16. pav. Nedarbo lygio indekso dinamika 2004-2013 metais.....	70
2.17. pav. Užimtumo lygio tarp 15-64 metų amžiaus gyventojų indekso dinamika 2004-2013 metais.....	70
2.18. pav. Vidutinės tikėtinos gyvenimo trukmės indekso dinamika 2004-2013 metais.....	71
2.19. pav. Naudingo ploto, tenkančio 1 gyventojui, indekso dinamika 2004-2013 metais.....	72
2.20. pav. Natūralios gyventojų kaitos, tenkančios 1000 gyventojų, indekso dinamika 2004-2013 metais.....	72

2.21. pav. Aplinkos būklės indekso dinamika 2004-2013 metais.....	73
2.22. pav. Ekonominio vystymosi indekso dinamika 2004-2013 metais.....	74
2.23. pav. Socialinio vystymosi indekso dinamika 2004-2013 metais.....	75
2.24. pav. Šiaulių apskrities darnumo indekso sandara 2004-2013 metais.....	76
2.25. pav. Telšių apskrities darnumo indekso sandara 2004-2013 metais.....	76
2.26. pav. Lietuvos Respublikos darnumo indekso sandara 2004-2013 metais.....	77
2.27. pav. Bendrasis integruotas darnaus vystymosi indeksas Šiaulių apskrityje 2004-2013 metais.....	78
2.28. pav. Bendrasis integruotas darnaus vystymosi indeksas Telšių apskrityje 2004-2013 metais.....	78
2.29. pav. Bendrasis integruotas darnaus vystymosi indeksas Lietuvos Respublikoje 2004-2013 metais.....	79

IVADAS

Temos aktualumas pasireiškia tuo, kad darnus vystymasis įgauna vis didesnę vertę ir yra vis labiau siekiamas įgyvendinti ne tik Europoje, bet ir visame pasaulyje, dėl didėjančių aplinkos, socialinių ir ekonominių problemų skaičiaus. Vis dėlto, darnaus vystymosi indeksų skaičiavimo būdai ir patys rodikliai yra labiau skirti nustatyti bendram šalies darnumui, tik pakankamai maža dalis rodiklių yra pateikiama ir gali būti skaičiuojama mažesniems teritorijos vienetams – apskritims ar savivaldybėms. Būtent dėl šios priežasties šiame darbe siekiama nustatyti dviejų apskričių (Šiaulių ir Telšių) vystymosi darnumą.

Temos naujumas pasireiškia tuo, kad pirmą kartą atlikta Šiaulių ir Telšių apskričių integruoto darnaus vystymosi indekso lyginamoji analizė. Panašūs darbai, kuriuose taip pat skaičiuotas integruotas darnaus vystymosi indeksas: R. Kareivaitės (2012) disertacija „Kompleksinis darnaus vystymosi vertinimas taikant daugiakriterius metodus“, R. Butkaliuk (2013) magistro darbas „Šiaulių miesto ir rajono darnaus vystymosi strateginis valdymas“ ir R. Mazajevaitės (2014) bakalauro darbas „Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimas Mažeikių rajono savivaldybėje“. Beje, R. Mazajevaitės darbas yra tęsiamas šiame magistro darbe, tačiau imamas platesnis tyrimo spektras, t.y., apskritys.

Problema atsiranda dėl to, kad pagal atskirus darnaus vystymosi rodiklius sunku matyti visumą bei nustatyti ar regionas vystosi darniai. Dėl šios priežasties yra naudinga skaičiuoti darnaus vystymosi indeksą ir sužinoti, kuri iš trijų pagrindinių darnaus vystymosi dimensijų arba kuris iš rodiklių reikalauja daugiausiai dėmesio ir tobulinimo.

Probleminiai klausimai. 1. Kokia yra darnaus vystymosi situacija Šiaulių ir Telšių apskrityse? 2. Ką ir kaip reikėtų tobulinti įgyvendinant nacionalinę darnaus vystymosi strategiją Šiaulių ir Telšių apskrityse?

Temos iširtumas. Darnaus vystymosi koncepciją nagrinėja Meadows, Randers, Behrens (1972), Burinskienė (2003), Lawn, Česonis, Zavadskas, Kaklauskas, Vainiūnas, Šaparauskas (2004), Čiegis (2004-2014), Grundey (2005), Du Pisani, Vaišnoras (2006), Strange, Bayley (2008), Seghezzo, Razauskas (2009), Naruševičius, Lazdinis, Navickas (2010), Balsiger (2011), Blowers, Boersema, Martin, Kardos, Juknys, Dagiliūtė (2012), Griesienė, Pečkaitienė, Jociūtė, Krankalis, Anzelytė (2013), Dilius (2013, 2014), Holden, Linnerud, Banister, Sāynājoki, Inkeri, Heinonen, Junnila, Mikalauskiene (2014). Darnų vystymą instituciniu aspektu nagrinėja Hulse (2007), Hagedorn, Platje (2008), Šeputienė (2009, 2010), Norkuvienė, Rimkevičienė (2010), Domarkas, Juknevičienė (2012). Darnaus vystymosi indekso naudojimo galimybes nagrinėja Schmidt-Bleek (1993), Rees ir Wackernagel (1994), Bossel (1999), Parris ir Kates (2003), Moldan, Dahl (2007), Juknys (2006, 2012), Ramanauskienė (2010),

Štreimikienė (2005, 2009, 2013), Mikalauskienė (2009), Kareivaitė (2012). Regionų darnų vystymąsi tiria Graymore, Sipe, Rickson (2008), Bivainis (2007-2008), Tamošiūnas (2007, 2008, 2010, 2013), Šimanskienė (2010, 2011), Rasoolimanesh, Badarulzaman, Jaafar (2012), Butkaliuk, Karpavičius (2013), Antonescu, Irimie, Gal, Dimitrescu (2014).

Tyrimo objektas – nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimas apskrityse.

Tyrimo dalykas – nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimas Šiaulių ir Telšių apskrityse.

Tyrimo tikslas – išnagrinėti nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą Šiaulių ir Telšių apskrityse, įvertinant apskričių vystymosi darnumą 2004 – 2013 m. laikotarpiu.

Tyrimo uždaviniai:

1. atskleisti darnaus vystymosi ir regioninės politikos sampratų ypatumus;
2. išnagrinėti Šiaulių ir Telšių apskričių darnaus vystymosi dinamiką, taikant statistinės duomenų analizės metodiką;
3. įvertinti Šiaulių ir Telšių apskričių vystymosi darnumą 2004-2013 m. laikotarpiu, taikant integruoto darnaus vystymosi indekso metodiką;
4. apibrėžti nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo tobulinimo galimybes Šiaulių ir Telšių apskrityse.

Tyrimo metodai. Kokybiniai tyrimo metodai (mokslinių šaltinių analizė, lyginamoji analizė, dokumentų analizė, ekspertų apklausa). Mokslinių šaltinių ir dokumentų analizė pasirinkti todėl, kad būtų galima atlikti teorinės dalies mokslinių šaltinių analizę. Ekspertų apklausa pasirinkta tam, kad būtų galima atrinkti reikšmingiausias rodiklius iš kurių būtų skaičiuojamas integruotas darnaus vystymosi indeksas. Lyginamoji analizė padės palyginti apskaičiuotą integruotą darnaus vystymosi indeksą tarp apskričių. Kiekybiniai tyrimo metodai (statistinė analizė, integruoto darnaus vystymosi indekso metodas) pasirinkti, kad būtų galima palyginti skaitines apskričių vystymosi reikšmes ir apskaičiuoti integruotą darnaus vystymosi indeksą Šiaulių ir Telšių apskrityse.

Ginamieji teiginiai:

1. Išanalizavus darnaus vystymosi situaciją Šiaulių ir Telšių apskrityse paaiškėjo, kad:
 - 1a. Aplinkos dimensijos situacija Šiaulių ir Telšių apskrityse yra bloga dėl dujinių ir skystųjų medžiagų, sieros dioksido, azoto oksido ir lakių organinių junginių bei teršalų išmetimo iš stacionarių taršos šaltinių rodmenų dydžio.

1b. Ekonomikos vystymosi situacija nėra gera: Šiaulių apskrčiai trūksta tiesioginių užsienio investicijų, o Telšių apskrčiai reiktų daugiau keleivių ir krovinių vežimo kelių transportu bei turistų, kurie apsistotų apgyvendinimo įstaigose.

1c. Iš socialinio vystymosi rodiklių, blogiausi skaičiai yra natūralios gyventojų kaitos ir aukštąsias bei profesines mokyklas lankančių mokinių procentas nuo visų to amžiaus asmenų. Taip pat nedarbo ir užimtumo lygių rodmenys galėtų būti geresni.

2. Atlikus tyrimo duomenų analizę pagrįsta, kad Šiaulių ir Telšių apskrityse reiktų tobulinti:

2a. Dėl nepatenkinamai didelio teršalų išmetimo į atmosferą savivaldybėms rekomenduotina įgyvendinti kuo daugiau projektų (iš savo arba ES lėšų), skirtų oro teršimo sumažinimui.

2b. Ekonomikos būklei pagerinti ir padidinti TUI bei turistų skaičių pirmiausia apskritims reikia atlikti potencialių investicijų analitines studijas, kad būtų žinoma, kuo apskritis gali būti patraukli investuotojams ir turistams.

2c. Socialinio vystymosi natūralios gyventojų kaitos rodiklį reikia pagerinti visos Lietuvos mastu, tai reiškia, kad daugiau dėmesio reikia skirti sveikatos apsaugos ir gyvenimo kokybės gerinimui šalyje. Tobulinti švietimo sistemą skatinant jaunos ir vyresnio amžiaus asmenis lankyti aukštąsias ir profesines mokyklas tam, kad jie galėtų kurti naujus verslus, generuoti idėjas Lietuvoje.

Tyrimo rezultatų sklaida pasireiškė per dalyvavimą 15-oje Jaunųjų tyrėjų tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Ekonomikos ir vadybos aktualijos“ (2015-04-17) ir 3-oje Tarptautinėje mokslinėje-praktinėje konferencijoje „Geras valdymas vietos savivaldoje: įtraukimas, bendradarbiavimas, įgalinimas plėtojant regionus“ (2014-10-17/18) (žr. 12 ir 13 priedus).

Literatūros sąrašas rengtas vadovaujantis APA (Amerikos psichologų asociacijos) reikalavimais.

Darbą sudaro įvadas, 2 skyriai, išvados ir rekomendacijos, naudotos literatūros sąrašas, priedai (lentelės, anketos ir pan.). Darbo apimtis – 91 puslapis (su priedais 112 puslapių), jame yra 38 lentelės ir 33 paveikslėliai. Bibliografijų aprašą sudaro 120 šaltinių. Darbo pabaigoje pateikta 13 priedų, papildančių tyrimo duomenis.

1. NACIONALINĖS DARNAUS VYSTYMO SI STRATEGIJOS ĮGYVENDINIMO TEORINIS DISKURSAS

1.1. Darnaus vystymosi koncepcija ir raida

Kiek daugiau nei 10 metų Lietuvoje yra naudojamas terminas darnus vystymasis, kuris 2003 metais buvo įteisintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintoje Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje. Pasaulyje šis terminas yra žinomas ir naudojamas jau nuo XX a. 6 dešimtmečio. Vis dėlto šis terminas (*angl.* sustainable development) kitų autorių ir į kitas kalbas buvo verčiamas skirtingai, pavyzdžiui, tvari, darni, tolydi, stabili, harmoninga, palaikanti, tausojanti plėtra arba vystymas. Burinskienė (2003) pastebi, kad 1987 m. Jungtinių Tautų sudarytos specialios Aplinkos ir plėtros komisijos (iš 22 žmonių) ataskaitoje *Mūsų bendra ateitis* (*angl.* Our Common Future) darnaus vystymosi apibrėžimas buvo pirmą kartą suformuluotas. Ataskaitai vadovavo tuometinė aplinkos apsaugos ministrė ir žinoma Norvegijos visuomenės veikėja Gro Harlem Brundtland. Ataskaitoje *Our common future* (1987) darnaus vystymo apibrėžimas skambėjo taip – „tai toks vystymas, kuris užtikrina dabartinės kartos poreikius, nekeliant grėsmės ateinančių kartų galimybėms tenkinti savuosius“. Nuo XX a. 9-ojo dešimtmečio, šis apibrėžimas yra geriausiai apibūdinantis darnaus vystymosi sąvoką. Darnus vystymasis pasak Strange ir Bayley (2008) yra: 1) koncepcija: keičianti pasaulėžiūrą į darnesnę (holistinę); 2) procesas: būdas taikyti integracijos principą erdvėje ir laike visiems sprendimams; 3) galutinis tikslas: galintis nustatyti ir taisyti konkrečias (specifines) išteklių eikvojimo, sveikatos priežiūros, socialinės atskirties, nedarbo, skurdo ir kt. problemas. Pasak Blowers, Boersema ir Martin (2012) Baltojoje knygoje rašoma, kad mes (visuomenė) turime moralinę pareigą rūpintis mūsų planeta ir perduoti ją geros būklės ateities kartoms. Verta paminėti, kad į darnaus vystymosi sąvoką įeina ekonominiai, visuomeniniai (arba socialiniai), ekologiniai (arba aplinkosauginiai) ir (neseniai pripažinti, kaip svarbūs) instituciniai aspektai. Darnaus vystymosi koncepcija turi du pagrindinius tikslus, kurie yra (Bivainis, Tamošiūnas, 2007, p. 32): 1) „užtikrinti tinkamą, saugų, gerą gyvenimą visiems žmonėms“ – tai vystymosi tikslas ir 2) „gyventi ir dirbti atsižvelgiant į biofizines aplinkos ribas“ – tai darnumo tikslas. Šie du tikslai gali būti suvokiami kontraversiškai, tačiau jų įgyvendinimo reikia siekti kartu. Darnaus vystymosi apibrėžimas suponuoja, kad jame yra antropocentrinis ir ekocentrinis požiūriai į darnų vystymą. Antropocentrinio arba dominavimo požiūrio esmę sudaro nuostata (Juknys, 2012, p. 264), kad „žmogus yra aukščiau gamtos ir gali ją pertvarkyti savo nuožiūra taip, kad turėtų kuo didesnę naudą“. Norton (2005) cituojamas Seghezze (2009) mano, kad antropocentrizmas yra grindžiamas su žmogumi susijusiomis vertybėmis, kad žmonijos gerovė yra vienintelis tikslas apibrėžiantis aplinkos politikos klausimus. Ne-

antropocentrizmas (ekocentrizmas, biocentrizmas), kita vertus, atmeta idėją, kad gamta yra vertinga tik tiek, kiek ji tiesiogiai ar netiesiogiai tarnauja žmogaus interesams. Laikantis ekocentrinio požiūrio, kuriame žmogus traktuojamas (Juknys, 2012, p. 265), kaip „neatsiejama gyvosios gamtos, kurioje visos gyvų organizmų rūšys yra vienodai svarbios, dalis“. Ekocentrinio požiūrio pagrindą (Juknys, 2012, p. 265) sudaro „holistinis pasaulio esmės suvokimas, kai į pasaulį ir žmogų jame žiūrima kaip į vieningą visumą, kurioje materialios vertybės turi derėti su dvasinėmis ir neužgožti jų“. Dabar reikėtų laikytis daugiau ekocentrinio požiūrio, nes antropocentrinis požiūris, kurio buvo laikomasi anksčiau, pridarė gamtai žalos, kurią jau reikia bandyti taisyti, todėl remiantis ekocentriniu požiūriu, kuriame tiek gamta, tiek žmogus yra vienodai svarbūs, žmonėms reikia pradėti tausoti gamtą, nes kaip yra visiems gerai žinoma - gamta neliečiama žmogaus gali egzistuoti, tačiau žmogus be gamtos – ne, todėl dėl savo pačių gerovės, reikia branginti ir saugoti gamtą. Vis dėlto, darnaus vystymosi koncepcija tapo labai išsami ir sudėtinga, todėl daug mokslininkų pradeda baimintis, jog ji gali tapti nebesvarbi ir nepasiekiamo, nes jau sunkiai pritaikoma politikos formavimo procese. Nors yra šiokių tokių nesutarimų dėl darnaus vystymosi apibrėžimo, ji išlieka patvari, kaip ideali politinė koncepcija – demokratija, laisvė ar teisingumas. Ir išties darnus vystymasis tampa panašus į demokratiją, nes yra visuotinai pageidaujamas, skirtingai suprantamas, labai sunkiai pasiekiamas ir neišnykstantis. Darnus vystymasis įkūnija vieną iš politiškai ir simboliškai įdomiausių idėjų, kuri vaizduoja integruotą gerovę (Holden, Linnerud, Banister, 2014; Balsiger, 2011). Toliau aptariama darnaus vystymosi koncepcijos raida.

1.1.1. Darnaus vystymosi raida

Šeštojo dešimtmečio pabaigoje (1957) prasidėjo darnaus vystymosi koncepcijos raida, nes buvo įsteigta Europos Bendrija, kuri tuo metu labiau orientavosi į ekonominius ir socialinius klausimus. Europos Bendrijos aplinkosaugos ir darnaus vystymosi strategijos pirmuoju formavimosi etapu galime laikyti 1967-1987 metus, kai 1968 m. žymus italų ekonomistas, verslininkas ir pramoninkas dr. Aurelijus Pečėjus (Aurelio Peccei) įkūrė Romos klubą ir tada buvo priimti pirmieji aplinkosaugos teisės aktai. Ataskaitų, kurias skelbė Romos klubas, pagrindinė idėja (Juknys, 2012, p. 260) skambėjo taip: „atėjo laikas rimtai peržiūrėti visuomenės vystymosi prioritetus ir atsisakyti beatodairiško ekonominio augimo, kaip vienintelio ir svarbiausio prioriteto, daugiau dėmesio ir lėšų skirti išteklių naudojimo ir aplinkos teršimo reguliavimui“. Pasaulio visuomenė apie Romos klubą sužinojo dėl jo rengiamų projektų, o ypač dėl 1972 m. išleisto projekto Augimo ribos, jo autoriai perspėjo, kad Žemė turi ribotą išteklių skaičių ir, kad beribis jų vartojimas gali baigtis katastrofa (Du Pisani, 2006). Šio projekto autorė Meadows (1972) nagrinėja penkias svarbiausias globalines problemas: tai gamtinių išteklių išsekimas, maisto produktų trūkumas, gamtinės aplinkos tarša, gyventojų skaičiaus didėjimas ir

sparti industrializacija. Europos Bendrijos darnaus vystymosi ištakos siejamos su Aplinkos apsaugos veiksmų programomis, kurios pamečiui pavaizduotos šioje lentelėje.

1 lentelė

Aplinkos apsaugos veiksmų programos

Aplinkos apsaugos veiksmų programa	Programų svarbiausi aspektai
1973 metais Europos Bendrijos parengta <i>Pirmoji aplinkos apsaugos veiksmų programa</i> .	Ji nustatė pagrindinius Europos Bendrijos aplinkos apsaugos principus, gamtos išteklių naudojimo, aplinkos taršos mažinimo ir kitus klausimus. Programa buvo skirta 1973-1976 metų laikotarpiui.
1977 metais Europos Bendrija paskelbė <i>Antrąją aplinkos apsaugos veiksmų programą</i> .	Šią programą papildė oro ir vandens apsaugos bei triukšmo valdymo aspektais. Ji skirta 1977-1981 metų laikotarpiui.
1982 metais Europos Bendrija parengė <i>Trečiąją aplinkos apsaugos veiksmų programą</i> .	Ši programa pabrėžė aplinkos apsaugos politikos integravimo į Europos Bendrijos sektorių (transporto, energetikos, žemės ūkio, pramonės ir kt.) politiką svarbą. Programa skirta 1982-1986 metams.
1987-1992 metų laikotarpiui parengiama <i>Ketvirtoji aplinkos apsaugos veiksmų programa</i> .	Programoje pabrėžiama inovatyvaus požiūrio aplinkosaugoje (ekologinio modernizavimo) būtinybė. 1987 metais priimtas Europos Bendrijos aktas, <i>Mūsų bendra ateitis</i> – Pasaulio aplinkos ir plėtros komisijos ataskaita, kurioje pirmą kartą apibrėžta darnaus vystymo sąvoka.
1993 metais Europos Sąjunga priėmė <i>Penktąją aplinkos apsaugos veiksmų programą</i> , kurios pavadinimas <i>Darnaus vystymosi link</i> , ji priimta laikotarpiui iki 2000 metų.	Joje daugiausia dėmesio buvo skirta penkiems ūkio sektoriams: energetikai, pramonei, transportui, turizmui, žemės ūkiui bei priemonėms mažinti jų poveikį aplinkai. Šioje programoje, kaip ir Maastrichto sutartyje daugiau buvo kalbama apie ekonomikos augimą, o ne ekonominį vystymą, todėl joje laikomasi vadinamojo „silpnąjo darnumo“ pozicijų. Dar daugiau, šioje programoje buvo pabrėžiama, kad kitų Europos Sąjungos tikslų sąskaita darnus vystymas nebus siekiamas.
2001 metais buvo priimta <i>Šeštoji aplinkos apsaugos veiksmų programa</i> , pavadinta <i>Aplinka 2010: mūsų ateitis – mūsų pasirinkimas</i> ir skirta 2002-2012 metų laikotarpiui.	Joje rašoma, kad aplinkos apsaugos iššūkiams įgyvendinti reikia globalaus strateginio požiūrio, veiksmų ir priemonių, taip pat aktyvaus visuomenės dalyvavimo bei ekonominio augimo atskyrimo nuo aplinkos, kad išteklių naudojimas nedidintų aplinkos teršimo.
2013 metais buvo priimta <i>Septintoji aplinkos apsaugos veiksmų programa</i> , pavadinimu <i>Gyventi gerai pagal mūsų planetos išgales</i> . Laikotarpiui iki 2020 metų.	Siekiant įgyvendinti programą buvo išsikelti 9 tikslai: 1. puoselėti, tausoti ir saugoti ES gamtinį kapitalą; 2. pasiekti efektyvaus išteklių naudojimo, žaliaja ir mažo anglies dioksido kiekio technologijų ekonomika, kad ES ekonomika taptų ekologiška ir konkurencinga; 3. apsaugoti ES piliečius nuo rizikos sveikatai ir gerovei bei neigiamo su aplinka susijusio poveikio; 4. maksimaliai padidinti ES aplinkos apsaugos teisės aktų įgyvendinamumą gerinant naudingumą; 5. tobulinti ES aplinkos politikos faktinių duomenų ir žinių bazę; 6. spręsti su aplinka susijusių išorinių sąnaudų (teisingų kainų) klausimus ir užtikrinti investicijas į aplinkos ir klimato politiką; 7. didinti politikos nuoseklumą ir aplinkos aspektų integralumą; 8. didinti Europos Sąjungos miestų tvarumą; 9. didinti ES veiksmų efektyvumą sprendžiant tarptautinius (pasaulinius ir regioninius) aplinkos ir su klimatu susijusius iššūkius.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Naruševičių, Lazdinį, 2010; Juknį, 2012; Jociūtę, 2013, Dagiliūtę, 2012.

Šių aplinkos apsaugos veiksmų programų laikotarpiu vyko dar ir kitų svarbių įvykių vienaip ar kitaip susijusių su darniu vystymusi. Pradėkime nuo Rio de Žaneiro konferencijos, vykusios 1992 metais, kurioje savo parašais 172 šalių vadovai patvirtino nuostatą, kad darnus vystymasis yra

pagrindinė ilgalaikė visuomenės raidos ideologija. Rio de Žaneiro konferencijos metu (arba kitaip vadinamoje Jungtinių Tautų Aplinkos ir plėtros konferencijoje) buvo priimta Darbotvarkė 21 (*angl.* Agenda 21) – apimanti Pasaulinę subalansuotos plėtros veiksmų programą, Rio Aplinkos ir plėtros deklaraciją, subalansuoto miškų tvarkymo principus. Čiegis (1999) cituojamas Čiegio ir Česonio (2004, p. 22) teigia, kad Darbotvarkė 21 tai „detalūs metmenys (visuotinė veiksmų programa), kaip turėtų būti įdiegta darni plėtra visose gyvenimo srityse ir visais lygiais, įvertinant ekonominius, socialinius, ekologinius, teritorinius bei politinius ir institucinius aspektus“. Darbotvarkėje 21 (Darbotvarkė 21, Rio deklaracija, 2001, p. 7) rašoma, kad „Darbotvarkė 21 yra pasaulinės veiklos projektas – nuo šių dienų iki XXI a. vyriausybėms, JT organizacijoms, plėtros agentūroms, nevyriausybinėms organizacijoms ir nepriklausomoms grupėms visose srityse, kuriose žmogaus veikla daro poveikį gamtai“. Taip pat skelbia 27 principus, kurie galioja visoms valstybėms pasirašiusioms Deklaraciją ir siekiančioms subalansuotos plėtros. Darbotvarkės 21 aplinkos apsaugos grupė apima bioįvairovę, apsaugą, paveldą, taršą ir rekreaciją. Socialinio vystymosi grupė apima gyvenimo sąlygas, išsilavinimą, sveikatą, skurdą ir socialinę atskirtį, nusikalstamumą ir saugumą. Ekonomikos grupė apima transporto, atliekų, vandens, perdirbimo ir energijos komponentus. Galima pastebėti, kad Darbotvarkėje 21 pabrėžiama įgyvendinamumo hierarchija (Čiegis ir kt., 2005, p. 265) „vietos valdžia numato, vykdo ir palaiko ekonominę, socialinę ir ekologinę infrastruktūrą, kontroliuoja, planuoja, kuria vietos aplinkos apsaugos politiką ir nustato tvarką, padeda įgyvendinti nacionalinę ir regioninę aplinkos apsaugos politiką“. Siekiant įvykdyti darnų vystymąsi galima ir net reikia pasitelkti „iš apačios į viršų“ modelį. Lietuvos delegacija taip pat dalyvavo Rio de Žaneiro konferencijoje ir grįžusi ėmėsi veiksmų.

1997 metais po Tarpvyriausybinių konferencijos Olandijoje (Amsterdamo mieste) darnus vystymasis tampa vienu iš Europos Sąjungos sutarties tikslų. 2000 metais kovo 23-24 dienomis vykęs Lisabonos pasitarimas suvaidino svarbų vaidmenį kuriant ES darnaus vystymosi strategiją, nes tada buvo iškeltas ilgalaikis strateginis ES tikslas (Juknys, 2012, p. 357) – „tapti konkurencingiausios ir sparčiausiai besivystančios, žiniomis pagrįstos ekonomikos visuomene, užtikrinančia darnų ekonomikos augimą, didesnę užimtumą ir glaudesnius socialinius ryšius“, tačiau šiame tikslė neminima aplinka, vis dėlto ši klaida buvo ištaisyta, nes priimtoje ES darnaus vystymosi strategijoje buvo paminėtos visos trys darnaus vystymosi dimensijos. Nors vis dėlto Lisabonos strategijoje išsikelti tikslai atitinka darnaus vystymosi koncepciją: 1) konkurencingos, dinamiškos ir žiniomis grindžiamos ekonomikos kūrimas, 2) Europos socialinio modelio modernizavimas, ir 3) pakankamas dėmesys aplinkos apsaugos klausimams, taikant tinkamą politikos derinį (Balezentis, A., Balezentis, T., 2011). 2001 metais Geteborge (Švedijoje) buvo priimta ES darnaus vystymosi strategija, kurioje darnus

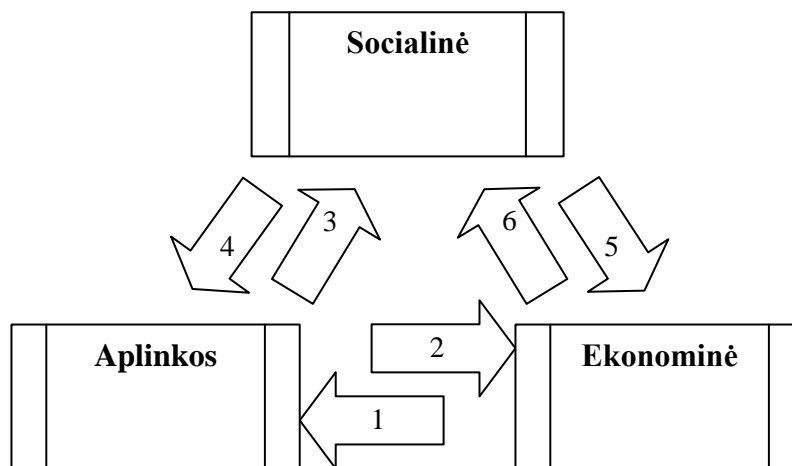
vystymasis tampa ilgalaikė ES strategija, taip pat pasiūlyta valstybėms parengti savo Nacionalines darnaus vystymosi strategijas (Naruševičius, Lazdinis, 2010).

Praėjus 10 metų po Rio konferencijos, Johannesburge (Pietų Afrikoje), Rio+10 metu buvo kalbėta, kad jau yra pasiektas darnaus vystymosi progresas, tačiau pats procesas vyksta per lėtai, todėl būtina suderinti priemonių įgyvendinimo planą tarptautiniu mastu. Pagrindinė Johannesburgo konferencijos – Rio+10 tema buvo ne gamtosaugos problemos, o kova prieš smurtą, todėl gamtosaugai buvo skirta mažiau dėmesio. 2002 metais vykęs Jungtinių Tautų rengtas Pasaulio aukščiausio lygio susitikimas dėl darnaus vystymosi (*angl.* WSSD – World Summit on Sustainable Development), kurio metu buvo priimti du svarbūs dokumentai, tai Johannesburgo deklaraciją dėl darnaus vystymosi, kurioje išskirti trys darnaus vystymosi aspektai – natūralių gamtos išteklių apsauga ir valdymas, gamybos ir vartojimo perorientavimas, skurdo panaikinimas, šie aspektai išskirti atsižvelgiant į pagrindines globalias problemas, tokias kaip bioįvairovės mažėjimas, užterštumas, didėjantys skirtumai tarp turtingų ir vargingų žmonių, pasitikėjimo demokratine sistema mažėjimas ir kt. Antrasis dokumentas buvo Johannesburgo įgyvendinimo planas, jame buvo įsipareigota penkioms prioritetinėms sritims: biologinės įvairovės ir ekosistemų valdymui; energetikai; žemės ūkiui; vandens naudojimui ir sanitarinių sąlygų gerinimui; sveikatai ir toksinių medžiagų naudojimui. Pagrindinis šio susirinkimo tikslas buvo suformuluotas taip – nuo planų prie darbų, nes pastebėta, kad per dešimt metų buvo atlikta mažiau darbų nei planuota (Čiegis, 2006; Vaišnoras, 2006; Juknys, 2012).

Dar po dešimties metų, 2012 metais įvyko Jungtinių Tautų darnaus vystymosi konferencija – Rio+20, kurios metu priimtas dokumentas pavadinimu „Ateitis, kurios norime“ bei suformuluota bendra šalių darnaus vystymosi vizija ir struktūriniai pakeitimai (Jociūtė, 2013). Šio dokumento galimas rezultatas, tai skaidrus tarpvyriausybinių organizacijų procesas vykdant nacionalines darnaus vystymosi strategijas bei galimybė įsitraukti visoms suinteresuotoms šalims, siekiant įgyvendinti darnaus vystymosi tikslus (Szell, 2014). Toliau pateikiami pagrindiniai darnaus vystymosi komponentai, kitaip vadinami pagrindinėmis darnaus vystymosi dimensijomis.

1.1.2. Darnaus vystymosi dimensijų samprata

Pagrindiniai darnaus vystymosi komponentai yra trys – tai aplinkosauga (dar dažnai kituose šaltiniuose vadinama gamtine aplinka), socialinė aplinka (kituose šaltiniuose vadinama visuomene) ir ekonominė aplinka. Rio de Žaneiro konferencijos metu, 2012 metais, buvo nutarta, kad reikalinga ir ketvirtoji institucinė darnaus vystymosi dimensija. Pirmiausia aptariamos pagrindinių dimensijų sąveikos.

1.1. pav. Pagrindinės darnaus vystymosi dimensijos
Šaltinis: Čiegis, Tamošiūnas, Ramanauskienė ir Navickas, 2010b, p. 40.

1.1. pav. pateiktos rodyklės, kurios atspindi sąveikas:

1 – ekonominės veiklos poveikį aplinkai (tai galėtų būti atliekos, teršalų emisijos, išteklių naudojimas, taršos didėjimas, gamtos niokojimas);

2 – aplinkos paslaugas ekonomikai (tai galėtų būti indėlis į ekonominę efektyvumą ir užimtumą, gamtiniai išteklių, atliekų kaupimo funkcijos, gamybos lygis);

3 – aplinkos paslaugas visuomenei (tai galėtų būti gyvenimo ir darbo sąlygos, priėjimas prie išteklių ir patogumų, poveikis sveikatai (mirtingumo didėjimas));

4 – socialinių kintamųjų poveikį aplinkai (tai galėtų būti institucinės ir teisinės struktūros, vartojimo įpročiai, demografiniai pokyčiai, aplinkosauginis švietimas ir informacija);

5 – socialinių kintamųjų poveikį ekonomikai (tai galėtų būti švietimas ir mokymas, darbo jėga, institucinės ir teisinės struktūros, gyventojų ir namų ūkių struktūra, vartojimo apimtys);

6 – ekonominės veiklos poveikį visuomenei (tai galėtų būti užimtumas, pajamų lygis, lygybė, nedarbo lygis) (Čiegis ir kt., 2010b; Lawn, 2004).

Pačioje darnaus vystymosi koncepcijos atsiradimo pradžioje buvo daug kalbama apie aplinkos ir ekonomikos darnumą (dviejų dimensijų darnumą). Daug dėmesio buvo skiriama ekologiniam efektyvumui užtikrinti, tai reiškia, kad buvo mažinami gamybos mastai tiek, kad gamta galėtų pati atsinaujinti (Čiegis ir kt., 2005). Kitu atveju, gamta nespės atsinaujinti ir ateityje nemažinant gamybos mastų gali pritrūkti gamybinės medžiagos, o tai sukeltų ateinančių kartų nepasitenkinimą, nes praetyje nebuvo atsižvelgta į darnumo vystymą. Todėl ekonominė plėtra ir gamtos apsauga yra du neatsiejami dalykai, nors kartais tai gali atrodyti kontraversiška. Anot tų pačių autorių, šis periodas tapo atsinaujinančių gamtinių (ir ne tik) šaltinių protegavimo periodu.

Po kurio laiko prie jau minėtų dviejų sričių buvo prijungta trečioji – socialinė dimensija. Buvo siekiama kurti visuotinę gerovę, didinti socialinių institutų integraciją, bandoma kurti socialinį teisingumą valstybės viduje ir tarp valstybių (Čiegis ir kt., 2005).

Praėjus dar keliems metams buvo pastebėta, kad šios trys dimensijos neapima svarbios politinės arba institucinės dimensijos, nuo tada atsirado keturių dimensijų darnumas. Darni plėtra nesuvokiama be saugumo ir taikos, todėl ši dimensija suvokiama kaip kitų dimensijų gaubiančioji (Čiegis ir kt., 2005).

Aplinka (gamta). Skirtingose disciplinose darnus vystymasis apibrėžiamas kitaip. Pasak Čiegio ir Zeleniūtės (2008, p. 40) darnus vystymasis ekologijoje apibrėžiamas kaip „plėtra, išsauganti biologinių rūšių įvairovę, esmines ekosistemas ir ekologinius procesus“. Ekologinis darnaus vystymosi požiūris daugiausiai dėmesio, pasak Čiegio, Diliaus, Mikalauskiene (2014, p. 47), skiria „integralumui, produktyvumui ir biologinių bei fizinių sistemų stabilumui“. Šis požiūris suponuoja, kad pirminis ekonominės plėtros uždavinys yra išsiaiškinti įvairiai ekonominei ir socialinei veiklai gamtinių sistemų ribas. Darnaus vystymosi aplinkos darnumo principas numato plėtrą, kuri turi būti suderinama su gyvybinių ekologinių procesų, biologinės įvairovės ir biologinių išteklių priežiūra (Čiegis, 2009; Angelevska-Najdeska, Rakicevik, 2012).

Ekonomika. Darnus vystymasis ekonomikos disciplinoje pasak Čiegio ir Zeleniūtės (2008, p. 39) apibrėžiamas kaip „vystymasis, užtikrinantis, kad ateities kartų asmeninės pajamos nebūtų mažesnės nei dabartinių kartų“. Ekonominis darnumo traktavimas apima žemus ir pastovius infliacijos tempus, finansinio stabilumo išsaugojimą, tinkamą išteklių paskirstymą, gebėjimą investuoti ir novatoriškumą, kurie yra stabilaus ir pakankamo ekonominio augimo reikalavimai. Toks traktavimas reiškia teisingą gamtos išteklių paskirstymą laike tarp dabarties ir ateities ir erdvėje tarp regionų, nes reikalauja suderinti ekosistemų produktyvumą ir ūkinę veiklą. Ekonominis sektorius kelia daugiausiai grėsmių aplinkai dėl gamybos apimčių. Ekonominė sistema turi naudoti tik tą gamtinį kapitalą, kuris nėra kritinis. Darnaus vystymosi ekonomikos darnumo principas numato, kad ištekliai turi būti tvarkomi taupiai, tokiu būdu, kad ir ateities kartos jais galėtų pasinaudoti (Čiegis ir kt., 2010b; Angelevska-Najdeska, Rakicevik, 2012; Griesienė, 2013; Čiegis ir kt., 2014).

Socialinė sfera. Pasak Čiegio ir Zeleniūtės (2008, p. 39-40) darnus vystymasis sociologijoje apibrėžiamas kaip „vystymasis, kuris išsaugo bendruomenę, t.y., išlaiko glaudžius socialinius ryšius ir santykius bendruomenėse“. Čiegis, Dilius, Mikalauskiene (2014, p. 47) teigia, kad „socialinė-kultūrinė darnumo koncepcija rodo ryšį tarp vystymosi bei vyraujančių socialinių normų ir siekia palaikyti visuomeninių sistemų stabilumą“. Juolab, kad socialinis darnaus vystymosi komponentas apima

skurdą, nedarbą, sergamumą, socialinę atskirtį, socialinę gerovę, žmogaus teises, švietimą, saugumą ir t.t., o visa tai daro didelę įtaką ateities kartoms. Socialinis darnumas siekia sumažinti kultūrinių ir socialinių sistemų pažeidžiamumą, lygybės tarp atskirų žmonių kartų bei kultūrinės įvairovės išsaugojimo užtikrinimą, palaikyti jų sveikatą ir konfliktų galimybės sumažinimą. Visuomenės vaidmuo darnaus vystymosi procese yra svarbus, nes besirūpindami savo poreikiais, turime nepamiršti ekonominio vystymosi ir aplinkos apsaugos. Darnaus vystymosi socialinio darnumo principas numato, kad plėtra turi būti suderinama su tradicinėmis vertybėmis, bendruomenės kultūra bei stiprinanti tapatybę (Čiegis, 2009; Angelevska-Najdeska, Rakicevik, 2012; Griesienė, 2013).

Institucinė dimensija. Užsienio šalių mokslininkai tarp pagrindinių darnaus vystymosi aspektų ir jų siekiamų įgyvendinti tikslų bando rasti kompromisą, kad jie vystytųsi vienodai. Hulse (2007, p. 12) teigia, kad „darnus vystymasis nėra statiška valstybės būseną, nes tai pasikeitimų procesas, kuriame technologinio vystymosi orientacija, išteklių naudojimas, investicijų kryptys ir instituciniai pasikeitimai daromi nuosekliai atsižvelgiant į dabarties ir ateities poreikius“. Dėl šios priežasties atsirado ketvirtas institucinis aspektas, kuris turėtų padėti visus tris aspektus derinti tarpusavyje. 1992 metais vykusioje Rio de Žaneiro konferencijoje, kai buvo priimta Rio deklaracija kalbėta apie tuos pačius dalykus, kaip ir dabar po 20 metų (2012 metų birželio 20-22 dienomis) vykusioje Rio+20 konferencijoje (Mazajevaitė, 2014). Šiame susitikime ypatingas dėmesys, anot Juknio (2012, p. 264), skirtas „žaliosios“ ekonomikos principų įgyvendinimui ir efektyvesniam gamtos išteklių naudojimui bei poveikio klimatui ir aplinkai mažinimui“. Tai darnios ekonomikos augimo skatinimas, skurdo ir alkio mažinimas, tinkamas gamtinių išteklių valdymas, teisinga socialinė plėtra ir sanglauda, tačiau pasistūmėta į priekį pripažįstant klaidas dėl institucinės dimensijos nuvertinimo. Dabar jau pripažįstama, kad reikia (Ateitis, kurios norime, 2012, p. 2) „veiksmingų, skaidrių, atskaitingų ir demokratiškų institucijų“. Institucinė darnaus vystymosi struktūra turėtų apimti tris darnaus vystymosi lygmenis veiksmingai ir nuosekliai įgyvendinant dabartinius ir būsimus uždavinius bei šalinant trūkumus ir (Ateitis, kurios norime, 2012, p. 13) „didinant suderinamumą, koordinavimą, vengiant pastangų dubliavimosi ir peržiūrint darnaus vystymosi įgyvendinimo pažangą“. Darnaus vystymosi struktūra turėtų būti integracinė, veiksminga ir skaidri.

Pirmiausia, reiktų žinoti, kas yra institucinė dimensija. Įvairūs institucijų apibrėžimai pateikti lentelėje.

Institucijų apibrėžimai

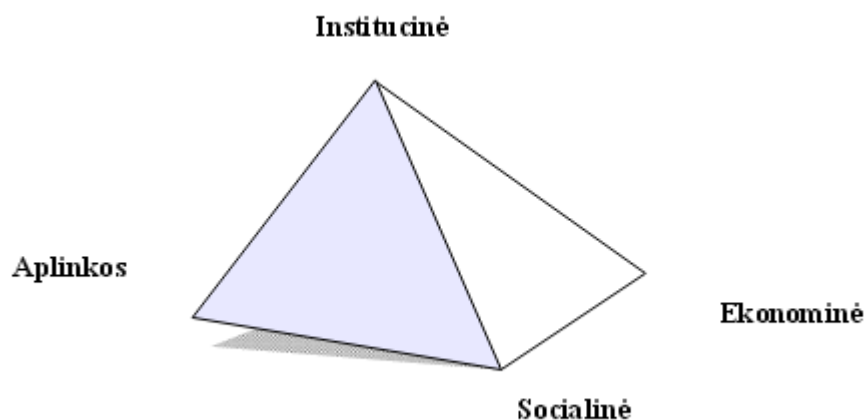
Autorius	Apibrėžimas
Hagedorn (2008)	Pati institucija yra suprantama kaip rinkinys taisyklių, kuriomis remiantis nusprendžiama, kas gali daryti sprendimus tam tikrose rinkose, kokie veiksmai yra galimi, o kokie apriboti ir pan. Kitaip tariant, institucinė dimensija remiasi susitarimais ir strategijomis, parengtomis tarptautiniu susitarimu.
Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje (2003) cituojamoje Čiegio ir kt. (2010b)	Institucijos yra „plėtos kryptingumo užtikrinimas, racionalus žinybinių, regioninių, institucinių ir grupinių interesų derinimas ir ribojimas bendrų visuomenės interesų labai įmanomas tik esant stipriam valstybinio, regioninio ir savivaldybių lygmens vadovavimui ir aiškiam tarpinstituciniam funkcijų pasidalijimui“.
North (2003) cituojamas Šeputienės (2009)	Institucijos yra „visuomenės žaidimo taisyklės, tai žmonių sukurti bet kokios formos apribojimai, formuojantys žmogiškąją sąveiką“.
Šeputienė (2009, p. 7)	Institucijos tai „žmonių sukurti apribojimai, formalios ir neformalios taisyklės bei jų vykdymą užtikrinantys mechanizmai, kurie formuoja individų ir organizacijų elgesį visuomenėje“.
Bleischwitz (2003) cituojamas Mikalauskienės (2014)	Būtent institucijos atsakingos už politinių sprendimų priėmimą, ekologiškai veiksmingų inovacijų diegimą, kontrolę ir reguliavimo mechanizmus.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Hagedorn, 2008; Šeputienę, 2009; Čiegį ir kt., 2010b; Mikalauskienę, 2014.

Institucinė struktūra yra sudaryta iš valdžios institucijų (Vyriausybės, Seimo, ministerijų, savivaldybių ir t.t.) ir iš privačių institucijų (įstaigų, įmonių) tarpusavio ryšių. Institucinę aplinką sudaro privataus ir viešojo sektorių bendradarbiavimas, juridinės, politinės, ekonominės ir socialinės taisyklės, todėl institucinę aplinką galime apibrėžti, kaip formalių ir neformalių institucijų visumą bei jų tarpusavio sąveiką su individualais. Dvi institucijų sampratų grupės yra išskiriamos mokslinėje literatūroje. Pasak Domarko, Juknevičienės ir Kareivaitės (2012, p. 464) tai pirmojoje grupėje „orientuojamasi į neformaliąsias institucijas, akcentuojami papročiai, tradicijos ir socialinio elgesio normos (grindžiama asmens morale, vertybėmis, suvokimu ir pan.)“, o antrojoje grupėje pasak tų pačių autorių yra „akcentuojamos formaliosios institucijos, kurių veikla grindžiama įstatymais, tam tikromis taisyklėmis ir kitais veiklą ir struktūrą reglamentuojančiais dokumentais (pvz., įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios organizacijos, teisėsauga ir teisėtvara, vyriausybinių agentūros, bankai, švietimo ir mokslo sistema, mokslinių tyrimų ir technologinės plėtos sistema, infrastruktūra, profesinės sąjungos, pašto sistema ir pan.)“. Panašius formalių ir neformalių institucijų apibrėžimus pateikia ir Šeputienė. Formalios institucijos pasak Šeputienės (2009, p. 7) „žmonių sąmoningai sukurtos taisyklės ir jų laikymąsi užtikrinantys mechanizmai“, o neformalios institucijos tai „taisyklės, kurios kyla iš socialiniais mechanizmais perduodamos informacijos ir daugeliu atvejų gali būti vertinamos kaip kultūros dalis“. Platje (2008) pastebėjo, kad kai visuomenė psichologiškai labiau palaiko darnią gamybą ir darnius vartojimo modelius, t.y., neformalias institucijas, formalių institucijų taisyklių vykdymas įgyvendinant darnų vystymąsi tampa nebe toks svarbus, nors neformalumas yra mažiau efektyvus, tačiau teikia didesnę vidinę pasitenkinimą, nes jautiesi morališkai prisidedantis prie

kažko svarbaus. Formaliosios institucijos turi teisišką ir tiesioginę įtaką darnaus vystymosi plėtrai. Institucijos bendradarbiauja, kuria, inicijuoja programas, kurias įgyvendinant bus siekiama gerinti pagrindinius darnaus vystymo rodiklius. Institucinė dimensija taip pat kontroliuoja ir skiriamų lėšų kiekį, nuo kurio priklauso siekiamų rezultatų įgyvendinimas. Šios priežastys daro darnaus vystymosi institucinę dimensiją ne mažiau svarbia, nei pagrindinės darnaus vystymosi dimensijos. Pagrindinį vaidmenį nustatant darnaus vystymosi politikos kryptis ir įgyvendinant numatytas gaires atlieka valstybės valdymo ir administravimo organizacijos, nes jos veikia vietos, regionų, nacionaliniu ar tarptautiniu mastu. Globaliame pasaulyje vis daugiau valdymo funkcijų yra pasidalijama ir daugiausiai pasidalijimų būna tarp institucijų. Įtaką institucinei dimensijai daro ir tarptautinės institucijos (ES, JTO), kurios kuria strategijas bei planus, kaip darniai vystyti pasaulį, kad būtų sudaromos palankios sąlygos ateities kartoms. Grįžtamasis ryšys iš nacionalinių valdžios institucijų suteikia tarptautinėms institucijoms galimybę toliau tobulinti visuotinai privalomas strategijas. Tačiau tarptautinių institucijų ir nacionalinių institucijų sukuriamos kelios strategijos, kurios kartais savo tikslais, prioritetais ar funkcijomis persidengia ne visada yra optimalu, tačiau vienos bendros strategijos sukūrimas taip pat nėra optimalus ir ne visada įmanomas variantas dėl skirtingų kai kurių strategijų kilmės ir paskirčių. Viena yra aišku, kad jų koordinavimas turi būti gerinamas, kad nesidubliuotų institucijų atliekami darbai ir būtų pasiektas strategijų įgyvendinimo efektyvumas (Šeputienė, Norkuvienė, Rimkevičienė, 2010; Domarkas ir kt., 2012; Štreimikienė, 2013; Mazajevaitė, 2014).

Darnaus vystymosi valdymas, pasauliniu mastu, suprantamas kaip politinių instrumentų, organizacijų, taisyklių, finansinių normų, procedūrų ir mechanizmų, reguliuojančių pasaulinius darnaus vystymosi procesus, suma. Visų keturių darnumo matmenų tolygų įvertinimą galima pavaizduoti darnumo kategorijų tetraedru (Čiegis, 2008).

1.2. pav. Darnumo kategorijų tetraedras
Šaltinis: Čiegis, 2008, p. 34.

Iš 1.2. pav. matoma, kad kiekvienam darnaus vystymosi matmens įgyvendinimui yra keliami tikslai: ekologiniam – užtikrinti aplinkos saugumą; socialiniam – stiprinti socialinį darnumą, ir teisingumą; ekonominiam – patenkinti materialinius poreikius; instituciniam – užtikrinti dalyvavimą priimant sprendimus. Darnus vystymasis yra nesibaigiantis procesas, todėl ir šių tikslų neužtenka, nes tikslai nėra baigtiniai, kuriuos įgyvendinus viskas išsispręstų. Be to, darnus vystymasis negali būti interpretuojamas kaip atskiras procesas, nes jis yra neatsiejama organizacijos veiklos dalis, todėl į jį turi būti atsižvelgta, formuojant bendruosius organizacijos veiklos tikslus (Čiegis, 2008).

Taigi darnaus vystymosi pagrindas - efektyvios, tinkamai funkcionuojančios institucijos, kurias reikia įvertinti vykdant darnaus vystymosi politiką. Jeigu atskiros valstybės teritorijos vystosi nedarniai dėl to yra kaltos institucijos, kurios neatsižvelgė į socialinius, ekonominius, aplinkosauginius ar technologinius pokyčius (Krankalis, Anzelytė, 2013). Šio institucinio (organizacinio) aspekto ignoravimas anksčiau buvo pati didžiausia padaryta klaida bandant įgyvendinti darnų vystymąsi.

Darnaus vystymosi institucijos raiška viešojo ir gero valdymo kontekstuose. Nors daugelis veiksmų vaidina svarbų vaidmenį vystymesi, geras valdymas visada buvo pripažintas esminiu įrankiu skatinant darnų vystymąsi ir jis taip pat laikomas esminiu elementu turinčiu būti įtrauktu į plėtros strategijas. Geras valdymas skatina atskaitomybę, skaidrumą, veiksmingumą ir įstatymų laikymąsi visais lygiais ir leidžia efektyviai valdyti žmogiškuosius, gamtinius, ekonominius ir finansinius išteklius nešališkai ir darniai plėtrai, užtikrinant pilietinės visuomenės dalyvavimą sprendimų priėmimo procesuose. Tuo tarpu valdymas (Krupavičius, 2013, p. 7) dažniausiai apibrėžiamas, kaip „rėžimai, įstatymai, taisyklės, juridiniai sprendimai ir administracinės praktikos, kurios apriboja, nubrėžia ir įgalina viešai remiamų tikslų ir paslaugų įgyvendinimą“. Geras valdymas ir viešasis valdymas tai koncepcijos, kurios beveik tuo pačiu metu atsirado viešajame administravime ir jos abi svarbios darnaus vystymosi įgyvendinimui (Kardos, 2012).

1997 metų Jungtinių Tautų vystymosi programoje sąvoka valdymas suprantama kaip ekonominė, politinė ir administracinė institucija skirta vykdyti ir vadovauti šalies reikalams visais lygmenimis. Ji apima mechanizmus, procesus ir institucijas, per kurias piliečiai ir grupės gali išreikšti savo interesus, įgyvendinti savo teises, vykdyti savo įsipareigojimus ir išryškinti skirtumus. Valdymo koncepcija taip pat buvo aiškinama, kaip susijusi su darnaus regioninio vystymosi politikos formavimu arba su teisinės valstybės principais. Viešasis valdymas (Gudelis, 2010, p. 33-34) apima „viešosios politikos formavimą ir viešąjį administravimą, vykdomosios valdžios stiprėjimą, tarnautojų, piliečių ir jų grupių įtaką formuojant politinius ir administracinius sprendimus“. Lietuvoje viešasis valdymas teisiniu požiūriu (Krupavičius, 2013, p. 12) yra apibrėžiamas, kaip „visuma viešosios politikos nustatymo,

formavimo ir (arba) dalyvavimo ją formuojant ir įgyvendinimo procesų, kuriuose dalyvaujant viešojo valdymo institucijoms ir visuomenei priimami ir įgyvendinami valdymo sprendimai ir teikiamos administracinės ir viešosios paslaugos“. Apibendrinant apibrėžimus apie valdymą ir viešąjį valdymą galima teigti, kad jis apima (Krupavičius, 2013, p. 12) „vadovavimą valstybėms ir organizacijoms, valdžios ir socialinių organizacijų sąveikos būdus, jų santykius su piliečiais ir kitais veikėjais, taip pat būdus, kuriais yra įgyvendinamos viešosios funkcijos ir valdomi viešieji ištekliai“. Pasaulio banko gero valdymo apibrėžimas reiškia (Krupavičius, 2013 p. 18) „tradicijas ir institucijas šalyje pagal kurias yra naudojama valdžia, o tai apima: 1) procesą, per kurį valdžia yra parenkama stebima ir pakeičiama, 2) valdžios gebėjimas efektyviai formuluoti ir įgyvendinti pagrįstas politikas, 3) piliečių ir valstybės pagarba institucijoms, kurios tarp jų valdo ekonomines ir socialines sąveikas“. Europos Sąjunga apibrėžia gero valdymo principus, nurodydama, kad šie elementai yra labai svarbūs siekiant visiškai suprasti valdymą, tai: atvirumas, dalyvavimas, atskaitomybė, veiksmingumas ir nuoseklumas (arba darna, kaip rašoma Baltojoje knygoje). Taip pat svarbios yra pagrindinės gero valdymo charakteristikos (arba požymiai), tai: dalyvavimas, įstatymų viršenybė, skaidrumas, reagavimas, orientavimasis, konsensusas, teisingumas, efektyvumas, veiksmingumas, atskaitomybė ir strategijos vizija. Geras valdymas pasak Šaparnienės ir Valukonytės (2012) yra reikalavimas visiems viešojo administravimo subjektams ir įgyvendinamas bendradarbiaujant su visuomene, privačiuoju sektoriumi, NVO (nevyriausybėmis organizacijomis) ir vyriausybe. Anot Juknevičienės ir Kareivaitės (2012) viešosios institucijos gali ne tik įgyvendinti joms suteiktas funkcijas, bet ir pagerinti viešojo administravimo kokybę grįsdamos savo veiklą gero valdymo principais. Pasak Tamošiūno ir Butkaliuk (2013) daugumoje modernių šalių geras valdymas tapo viešojo administravimo plėtos varikliu suteikiančiu galimybę siekti geresnio viešųjų paslaugų teikimo lygio, o gyventojams atitinkamo pasitenkinimo dėl valdymo sistemos veiklos. Geras valdymas tapo neatskiriamu atributu išsivysčiusiose demokratinėse visuomenėse. Tinkamai funkcionuojančios valdymo institucijos skatina gyventojų pasitikėjimo valstybe, socialinio stabilumo ir teisinio tikrumo, atvirumo ir skaidrumo jausmą. Visos valdžios ir viešojo sektoriaus institucijos turi nusistatyti problemas, susiformuoti darbotvarkes ir kartu jas spręsti atsižvelgiant į iškilusius sunkumus, kad būtų kuo racionaliau vykdomas darnus vystymasis. Viešasis valdymas, kaip viena iš pagrindinių valdžios funkcijų yra labiausiai įkūnijama per Vyriausybės, ministerijų ir kitų įstaigų veiklą. Kaip teigia Štareikė (2013, p. 288) „darnaus vystymosi pažangą visuomenėje gali skatinti tik pasitikėjimą turinti valdžia, svarbu, kad vietos savivaldos viduje keistųsi pati valdymo kultūra, būtų pereita prie bendro sutarimo ir sprendimų priėmimo siekimo“, tik tada visuomenė galės pasitikėti valdžia ir prisidėti prie bendrų sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo,

susijusio su darniu vystymusi, o tam reikia skaidraus viešojo valdymo. Institucijos dalyvaujančios darnaus vystymosi valdyme turi remtis gero ir viešojo valdymo principais. Anot Bileišio (2009, p. 59) geras valdymas apima principus: „visuomenės dalyvavimą, pliuralizmą, subsidiarumą, skaidrumą, atskaitomybę, teisingumą, prieinamumą, bendradarbiavimą ir efektyvumą“. Gero valdymo principai yra panašūs į viešojo valdymo principus, tai atsakomybė, skaidrumas ir geras tarpinstitucinis bendradarbiavimas. Lietuvoje visuomenės dalyvavimas pasireiškia tik per rinkimus, todėl pasitelkiant gero ir viešojo valdymo principus reikia modelį „iš viršaus į apačią“ pakeisti modeliu „iš apačios į viršų“, arba, kitaip tariant, decentralizuoti valdymą ir institucijas padaryti kuriančias ir padedančias įgyvendinti darnų vystymą, o ne tik aklaai vykdančias programas (Kardos, 2012; Šaparnienė, Valukonytė, 2012; Domarkas ir kt., 2012; Juknevičienė, Kareivaitė, 2012; Tamošiūnas, Butkaliuk, 2013; Šarkutė, 2013; Mazajevaitė, 2014).

Siekiant darnaus vystymosi būtinas veiksmingas geras viešasis valdymas vietos, regioniniu, nacionaliniu ir pasauliniu lygmenimis, atstovaujantis visų asmenų balsams ir nuomonėms. Svarbu, kad visi išvardinti lygmenys turi vienas kitą papildyti. Institucinės struktūros stiprinimas yra vienas iš būdų pasiekti darnų vystymąsi. Nemažiau svarbu yra tai, kad gero valdymo ir viešojo valdymo aspektai turi būti panaudoti kuriant darnaus vystymosi strategijas, o kuriant strategijas reikia pasitelkti ir strateginį planavimą, būtent apie jį rašoma kitame skyrelyje.

1.2. Darnaus vystymosi ir strateginio planavimo sąsajos

Astrauskas ir Česonis (2008) cituojami Sudnicko (2011) strateginio planavimo principų diegimą suskirstė į keturis etapus Lietuvos savivaldybėse:

- 1) 1990-1994/5 metai – pirmas etapas – planavimo principų neigimas;
- 2) 1994/5-2001/2 metai – antras etapas – planavimo principų pripažinimas ir mokymasis;
- 3) 2001/2-2007/8 metai – trečias etapas – savivaldybių strateginių plėtros planų įsitvirtinimas ir mokymasis rengti veiklos planus bei biudžetus;
- 4) Nuo 2007-2008 metų – ketvirtas etapas – vieningas savivaldybių strateginis planavimas ir biudžeto sistemų kūrimas bei pertvarkymas į strateginį valdymą.

Etapai buvo išskirti remiantis penkiais kriterijais, tai santykis tarp teorinių ir praktinių žinių rengti planus; strateginio planavimo ir kitų vadybinių funkcijų integruotumą; strateginio planavimo reikalingumo požiūrį; strateginio planavimo sistemos pilnumą (skirtingo pobūdžio ir trukmės rengiamų planavimo dokumentų skaičių) bei strateginio planavimo dokumentų integruotumą (Sudnickas, 2011).

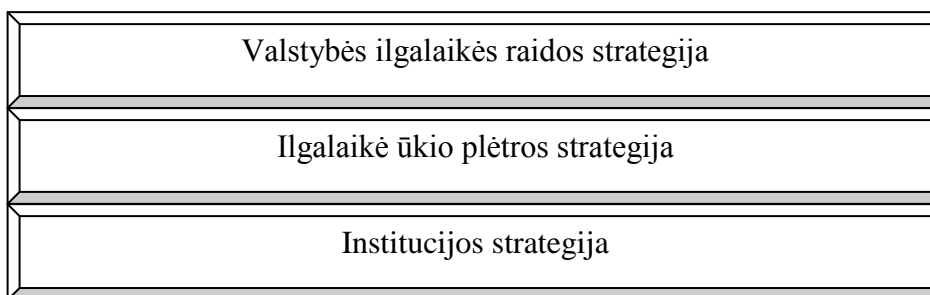
Pagal LR Vyriausybės strateginio planavimo metodiką (Žin., 2002, Nr. 57-2312) strateginis planavimas – „procesas, kurio metu nustatomos veiklos kryptys ir būdai vykdyti institucijos misiją,

pasiekti numatytus tikslus ir rezultatus, veiksmingai panaudojant finansinius, materialinius ir žmogiškuosius išteklius“. Strateginis planavimas viešajame administravime (Tamošiūnas, 2013, p. 175) tai – „fundamentalių sprendimų veiksmų paieška bei konstrukcijos. Jis apima informacijos kaupimą, viešojo administravimo aplinkos stebėseną, strateginių galimų alternatyvų paieškas, būsimų politinių sprendimų numatymą bei jų įgyvendinimą“. Organizacijos strateginio valdymo sąvoka (Vasiliauskas, 2004, p. 21) yra apibrėžiama kaip „nuolatinis, dinamiškas ir nuoseklus procesas, kuriuo remdamasi organizacija laiku prisitaiko prie išorinės aplinkos pokyčių ir efektyviau išnaudoja savo turimą potencialą“. Pasak Tamošiūno (2013, p. 175) „valdymas, susietas su strateginiu planavimu ir suplanuotos strategijos įgyvendinimu, vadinamas strateginiu valdymu“.

Du strategijos lygiai yra skiriami politikos moksluose (Melnikas, Smaliukienė, 2007):

- ⊗ Didžioji, arba totalioji, strategija. Kai valstybės turimos priemonės naudojamos valstybės tikslams pasiekti.

- ⊗ Generalinė strategija, t.y., nacionalinė didžiosios strategijos projekcija. Naudojama tiems patiems valstybės tikslams pasiekti, tačiau išteklius diferencijuojant rūšims: diplomatinei, industrinei, finansinei, ekonominei, karinei ir kt.

1.3. pav. Valstybės strateginio planavimo sistema
Šaltinis: Melnikas, Smaliukienė, 2007, p.24.

Iš 1.3. pav. matoma, kad valstybės ilgalaikės raidos strategija (arba didžioji strategija), kurioje yra išdėstyta valstybės geopolitinės padėties analizė, ilgalaikiai prioritetai ir suderinta visų sektorių ilgalaikės plėtros vizija. O ilgalaikė ūkio plėtros strategija (arba generalinė strategija), kurioje apibendrintos visų sektorių strategijos ir prioritetinės plėtros kryptys. Šios dvi strategijos daro didelę įtaką institucijų strategijoms, nes nurodo jų veiklos prioritetus (Melnikas, Smaliukienė, 2007).

Strateginio planavimo bendrieji bruožai pateikti šioje schemoje.

1.4. pav. Bendrieji strateginio planavimo bruožai
Šaltinis: sudaryta pagal Arimavičiūtę, 2005.

Iš 1.4. pav. matoma, kad viešojo sektoriaus institucijų veiklą veikia šalies politinė, socialinė, ekonominė aplinka, nes jų strategijos turi būti suderintos su šalies prioritetais, todėl jos yra mažiau savarankiškos, nei privačiojo sektoriaus institucijos.

Dabar yra labiau suprantama strateginių planų nauda ir reikalingumas, nes dauguma investuotojų nagrinėja strateginius planus, kad nuspręstų ar investuoti į tą teritoriją ar ne, todėl strateginiai planai yra vienas iš lemiamų veiksnių ir galimų variantų investicijoms pritraukti. Dar vienas strateginio plano privalumas yra tas, kad jis koncentruojasi į svarbiausias problemas, perspektyviausius uždavinius, padeda racionaliai suskirstyti biudžetą, todėl žinant esamą situaciją padeda lengviau formuoti ateities perspektyvas (Čiegis ir kt., 2005). Dėl šių priežasčių atsiranda poreikis kurti specializuotus strateginius planus, kurie kaip galima labiau atspindėtų teritorijos savitumą, nes dabar strateginiai planai yra beasmeniai, todėl juos galima pritaikyti bet kuriai savivaldybei, pavyzdžiui, visos savivaldybės nori kurti daugiau darbo vietų ir taip mažinti nedarbo lygį ir socialinę paramą gaunančiųjų skaičių. Savivaldybių ir regionų strateginiai planai turi būti tarpusavyje suderinti, kad būtų pasiektas maksimalus įgyvendinamų priemonių efektyvumas ir užtikrintas darnus vystymasis. Pasak Arimavičiūtės (2011, p. 71) „rengiant savivaldybių strateginius plėtros planus dažniausiai taikoma Regionų plėtros planų parengimo ir atnaujinimo metodika, o strateginiam veiklos planavimui –

Lietuvos Respublikos patvirtinta Strateginio planavimo metodika, kuri nėra pritaikyta savivaldybėms“. Abi minėtos metodikos nedera tarpusavyje, todėl pirmiausia siekiant darnumo reikia sukurti bendrą planavimo metodiką.

Pasak Arimavičiūtės (2003), Brysonas nurodė dvi strateginio planavimo metodų viešajame sektoriuje grupes: procesiniai ir turinio modeliai. Procesinius modelius, kurie yra susiję su valdymo veiksniais, galima skirti į dvi grupes.

Pirmąją grupę sudaro (Arimavičiūtė, 2003, p. 9) „metodai, apimantys strateginio proceso ribas, pabrėžiantys politiką bei kryptis, būtent:

- Harvardo politikos modelis;
- Strateginio planavimo sistemos modelis;
- Grupių valdymo metodai”.

Antrąją procesinių modelių grupę sudaro (Arimavičiūtė, 2003, p. 10) „mažiau apimantys, palyginti su išvardytais anksčiau, procesiniai modeliai, t. y.:

- Strateginių klausimų nustatymas;
- Loginis inkrementalizmas;
- Naujovių struktūros modelis”.

Turinio metodai, (Arimavičiūtė, 2003, p. 12) „pirmiausia atsižvelgia į turinį, tai:

- Portfelio modeliai;
- Konkurencinė analizė”.

Pagal strateginio planavimo metodiką savivaldos institucijose plačiausiai naudojami Harvardo bei sistemų ir naujovių struktūros metodai, o mažiausiai taikomi loginio inkrementalizmo, strateginių klausimų nustatymo ir grupių valdymo metodai. Harvardo modelis apima – aplinkos, išteklių ir SSGG (stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių) analizę. O sistemų ir naujovių struktūros modelis apima – tą pačią išorinių (PEST – politinių, ekonominių, socialinių bei technologinių) ir vidinių (SSGG) išteklių analizę; misijos formulavimą; strateginių tikslų nustatymą; programų rengimą; programų įgyvendinimą; stebėjimą ir atsiskaitymą už rezultatus. Harvardo modelyje, kaip stiprus bruožas yra išskiriamas susitelkimas į strategijų įgyvendinimą (Arimavičiūtė, 2003 ir 2005).

Wilson (1994) cituojamas Wheelen ir Hunger (2011) atlikęs tyrimą, į kurį įėjo beveik 50 korporacijų iš įvairių šalių ir pramonės šakų ir rado tris svarbiausias strateginio valdymo naudas:

- aiškiau suvokiama strateginė vizija;
- daugiau dėmesio skiriama tam, kas yra strategiškai svarbiau;
- geresnis supratimas to, kas vyksta greitai besikeičiančioje aplinkoje.

Apibendrinant galima teigti, kad strateginis planavimas yra neatsiejama viešųjų institucijų dalis, nes juo remiantis yra kuriami bendrieji planai, strateginiai plėtros planai bei strateginiai veiklos planai, tačiau, kad strateginiai savivaldybių ir regionų planai būtų darnūs ir neštų dar didesnę naudą, turi būti sukurta bendra strategijų kūrimo metodika.

1.2.1. Darnaus vystymosi nuostatų raiška Europos Sąjungos ir Lietuvos strategijose

ES darnaus vystymosi strategijos ypatumai. Švedijoje (Geteborgo mieste), Europos Vadovų Taryba (2001 m.) priėmė pirmą ES tvaraus vystymosi strategiją, o 2006 metais ją atnaujino. Atnaujintos strategijos pagrindinis iššūkis (Atnaujinta ES tvaraus..., 2006, p. 2) yra „palaipsniui pakeisti mūsų dabartinius netvarius vartojimo ir gamybos modelius bei neintegruotą politikos formavimo tvarką“. O atnaujintos ES tvaraus vystymosi strategijos bendras tikslas (2006, p. 3) yra „nustatyti ir plėtoti veiksmus, kad ES galėtų nuolat gerinti dabarties ir ateities kartų gyvenimo kokybę kurdama tvarias bendruomenes, kurios sugebėtų veiksmingai valdyti ir naudoti išteklius, taip pat panaudoti ekonomikos ekologinių ir socialinių inovacijų potencialą užtikrinant klestėjimą, aplinkos apsaugą ir socialinę sanglaudą“. Atnaujintoje ES tvaraus vystymosi strategijoje taip pat pateikti tikslai, principai ir iššūkliai padėsiantys pasiekti darnaus vystymosi.

Lietuvos Respublikos nacionalinės darnaus vystymosi strategijos ypatumai. 2002 metais Pietų Afrikoje (Johanesburgo mieste) vykusiame viršūnių susitikime, skirtame Rio konferencijos dešimtmečiui paminėti, visos šalys buvo paprašytos parengti nacionalines darnaus vystymosi strategijas, ką 2003 metais Lietuva ir padarė. 2006 metais Europos Sąjungai atnaujinus tvaraus vystymosi strategiją, Lietuvai taip pat teko atnaujinti nacionalinę darnaus vystymosi strategiją ir tai įvyko 2009 metais. Atnaujintos Lietuvos darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo priemonės pagrįstos pateiktais pagrindiniais prioritetais ir principais. Atnaujintoje nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje analizuojami trys pagrindiniai darnaus vystymosi blokai – aplinkos kokybė, ekonominė plėtra ir socialinis vystymasis. Visi šie blokai ir jų turinys yra analizuojami SSGG (privalumų, trūkumų, galimybių ir grėsmių) analize, o atsižvelgiant į tai buvo sudaryta Lietuvos vizija ir misija. Lietuvos vizija skamba taip (Nacionalinė darnaus vystymosi..., 2011, p. 60) „Lietuva – visateisė ir lygiavertė ES narė, išsaugojusi kultūros savitumą ir sėkmingai prisitaikiusi prie globalizacijos sąlygų, nuosekliai įgyvendinanti darnaus vystymosi politiką, užtikrinančią sveiką aplinką, tinkamą gamtos ir intelektualinių išteklių naudojimą, nuosaikų, bet stabilų ekonomikos augimą, visuotinę visuomenės gerovę ir patikimas socialines garantijas. Pagal pagrindinius ekonominius ir socialinius rodiklius iki 2020 metų Lietuva bus pasiekusi 2003 metų ES-15 valstybių vidurkį, o pagal aplinkos kokybės rodiklius vykdys visus ES normatyvus ir laikysis tarptautinių konvencijų, ribojančių

aplinkos taršą ir poveikį pasaulio klimatui, reikalavimų“. Tuo tarpu Lietuvos misija yra (Nacionalinė darnaus vystymosi..., 2011, p. 63) „koordinuoti ir derinti pagrindinių darnaus vystymosi komponentų (aplinkos, ekonomikos ir socialinės sritys) ir jų šakų vystymąsi, sudaryti galimybę visiems visuomenės sluoksniams aktyviai dalyvauti darnaus vystymosi procese ir naudotis bendromis pastangomis padarytos pažangos rezultatais, užtikrinti tarptautinių, valstybinių, regioninių, vietinių trumpalaikių ir ilgalaikių interesų suderinamumą ir pagrindinių darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimą laiku visose gyvenimo srityse“. Lietuvos darnaus vystymosi strateginiai tikslai ir uždaviniai suformuluoti atsižvelgiant į pateiktus darnaus vystymosi prioritetus. Bendrasis darnaus vystymosi tikslas taip pat iš dalies atsispindi darnaus vystymosi vizijoje bei valstybės misijoje. Strategijos pabaigoje pateikti darnaus vystymosi rodikliai, kurių pagalba galima sužinoti, kaip darniai vystosi valstybė arba jos dalis, pavyzdžiui, regionas.

Europa 2020. Europa 2020 – tai strategija, kuri numato ES ekonomikos augimą ateinantiems dešimčiai metų. Ji priimta 2010-03-03 Briuselyje. Už šios strategijos įgyvendinimą atsakinga Europos Vadovų Taryba. Šioje strategijoje išskelti trys prioritetai:

- ✿ pažangus augimas (pagrįstas žiniomis ir inovacijomis);
- ✿ tvarus augimas (ekologiškesnis, mažiau išteklius naudojantis ūkis);
- ✿ integracinis augimas (užimtumo, socialinės ir teritorinės sanglaudos skatinimas).

Visi šie trys prioritetai atspindi tris darnaus vystymosi dimensijas. Atitinkamai ekonominių vystymąsi, aplinkos apsaugą ir socialinį vystymąsi. Šiems prioritetams įgyvendinti yra nustatyti tikslai ir pavyzdinės iniciatyvos. Beveik visos pavyzdinės iniciatyvos (2010, p. 5, 6): „Inovacijų sąjunga; Judus jaunimas; Europos skaitmeninė darbotvarkė; Tausiai išteklius naudojanti Europa; Globalizacijos erai pritaikyta pramonės politika; Naujų įgūdžių ir darbo vietų kūrimo darbotvarkė; Europos kovos su skurdu planas“ yra vienaip ar kitaip susijusios su regioninės plėtros gerinimu ir socioekonominės diferenciacijos mažinimu. Ši strategija yra skirta visoms valstybėms narėms, kuri turi būti įtraukta į nacionalines strategijas ir yra lyg joms parengta darbotvarkė. (Europa 2020, 2010) Šioje strategijoje galime pamatyti ir darnaus vystymosi institucinio komponento egzistavimą, kuris pasireiškia per ES institucijų veiklą (Ministrų Taryba atlieka stebėjimą ir vertina pažangą, Komisija atlieka metinę augimo apžvalgą bei rengia šalims individualias politines rekomendacijas, įspėjimus ir t.t.) (Mazajevaitė, 2014).

Lietuva 2030. Lietuva 2030 – tai nacionalinė pažangos strategija apimanti valstybės viziją ir raidos prioritetus bei jų įgyvendinimo kryptis. Ji 2012-05-15 patvirtinta Seimo. Šios strategijos vizija (Lietuva 2030, 2012, p. 7) yra „Lietuva – sumani šalis, kurioje gera gyventi ir dirbti“. Šis vizijos siekti

padės trys vertybės: atvirumas, kūrybingumas ir atsakomybė. Pokyčiai turi vykti pagrindinėse pažangos srityse:

- * sumanioje visuomenėje, kuri atitinka darnaus vystymosi socialinį komponentą,
- * sumanioje ekonomikoje, kuris atitinka darnaus vystymosi ekonominį komponentą,
- * sumaniame valdyme, kuris atitinka darnaus vystymosi institucinį komponentą.

Visa tai veda į atvirą, kūrybingą ir atsakingą žmogų, gyvenantį švarioje ir saugioje aplinkoje (darnaus vystymosi aplinkos apsaugos komponentas) (Lietuva 2030, 2012). Ši strategija yra skirta visuomenei, valdžios institucijoms (vyriausybei, ministerijoms ir savivaldybėms) vykdyti, kad Lietuva po dvidešimties metų būtų tarp pažangiausių ES valstybių, imant pavyzdį iš Skandinavijos šalių, kurios dabar yra pirmaujančios (Mazajevaitė, 2014).

Lietuvos pažangos strategijai „Lietuva 2030“ įgyvendinti yra Finansų ministerijos sukurta Nacionalinė pažangos programa (Žin., 2012, Nr. 144-7430) skirta ilgalaikiams (2014-2020 m.) valstybės prioritetams pasiekti. Nacionalinės pažangos programoje yra išskirti vertikalieji ir horizontalieji prioritetai, bei tikslai ir uždaviniai jiems įgyvendinti. Vertikalieji prioritetai: „Visuomenės ugdymas, mokslas ir kultūra; Veikli ir solidari visuomenė; Ekonominiam augimui palanki aplinka; Į aukštą pridėtinę vertę orientuota, integrali ekonomika; Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“. Horizontalieji prioritetai: „Kultūra; Regioninė plėtra; Sveikata visiems“. Kai kurie vertikalieji ir horizontalieji prioritetai tiesiogiai atitinka regioninės plėtros skatinimo ir socialinės, ekonominės diferenciacijos tarp regionų mažinimo iniciatyvas. Kai kurie vertikalieji ir horizontalieji prioritetai įeina ir į programos horizontalųjų principą pavadinimu „Darnus vystymasis“, kuris tiesiogiai siejasi su šio darbo tema.

1.3. Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo stebėseną ir vertinimą

Anksčiau aprašytame poskyryje buvo nagrinėjamas ES ir Lietuvos darnaus vystymosi strategijų turinys, tačiau nebuvo užsiminta apie jų įgyvendinimo stebėseną, kas ir kaip ją užtikrina bei vykdo, todėl šiame poskyryje aptariama monitoringo sistema.

ES darnaus vystymosi strategijoje numatytos strategijos įgyvendinimo kontrolės priemonės:

- ⊛ parengtas pagrindinių darnaus vystymosi rodiklių sąrašas;
- ⊛ prie Europos komisijos suburtas nuolat veikiantis „Apvalusis stalas“, jame nepriklausomi ekspertai reguliariai vertina pažangą ir teikia pasiūlymus, kaip paspartinti darnaus vystymosi procesą;
- ⊛ dėmesys ypač skiriamas į tarpžinybinio bendradarbiavimo ir koordinavimo stiprinimą bei aplinkosaugos integravimą į ūkio šakas (Nacionalinė darnaus vystymosi..., 2003).

Strategijoje iškeltų tikslų ir įgyvendinimo veiksmų stebėsenai atlikti yra pavesta Europos komisijai. Europos komisija kas dvejus metus turi pateikti pažangos pranešimą apie darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą šalyse narėse, jame taip pat turi būti nurodyti ateities prioritetai. Komisijos pranešimą vertinant nacionaliniu lygmeniu, turi būti atsižvelgta į atliktus veiksmus darnaus vystymosi strategijai įgyvendinti. Europos Vadovų taryba turi galimybę nagrinėti ir riboti darnaus vystymosi rodiklių sąrašą bei įvertinusi pažangos pranešimą ir ateities prioritetus, nustatyti tolesnes darnaus vystymosi politikos kryptis (Razauskas, 2009; Juknys, 2012).

Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimas vyksta integruojant šios strategijos nuostatas į skirtingų ūkio šakų, socialinio vystymo ir aplinkos apsaugos sektorių veiksmų planus bei tam tikru laipsniu pakoreguotas ir suderintas jau parengtas šių šakų ir sektorių vystymosi strategijas. Nacionalinė darnaus vystymosi (subalansuotosios plėtros) komisija buvo sudaryta siekiant užtikrinti darnaus vystymosi proceso koordinavimą valstybiniu lygiu, kuriai vadovauja Lietuvos Respublikos Vyriausybės Ministras Pirmininkas. Šią Komisiją sudaro Prezidentūros, įvairių ministerijų, kitų institucijų ir visuomeninių organizacijų atstovai. Aplinkos ministerijai paskirta koordinuoti ir kontroliuoti Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo eigą, ministerijoje yra sukurtas specialus Darnaus vystymosi padalinys, kuris yra atsakingas už Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo ataskaitų rengimą, pasitelkiant įvairių žinybų ir institucijų atstovus. 2009 metų atnaujintoje Strategijoje (Nacionalinė darnaus vystymosi..., 2011, p. 92) rašoma, kad „Nacionalinė darnaus vystymosi komisija turi svarstyti dvi metes darnaus vystymosi ataskaitas, kurios nustatytą tvarka pateikiamos Jungtinių Tautų ir ES institucijoms“. Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos prioritetai įgyvendinami per savivaldybių strateginius planus, o už plano įgyvendinimą yra atsakingi visi savivaldybės administracijos skyriai. Be to, Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo priemonių plane yra pateikti vykdytojai, tarp kurių yra ministerijos, departamentai, savivaldybės ir kt. Savivaldybių skyriai prisiskiria jų kompetenciją atitinkančius uždavinius, pritaiko juos kuriant strateginį planą ir vėliau išsikeltus uždavinius vykdo. Sukurta Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo monitoringo sistema, sudaro galimybę reguliariai vertinti pasiektą pažangą, taip pat identifikuoti iškilusias problemas. Atsižvelgiant į monitoringo rezultatus, turi būti įgyvendinamos ir numatomos papildomos priemonės, užtikrinančios strateginių tikslų įgyvendinimą, esant reikalui, galima koreguoti ne tik įgyvendinimo priemones, bet ir strategijos tikslus bei uždavinius. Atsižvelgiant į vykstančius vidinius ir išorinius pokyčius, pati strategija reguliariai turi būti peržiūrima ir tikslinama (Nacionalinės darnaus vystymosi..., 2011; Juknys, 2012; Mazajevaitė, 2014).

Kaip numatyta ES darnaus vystymosi strategijoje, jos įgyvendinimui yra nustatytos kontrolės priemonės. Viena iš priemonių yra darnaus vystymosi rodiklių sąrašas, tačiau patys rodikliai teikia mažai informacijos, todėl jų kuriamas tendencijas galima pamatyti tik juos apskaičiuojant. Rodikliai yra paprastas įrankis, leidžiantis įvertinti šalies plėtros tikslus. Jeigu darnaus vystymosi rodikliai (aplinkosauginiai, socialiniai ir ekonominiai rodikliai) yra integruoti į vieną rodiklį, tai jie sudaro indeksą. Visi indikatoriai gali būti sugrupuoti į integruotus ir neintegruotus indeksus (rodiklius). Rodikliai turi pasižymėti tokiomis trimis savybėmis: paprastumu, plačia aprėptimi, kiekybinio įvertinimo galimybe, leidžiančia nustatyti tendencijas (Štreimikienė, Mikalauskiene, 2009). Dažniausiai yra išskiriamos dvi grupės: kompleksiniai darnaus vystymosi rodikliai ir atskirų rodiklių sistema, nes mokslininkai daug diskutuoja, ar reikia rodiklių derinio (sistemos), ar vieno visa apimančio rodiklio.

Pagrindinė kompleksinių darnaus vystymosi rodiklių idėja – tai aprėpti visus sektorius (aplinkos, ekonomikos ir socialinį). Dažniausiai naudojamų kompleksinių darnaus vystymosi rodiklių grupės yra ekologinis pėdsakas (dar vadinama ekologine pėda), aplinkos erdvė, medžiagų intensyvumas ir ekologinė kuprinė. 1994 metais Kanados mokslininkai Rees ir Wackernagel (1994) pirmieji panaudojo ekologinio pėdsako sąvoką (*angl.* ecological footprint) ir ją apibrėžė kaip sausumos ir vandenyno plotą, kuris būtinas tiekti gamtos ištekliams, reikalingiems žmonių naudojamų prekių bei paslaugų gamybai ir sugerti susidarančius teršalus. Ekologinio pėdsako ploto nustatymui skirtam vienam žmogui buvo įvertinta per 50 maisto produktų rūšių, energijos poreikis 100 plačiausiai vartojamų prekių gaminimui bei miško produkcijos išauginimui reikalingas plotas (imant eksportą ir importą). 2012 metų vertinimu, Šiaurės Amerikos šalių ekologinis pėdsakas jau viršijo 6 ha (JAV 7,2 ha), o Indijos 0,9 ha. Europos Sąjungos šalių vieno žmogaus vidutinis ekologinis pėdsakas yra 4,7 ha, Olandijos ir Suomijos ekologinis pėdsakas viršija normą ir yra 6 ha. Lietuvos ekologinis pėdsakas yra 4,4 ha vienam žmogui. Holden ir kt. (2014) paskaičiavo, kad bendras pasaulio ekologinis pėdsakas iki 2030 metų turėtų būti ne didesnis nei 2,3 pasauliniai hektarai (*angl.* gha) vienam asmeniui. Kitas kompleksinio darnaus vystymosi rodiklis – aplinkos erdvė. Šio rodiklio skaičiavimai (Juknys, 2012, p. 311) pagrįsti „lygybės principu, tai yra daroma prielaida, kad viso pasaulio žmonės turi teisę į vienodą gamtos išteklių (energija, vanduo, žaliavos ir pan.) dalį“. Ekonomisto Schmidt-Bleek (1993) atlikti skaičiavimai rodo, kad išsivysčiusios šalys gamtos išteklių naudojimą iki 2050 metų turėtų sumažinti beveik iki 90 procentų. Šiai problemai spręsti yra dvi galimybės: pirma, tai neigiamas ekonomikos augimas, deindustrializacija, keleriopas vartojimo mažinimas ir pan., tačiau ši galimybė prieštarauja visuomenės vystymosi dėsniams, ir antra galimybė – užtikrinti esamą gyvenimo lygį ir vartojimą, sunaudojant mažesnę gamtos išteklių kiekį ir plačiau naudoti atsinaujinančius energijos šaltinius. Tas pats

ekonomistas 1993 metais pasiūlė naudoti trečiąjį kompleksinio darnaus vystymosi rodiklį - medžiagų intensyvumo rodiklį, kuris apima gamybos ir vartojimo dematerializaciją. Dažnai yra vartojamas ir atvirkščias rodiklis, tai ekologinis veiksmingumas, kuris parodo, kiek sukuriama prekių ir paslaugų sunaudojus tam tikrą kiekį gamtos išteklių. Medžiagų intensyvumo rodiklį (*angl.* MIPS – Materials Intensity per Service unit) skaičiuojant (Juknys, 2012, p. 312) dėmesys skiriamas penkioms išteklių kategorijoms: „vandeniui, orui, žaliavoms (mineralinės, organinis iškastinis kuras), biologiniams ištekliams (augalai, gyvūnai) ir dirvožemiui“. Jie visi vertinami svorio vienetais, tačiau ne tik tie, kurie paimami iš aplinkos, bet ir į ją sugrįžtantys, pavyzdžiui, teršalai. Medžiagų intensyvumo srautų analizė parodė, kad išsivysčiusios šalims intensyvumą iki 2050 metų reikėtų sumažinti 10 ir daugiau kartų. Tobulinant medžiagų intensyvumo rodiklį, buvo pastebėta, kad jame atsispindi tik tie medžiagų kiekiai, kurie sunaudojami gaminant prekes ir paslaugas, tačiau nepaskaičiuojamos kai kurių medžiagų išgavimo sąnaudos. Ši išteklių dalis yra ketvirtasis kompleksinis darnaus vystymosi rodiklis, kuris vadinamas ekologine kuprine (*angl.* ecological backpack arba ecological rucksack). Ekologinė kuprinė yra labai skirtinga įvairiems gamtos ištekliams, nes vienam gamtos ištekliui išgauti reikia mažiau pastangų ir lėšų, nei kitam. Šie keturi kompleksinio darnaus vystymosi rodikliai apima tik du iš trijų sektorių, tai aplinką ir ekonomiką. Šių rodiklių trūkumas, tai jų nustatymo sudėtingumas, reikalaujantis daug laiko, pastangų ir lėšų, todėl paprastas pilietis ar plačioji visuomenė negalėtų dalyvauti jų apskaičiavime ir sprendimų priėmimo (Rees ir Wackernagel, 1994; Schmidt-Bleek, 1993; Juknys, 2012; Holden ir kt., 2014; Mazajevaitė, 2014).

Kiti du kompleksinio darnaus vystymosi rodikliai, apima kitus du sektorius: pirmasis – ekonomiką ir visuomenę, antrasis – aplinką ir dalinai visuomenę. Pirmasis rodiklis – tai žmonijos išsivystymo indeksas (*angl.* HDI – Human Development Index). Ši indeksą nuo 1990 metų naudoja Jungtinių tautų vystymosi programos (*angl.* UNDP – United Nations development program) agentūra. Šio indekso skaičiavimai pagrįsti trimis sąlyginai nepriklausomais rodikliais (Juknys, 2012, p. 313, 314) tai – „tikėtina vidutinio gyvenimo trukmė, išsilavinimo lygis, bendrasis vidaus produktas vienam žmogui“. 2013 metais sąrašą iš 187 šalių pradeda Norvegija, Australija, Šveicarija, Olandija, JAV, o baigia Siera Leonė, Čadas, Centrinė Afrikos Respublika, Kongo Demokratinė Respublika, Nigeris. Estija užima 33 vietą, kiek žemiau Lietuva užima 35 vietą, tuo tarpu Latvija užima 48 vietą, tačiau visos šalys yra labai aukšto žmonijos išsivystymo indekso lygyje. Šio rodiklio trūkumas, jame neatsispindinti aplinkos būklė. Holden ir kt. (2014) paskaičiavo, kad iki 2030 metų žmonijos išsivystymo indeksas turėtų būti ne mažesnis nei 0,630, tai atitinka dabartines vidutinio išsivystymo šalis. Antrasis rodiklis - Jeilio ir Kolumbijos universitetų mokslininkų sudarytas aplinkosauginis

darnumo indeksas (*angl.* Environmental Sustainability Index), kuris iš 76 pirminių kintamųjų, apjungtų į 21 rodiklį ir galiausiai suskirstytų į 5 grupes – tai aplinkos sistemos, poveikio aplinkai, visuomenės pažeidžiamumo, socialinių ir institucinių pajėgumų, tarptautinio bendradarbiavimo. 2014 metų duomenimis iš 178 šalių Lietuva užima 49 vietą, Latvija – 40 vietą, o Estija – 20 vietą. Šį sąrašą pradeda Šveicarija, Liuksemburgas, Australija, Singapūras, Čekijos Respublika, kaip darniausiai besivystančios šalys, o baigia Afganistanas, Lesotas, Haitis, Malis, Somalis. Šie du rodikliai ir prieš tai paminėti keturi rodikliai patvirtina pagrindinį kompleksinių darnumo rodiklių trūkumą (Juknys, 2012, p. 314-315), kad „jie netinka operatyviam darnaus vystymosi proceso valdymui“, nes juos reikia vis tiek išskaidyti į pradinius rodiklius (Juknys, 2012; United Nations development..., 2013; Yale university calculations..., 2014; Holden ir kt., 2014; Mazajevaitė, 2014).

Literatūroje taip pat yra minimi ir kiti darnaus vystymosi rodiklių skaičiavimo būdai – tai gerovės indeksas, barometro metodas ir kompasas metodas. Gerovės indeksas susideda dar iš dviejų indeksų – Žmonių gerovės indekso (*angl.* Human well-being index) ir Ekosistemų gerovės indekso (*angl.* Ecosystem well-being index). Žmonių gerovės indeksas apima turto rodiklius, bendruomenės, kultūros, lygybės ir žinių rodiklius, žmonių ir sveikatos parametrus. Ekosistemų gerovės indeksas apima bioįvairovės ir išteklių vartojimo rodiklius, atmosferos, vandens ir žemės parametrus. Barometro metodas (*angl.* Barometer method) yra naudojamas apjungti du gerovės indekso komponentus į vieną, kad jie įgautų vienodą svorį. Barometro metodas – tai naudingumo ir matavimo skalė, kuri jungia du indeksus. Rodikliai parenkami nustatant jų indeksų reikšmes, kurios būtų pageidautinos ir priimtinos. Rodikliai, kurie yra neutralūs arba nežinomos jų reikšmės yra neįtraukiami. Skalė turi dvi ašis: vieną – žmonių gerovės indeksui, kitą – ekosistemų gerovės indeksui. Šių dviejų indeksų susikirtimo taškas parodo darnos (arba nedarnos) požymį. Darnaus vystymosi barometras svyruoja nuo 0 iki 100 taškų. Skalė padalyta į penkis sektorius – nuo 0 iki 20 taškų – bloga būklė, nuo 21 iki 40 taškų – prasta būklė, nuo 41 iki 60 taškų – vidutinė būklė, nuo 61 iki 80 taškų – pakankama būklė ir nuo 81 iki 100 taškų – gera būklė. Pagrindinis šio metodo trūkumas gali būti susijęs su tuo, kad rodikliai parenkami atsitiktinai. Panašus į barometro metodą – kompasas metodas, kurio indeksai apskaičiuojami pagal tą patį metodą, jis tinkamas grupavimui, apibendrinimui ir matavimui pagal rezultatų skalę, kuri yra tokia pati, kaip ir barometro. Kompasas metodas (*angl.* Compass method) susideda iš keturių grupavimo kategorijų, kurios angliškai, pagal pirmąsias raides, atitinka kompasas kryptis: Šiaurę (North) – Aplinką (Nature), Rytus (East) – Ekonomiką (Economy), Pietus (South) – Visuomenę (Society) ir Vakarus (West) – Gerovę (Well-being). Darnumo indeksas apskaičiuojamas nustačius kiekvienos kategorijos vidutinę vertę ir apskaičiavus jų svertinį vidurkį, kiekvienos vidutinės kategorijos įvertinimui suteikiant

0,25 reikšmingumo koeficientą (Prescott-Allen, 1996; Bossel, 1999; AtKisson, Lee Hatcher, 2005; Štreimikienė, Mikalauskiene, 2009). Nereikėtų pamiršti, kad yra ir kiti darnaus vystymosi rodiklių skaičiavimo būdai, kurių iš viso priskaičiuojama apie 500, o čia paminėti tik populiariausi ir dažniausiai naudojami.

Atskirų rodiklių sistema naudojama, kai reikia konkrečius uždavinius įgyvendinti konkrečiomis priemonėmis. Tai gali būti regioninės, valstybinės ar pasaulinės darnaus vystymosi strategijos kūrimas ar įgyvendinimas. Šiam tikslui JT darnaus vystymosi komisija 1997 metais sukūrė unifikuotą 134 darnaus vystymosi rodiklių sistemą, kurią vėliau sutrumpino iki 58 rodiklių. Kiekvienai iš 4 grupių (aplinkos, ekonomikos, socialinio vystymo ir institucinei) yra skiriama nuo 2-6 rodiklių pogrupių. Europos Sąjungos institucijos rodiklių sąrašą buvo sumažinusios iki 14 rodiklių, tačiau jis buvo neproporcingas, todėl 2001 metais Geteborge patvirtinus ES darnaus vystymosi strategiją buvo pateikti 34 rodikliai, tačiau sąrašas pamažu augo ir dabar jį sudaro 155 rodikliai paskirstyti į tris pagrindinius blokus (aplinkosauga, ekonomiką ir socialinį vystymąsi). Šių rodiklių privalumas yra jų paprastumas, todėl sprendimų priėmimo gali dalyvauti visuomenė (Juknys, 2012; Mazajevaitė, 2014).

Miestų aljanso narėmis yra organizacijos, kaip Pasaulio bankas, Jungtinių Tautų gyvenviečių centras (*angl.* UN-Habitat), Azijos plėtros bankas ir kitos organizacijos išgarsino Miestų plėtros strategijas (*angl.* city development strategies), kaip miestų strateginio planavimo būdą. Kiekviena iš šių organizacijų siūlo šiek tiek kitaip įvardijamas pagrindines sritis į kurias reikia atsižvelgti planuojant darnią miestų plėtrą. Nepaisant po skirtingais sričių pavadinimais pasislėpusių rodiklių, jų esmė išlieka tokia pati, todėl dažniausiai pasikartojančius rodiklius galima suvesti į bendras toms sritims tinkančias sąjungas, kurios atitinka darnaus vystymosi dimensijas. Ekonominė dimensija apima: i) verslo aplinką ir mažų įmonių kūrimo pajėgumus (kuriant tinkamas darbo vietas mažas pajamas turintiems žmonėms ir vargšams), verslo inkubatorių buvimą, mokesčių mažinimą aplinkai draugiškas technologijas diegiančioms įmonėms; ii) miestų konkurencingumą, siekiant pritraukti investuotojus ir užtikrinti ekonomikos augimą; ir iii) žmogiškųjų išteklių plėtrą, kuri vaidina labai svarbų vaidmenį siekiant užkirsti kelią skurdui arba siekiant jį sumažinti. Aplinkos dimensija apima tokias sritis kaip: i) aplinkos kokybę, pavyzdžiui, oro ir vandens kokybę, aplinką tausojantį transportą, autobusų ir traukinių naudojimą keliaujant; ii) paslaugų teikimą, įskaitant geografinę aprėptį, prieinamumą ir įperkamumą; iii) energijos vartojimo efektyvumą, kuris paveikia gyventojų gerovę, pavyzdžiui, naudojant daugiau atsinaujinančių šaltinių teikiamos energijos; iv) infrastruktūrą, kuri vaidina pagrindinį vaidmenį miesto spūsčių mažinime, žaliųjų statybų programos taikyme ir pan. Socialinė plėtra orientuota į visuomenės sveikatą, lyčių ir mažumų teises, švietimą, nusikalstamumo mažinimą, benamių globos programas ir

pan. Institucinė arba valdymo dimensija apima skaidrumą ir atskaitomybę, didinant vietos demokratiją ir suinteresuotųjų šalių dalyvavimą. Atsižvelgianti į vietos valdžios ir pagrindinių sprendimų priėmėjų glaudų ryšį, institucinė dimensija atlieka pagrindinį vaidmenį miestų plėtros strategijose ir kaip katalizatorius tarp viešojo ir privataus sektorių, pilietinės visuomenės ir darbo rinkos sumažinant neigiamą poveikį mažas pajamas gaunantiems ar kitaip pažeidžiamiems žmonėms (Rasoolimanesh ir kt., 2012).

Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje yra Lietuvai pritaikyti rodikliai, kiekvienai iš dimensijų. Aplinkosaugos dimensijai yra skirta 17 rodiklių, ekonomikos dimensijai – 31 rodiklis, socialinei dimensijai – 27 rodikliai. Taip pat yra išskirti ir 9 teritorijų vystymosi rodikliai parodantys padėtį apskrityse, savivaldybėse ir smulkesniuose administracijos vienetuose. Vis dėlto ne visus rodiklius galima rasti Statistikos departamento ar kituose tinklalapiuose, be to kai kurie rodikliai yra pateikiami tik šalies mastu nesmulkinant jų į regionų ar miestų rodiklius.

Integruoto darnaus vystymosi indekso skaičiavimas parodo tiriamų reiškinių įvairias svarbias kokybines puses bei atskleidžia, kaip šių rodiklių kitimas veikia bendrojo integruoto indekso kitimo dinamiką laike ir erdvėje (Mazajevaitė, 2014). Štreimikienė ir Mikalauskiene (2009) cituojamos Čiegio ir kt. (2010b) nustatė, kad integruotas darnaus vystymosi indeksas atspindi:

- ✧ struktūrinių rodiklių statines charakteristikas ir jų dinamiką retrospektyvos požiūriu;
- ✧ sudedamųjų dalių svorius arba svarbą, tiriant integruoto indekso tendencijas;
- ✧ struktūrinių rodiklių tendencijų prognozes;
- ✧ koreliacinius struktūrinių rodiklių tarpusavio ryšius;
- ✧ integruoto indekso statinę charakteristiką, dinamiką retrospektyvos požiūriu ir prognozes.

Nuo pasirinktų bazinių metų iki pasirinktų galutinių metų struktūrinių rodiklių dinamiką apibūdina jų laiko eilutės. Statistinės struktūros rodiklių reikšmės apibrėžia naujausių tyrimo metų statinę integruoto rodiklio struktūros rodiklių dabartines reikšmes (Baltutienė, Macienė, 2010).

Šios skaičiavimo metodikos privalumas tas, kad ji yra gana lanksti ir ją galima pritaikyti bet kokiam laikotarpiui. Tai reiškia, kad nebeaktualius rodiklius galima pakeisti naujais ir papildyti skaičiavimo sistemą didesniu rodiklių skaičiumi (Čiegis ir kt., 2010b).

Apibendrinant šį poskyrį negalima teigti, kad vienas darnaus vystymosi rodiklių tipas – kompleksiniai rodikliai ar atskirų darnaus vystymosi rodiklių sistemos yra pats geriausias. Pagal kompleksinius rodiklius galima (Juknys, 2012, p. 319) „identifikuoti ir iliustruoti problemiškausias dabartines vystymosi tendencijas ir problemiškausias šalis bei regionus“. Pagal atskirų darnaus vystymosi rodiklių sistemą (Juknys, 2012, p. 319) galima „priimti konkrečius sprendimus, kaip tas

problemas spręsti“. Geriausia yra naudoti šiuos abu tipus. Šiame darbe naudojamas integruoto darnaus vystymosi indekso skaičiavimas, nes kiti skaičiavimo metodai labiau tinka skaičiuojant bendrąjį šalies, o ne atskirų jos teritorijų išsivystymo lygį.

1.4. Regionų darnaus vystymosi teoriniai aspektai

Europos Sąjungos teritorijos padalijimas į regionus vykdomas pagal bazinio trijų lygmenų hierarchinio skirstymo pagrindą ir pagal Teritorinių statistinių vienetų nomenklatūrą, kitaip vadinamą NUTS (*angl.* Nomenclature of territorial units for statistics). Lietuva į pirmą lygmenį patenka, kaip vientisas regionas, o į antrą lygmenį pagal gyventojų skaičių (nuo 0,8-3,0 mln.). Pagal nomenklatūrą Lietuva, kaip valstybė narė priskiriama į NUTS 1, kaip vientisas regionas į NUTS 2, o pagal suskirstymą į 10 apskričių į NUTS 3. Į žemesnius administracinius vienetus, kitaip vadinamus LAU (*angl.* Local administrative units) patenka Lietuvos savivaldybės ir seniūnijos. Į LAU 1 patenka 60 savivaldybių, o į LAU 2 – 518 seniūnijų. Lietuvos Respublikos Regiono plėtros įstatymo pakeitimo įstatyme (Žin., 2002, Nr. 123-5558) regionas yra apibrėžiamas, kaip „vientisa valstybės teritorijos dalis, kurioje įgyvendinama nacionalinė regioninė politika“. Svarbiausias regiono politikos instrumentas yra regiono plėtros planas (Žin., 2002, Nr. 123-5558) tai „vidutinės trukmės strateginio planavimo dokumentas, kuriame pateikiami regiono socialinės ir ekonominės būklės įvertinimo pagrindiniai duomenys ir jų analizė, nurodomi regiono plėtros strateginiai tikslai ir uždaviniai bei galimos jų įgyvendinimo priemonės“. Kaip buvo pastebėta Lietuvos valstybiniuose dokumentuose, tai regionai yra prilyginami apskritims (Karpavičius, 2013). Darnus regiono vystymasis mokslinėje literatūroje apibrėžiamas, kaip (Tamošiūnas, Čiegis, 2013, p. 240) „vientisas bendruomenės gyvenimo socialinio, ekonominio, aplinkosaugos, sveikatos apsaugos, technologijos, kultūros ir rekreacijos aspektų vystymasis tam tikroje teritorijoje“. Pasak Tamošiūno ir Čiegio (2013, p. 240) „darnus regionų vystymasis turi būti paremtas optimalia jų plėtros dedamųjų (socialinis, gamtinis, ekonominis regionų plėtros aspektai) proporcija ir nukreiptas į gyvenimo lygio bei kokybės gerinimą“.

Patys regionų centrai dažniausiai būna labai tankiai apgyvendinti, todėl tinkamam jų funkcionavimui reikia ir išorės pagalbos, tai ir regiono kaimai, ir pramonė, kurie suteikia elektrą, šilumą, apgyvendinimą, maistą, pasirūpina atliekų išvežimu, prižiūri švaros lygį ir pan. Galima pamanyti, kad regionas yra vienas savarankiškai funkcionuojantis organizmas, tačiau, kad viskas jame vyktų sklandžiai, reikia veiksmų derinimo. Pavyzdžiui, dėl efektyvesnio medžiagų naudojimo, galima atliekas rūšiuoti ir perdirbti, dėl per didelio mašinų kiekio, galima populiarinti vaikščiojimą, važinėjimą dviračiu ar viešąjį transportą ir pan. Vis dėlto, išlaikyti puikiai veikianti mechanizmą, kuris dar būtų ekologiškai draugiškas aplinkai bei kuriame visi ekonominiai, socialiniai, aplinkos ir instituciniai

sektoriai darniai vystytusi reikia įdėti daug pastangų. Miestų politika ir plėtra bei miestų planavimas yra pripažįstami, kaip svarbūs instrumentai skatinant darnų vystymąsi, nes nuo darnių miestų, galima pereiti prie darnių regionų ir darnios šalies. Pagrindinis tikslas, ypač besivystančiame pasaulyje, yra „žaidžiamas“ planavimo srityje, darnios miestų ir regionų urbanizacijos skatinime, ateities darnumo didinime, reaguojant į pasaulinius pokyčius ir pagrindines tendencijas pasaulyje (Säynäjoki ir kt., 2014; Rasoolimanesh, Badarulzaman, Jaafar, 2012).

Darnumo skatinimas prasideda nuo mažiausių elementų, šiuo atveju, tai – miestai. Mikro, mezo ir makro aplinka turi tiesioginę įtaką darnios miestų plėtros galimybėms:

- ♦ Mikroekonomika nagrinėja asmenis ir įmones, kurios yra pelningos esant rinkos trūkumui. Be to, ji paaiškina, kaip visų pirkėjų ir pardavėjų veiksmai padeda nustatyti kainas ir kokią įtaką kainos turi individualių pirkėjų ir pardavėjų sprendimams ir veiksams. Mikroaplinka (namų ūkiai, kompanijos, projektai, darbo įgūdžių lygis, finansavimo šaltiniai, sutarčių tipai, įranga ir t.t.) turi tiesioginį poveikį tvariai miestų plėtrai. Mikroaplinka yra išorinių jėgų visuma.

- ♦ Mezoekonomika yra tarpinis lygis tarp mikroekonomikos ir makroekonomikos. Tvarios miestų plėtros efektyvumas priklauso nuo šių mezo kintamųjų veiksnių: miestų tvarkymo, miestų dydžio, miestų infrastruktūros, miestų peizažo, miestų regeneracijos, miestų aplinkos kokybės, būstų įperkamumo, būstų poreikio, gyventojų požiūrio, energijos naudojimo, žemės naudojimo, socialinės įtraukties, gamtos paveldo išteklių, statybos paveldo išteklių, miestų perspektyvumo, miestų institucinės struktūros ir t.t. Mezosistema turi daug institucinių taisyklių. Šios taisyklės gali būti susijusios su statiniais (t.y., statybos leidimai, statybos kodai, produktų ir paslaugų sertifikavimas), įmonėmis (t.y., kompanijos standartai, darbo valdymas, kainos) ir kontoros aplinka (t.y., pirkimo metodai, finansavimo, mokesčių, mokslinių tyrimų ir plėtros parama, švietimas ir mokymas). Visa tai yra naudojama viešosiose (tarptautinėse, nacionalinėse, regionų ir vietos) ir privačiose (pramonės, sąjungų ir vartotojų organizacijų) institucijose.

- ♦ Makroekonomika veikia nacionaliniu ekonomikos išsivystymo lygiu ir yra susijusi su vidutinių kainų reguliavimu, užimtumu, pajamų, gamybos ir mokesčių poveikiu, valdžios sektoriaus biudžetu, išlaidomis ir t.t. Makroaplinka turi netiesioginį poveikį darniai miestų plėtrai. Efektyvumo lygis ir darnios miestų plėtros apimtis priklauso nuo šių makro lygmens kintamųjų veiksnių: užimtumo, pajamų, mokesčių, palūkanų normų, infliacijos, neoficialiosios ekonomikos, ekonominės plėtros, ekonominės gerovės, globalizacijos, demografinių pokyčių, švietimo, klimato pokyčių, politikos, socialinės srities, kultūros, aplinkosaugos klausimų, skurdo, teisės aktų, paklausos ir pasiūlos, Vyriausybės kišimosi ir t.t. (Zavadskas, Kaklauskas, Vainiūnas, Šaparauskas, 2004).

Kaip jau buvo minėta anksčiau, tai visos išskylančios problemos turi būti sprendžiamos tam tikruose lygiuose, kad būtų lengviau susigaudyti, kuriam lygiui ir darnaus vystymosi dimensijai problema priklauso galima pažvelgti į 3 lentelę su išsikeltais problemų sprendimo tikslais.

3 lentelė

Darnumo politikos tikslų matrica

Matmuo/Lygis	Ekonominis	Socialinis	Aplinkos	Institucinis
Meta-	Rinkos ekonomika. Atsakomybė visą gyvybės ciklą.	Paskirstymo teisingumas, solidarumas, tolerancija.	Ribų buvimas, naujos vizijos.	Demokratija ir taika, lyčių lygybė.
Makro-	Stabilumas, atviros rinkos, žemas infliacijos lygis, konkurencija.	Socialinio saugumo sistemos, visiškas užimtumas, paskirstymo teisingumas.	Dematerializavimas, tarptautinės sutartys, bendro medžiagų poreikio sumažinimas.	Dalyvavimo sprendimuose demokratija, antidiskriminacinė politika, taikus konfliktų sprendimas.
Mezo-	Inovacijų tinklai, regioninis marketingas, visuomeninio ir privataus sektorių bendradarbiavimas.	Socialinis ryšys, dalyvavimas priimant visuomeninius ir verslo sprendimus, aukšti tyrimų ir švietimo standartai.	Visuomeninis transportas, gamtos draustiniai, bendravimas saugant laukinę gamtą.	Struktūrinė politika, kultūrinis identitetas, lyčių kvotos pilietinėje visuomenėje, taikus konfliktų sprendimas.
Mikro-	Pelningos bendrovės, pajamos ir vartojimas, atitinkantys poreikius.	Pasitenkinimas darbu ir laimingas šeimyninis gyvenimas, socialinis saugumas.	Energijos naudojimo sumažinimas, dematerializacija ir atliekų susidarymo mažinimas, nematerialus vartojimas	Bendras sprendimų priėmimas, lyčių lygybė, kartos solidarumas, bendradarbiavimas šeimoje.

Šaltinis: Čiegis, R., Tamošiūnas, T., Ramanauskienė, J., Navickas, K. (2010b, p. 62-63).

Iš pateiktos lentelės galima aiškiai matyti, kokie tikslai yra keliami darnaus vystymosi dimensijoms ir kokiuose lygiuose jie yra sprendžiami.

Analizuojant darnaus vystymosi apibrėžimus galima pastebėti, kad jie susikirsto į tris lygmenis: globalų, regioninį ir bendruomeninį, jų sampratos pateikiamos 4 lentelėje.

4 lentelė

Darnaus vystymosi savybės ir apibūdinimai skirtingiems lygmenims

Lygmuo	Būdingos savybės	Apibūdinimas
Globalinis	<ul style="list-style-type: none"> Aplinkosauginių situacijų ir ekonominės politikos sąsajos; Įsipareigojimai socialinei lygybei; „Augimo“ ir „vystymosi“ atskyrimas. 	Brundtland komisijos pasiūlytas apibrėžimas.

4 lentelės tęsinys 41 psl.

Regioninis	<ul style="list-style-type: none"> • Ilgalaikės planavimo ir strategijų perspektyvos; • Visų piliečių lygybė; • Kaimyninių bendruomenių bendradarbiavimas; • Gamtinės aplinkos valdymas; • Įvairovė; • Tarpusavio priklausomybė; • Švietimas; • Paveldo apsauga ir vertinimas. 	Bet kokia vystymosi veikla traktuojama kaip sudėtingo tikslų rinkinio dalis, kurią reikia subalansuoti, siekiant sukurti esamiems ir būsimiems jos gyventojų poreikiams tarnaujančią bendruomenę. Vietos piliečių įtraukimas į vystymosi procesą – esminis darnios bendruomenės kūrimo aspektas.
Bendruomeninis	<ul style="list-style-type: none"> • Sąveikos; • Atnaujinamas pažangos apibūdinimas; • Atkuriamoji geoba; • Bendruomenės kapitalas; • Gero verslo strategijos. 	Darnus vystymasis – ryšių tarp pelno nesiekiančių verslo, valdžios ir piliečių grupių kūrimas, siekiant sukurti bendrą ateities viziją. Tai reiškia darbo vietų kūrimo, atsakingai naudojant išteklius, bendras pastangas, galimybes visiems piliečiams gyventi saugioje, švarioje ir sveikoje bendruomenėje.

Šaltinis: Krankalis, R., Anzelytė, R., (2013, p. 41-42), pagal Čiegis, R., Tamošiūnas, T., Ramanauskienė, J., Navickas, K. (2010b, p. 38-39)

Susikūrus darnioms bendruomenėms visos jos sukurs darnią regionų visuomenę, o šios galiausiai darnią globalią visuomenę. Jeigu regionai taps ekologiškai pastovūs, atsiras ir globalus stabilumas, nes viskas vyksta nuo lokalaus darnumo link globalaus darnumo (Čiegis ir kt., 2005).

Susipažinus su regionų teorija, galima pereiti prie regioninės politikos ypatumų.

1.4.1. Lietuvos regioninė politika

Nacionalinė regioninė politika (Žin., 2002, Nr. 123-5558) yra „valstybės institucijų ir kitų subjektų tikslinė veikla, kuria daromas diferencijuotas poveikis valstybės regionų socialinei ir ekonominei plėtrai siekiant mažinti regionų socialinius ir ekonominius skirtumus bei išsivystymo netolygumus pačiuose regionuose, skatinti visoje valstybės teritorijoje tolygią ir tvarią plėtrą“. Regionų vystymosi nedarna turi daug priežasčių, tai ir didesnių miestų patrauklumas investuotojams dėl inovacijų diegimo, stipresnis paslaugų sektorius didesniuose miestuose, taip pat daugiau kvalifikuotų darbuotojų bei didesnis informacinių technologijų naudojimas, reikšmės turi ir nepalanki geografinė padėtis bei daug kitų faktorių. Regionų vystymosi nedarnai išlyginti yra skiriamos lėšos, tačiau didžioji jų dalis atitenka labiau išsivysčiusiems regionams (pvz.: Vilniui) dėl ten susitelkusių intelektinių ir finansinių išteklių, kurie suteikia geresnes galimybes pritraukti paramą (Bivainis, Tamošiūnas, 2008; Juozaitienė, Žičkienė, 2010).

Regionų konkurencingumo didinimas turėtų būti nuolatinis procesas nepriklausantis nuo šalies ekonominės padėties. Kitaip regionas gali prarasti patrauklumą investicijų, technologijų, gyventojų, turistų, naujų darbo vietų, nacionalinių projektų atžvilgiu prieš kitus regionus. Netolygus regionų išsivystymo lygis ir skirtingi plėtotės tempai skatina būtinybę plėtoti ir gilinti regioninę sanglaudos politiką. Visa tai gali turėti įtakos ne tik paties regiono, bet ir visos šalies socialinei, ekonominei plėtrai

ir konkurencingumui. Anot Bruneckienės ir Kilijonienės (2011) 2001-2009 metais konkurencingiausi Lietuvos regionai buvo Vilniaus, Klaipėdos ir Kauno, atitinkamai 1, 2 ir 3 vietas. Telšių apskritis ilgą laiką buvusi 4 vietoje, nuo 2008 metų nukrito į 6 vietą užleisdama 4 vietą Šiaulių apskričiai, kuri ilgą laiką buvo 5 vietoje. Sparčiausiai konkurencingumą didinanti apskritis yra Alytaus, iš 9 vietos pakilusi į 5 vietą. 7-9 vietas dalinasi ir dėl jų nuolat konkuruoja Panevėžio, Marijampolės ir Utenos apskritys. Mažiausiai konkurencinga yra Tauragės apskritis užimanti 10 vietą (Bruneckienė, Kilijonienė, 2011; Karpavičius, 2013).

Regioninės politikos formavimo sąlyginiai etapai Lietuvoje yra:

1. Iki 1997 metų teritorinių administracinių vienetų funkcijų ir atsakomybės sričių nustatymas buvo suprantamas, kaip regioninės politikos vykdymas.

2. 1998-2000 metų pradėta vystyti regioninė politika, orientuota į ekonominių ir socialinių išsivystymo skirtumų mažinimą, po Europos Komisijos priimto dokumento Darbotvarkė 2000 (*angl.* Agenda 2000). 1998 metais Lietuvos Respublikos Vyriausybės buvo priimtas nutarimas „Dėl Lietuvos regioninės politikos metmenų“, o 2000 metais Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Regioninės plėtros įstatymą, kurio nauja redakcija buvo priimta 2002 metais.

3. 2000 iki dabar derinami vertikalūs ir horizontalūs požiūriai. Vertikalūs požiūris yra tada, kai regioninė politika kaip savarankiška politika, kuria siekiama vykdyti įvairias regionines programas specifinėms regioninėms problemoms spręsti ir plėtoti vietines ir regionines plėtros iniciatyvas, finansuojamas iš savivaldybių biudžetų. O horizontalūs požiūris tada, kai yra koordinuojamojo pobūdžio regioninė politika, kuria siekiama vykdyti per įvairių ūkio šakų strategijas ir programas, į kurias integruotas regioninis matmuo (Bivainis, 2008; Čiegis, Pareigis, Skunčikienė, 2007).

Lietuvoje yra derinamos ir vykdomos dvi regioninės politikos – tai ES regioninė politika ir nacionalinė regioninė politika. Struktūriniai fondai yra pagrindinis ES regioninės politikos įgyvendinimo instrumentas. Abiejų šių politikų tikslas yra tas pats – tai sumažinti ekonominius ir socialinius (arba gerovės lygio) skirtumus tarp skirtingo išsivystymo lygio regionų. ES regioninė politika yra neatskiriama ir remiasi veikdama šiais tikslais: ES valstybių ekonominės ir socialinės plėtros skirtumų mažinimo, ūkio stiprinimo ir gyventojų socialinės gerovės užtikrinimo bei demokratijos plėtros (Bivainis, 2008; Karpavičius, 2013; Puidokas, Daukaitė, 2013). Nacionalinės regioninės politikos tikslas yra vykdomas per išsikeltus tris uždavinius (Žin., 2002, Nr. 123-5558):

- teikti valstybės pagalbą probleminių teritorijų savivaldybėms;
- teikti valstybės pagalbą regionuose, turinčiuose specifinių regioninių ir vietinių problemų atskirose ūkio šakose (sektoriuose);

- sudaryti sąlygas tolygiai ir darniai ilgalaikiai visų regionų plėtrai.

Puidokas ir Daukaitė (2013) išskiria, kad Lietuvos regioninės politikos institucinė sistema susideda iš:

- Lietuvos Respublikos Vyriausybės (priima pagrindinius sprendimus, susijusius su nacionalinės regioninės politikos įgyvendinimu bei nustato ir įgyvendina nacionalinę regioninę politiką);
- Vidaus reikalų ministerijos (atsakinga už nacionalinės regioninės politikos koordinavimą);
- Nacionalinės regioninės plėtros tarybos (tai konsultacinė grupė prisidedanti formuojant pagrindines regioninės politikos įgyvendinimo nuostatas);
- Regionų plėtros tarybos (tvirtina regionų plėtros planus, atrenka projektus ir teikia išvadas apie jų finansavimą bei teikia pasiūlymus VRM ir Nacionalinei regioninės plėtros tarybai dėl regioninės politikos formavimo ir įgyvendinimo);
- Regioninės plėtros departamento prie LR Vidaus reikalų ministerijos (rengia regionų plėtros planų projektus, koordinuoja savivaldybių institucijų veiklą, dalyvauja rengiant plėtros programas, padeda regionų plėtros taryboms atlikti funkcijas);
- ministerijų ir kitų institucijų (prisideda prie nacionalinės regioninės politikos tikslų ir uždavinių įgyvendinimo pagal savo kompetenciją vykdydamos įvairių ūkio šakų (sektorių) plėtros priemonės, prisidedančias prie regionų ekonominių ir socialinių skirtumų tarp regionų ir jų viduje mažinimo);
- savivaldybių, ekonominių ir socialinių partnerių (regiono plėtros taryba sprendimus dėl regiono ateities priima pasikonsultavusi su socialiniais ir ekonominiais partneriais bei teritorinių darbo biržų atstovais. Šiam tikslui ji gali sudaryti konsultacinę darbo grupę) (Lietuvos regioninė politika, 2015).

ES biudžete numatyta, 2014-2020 metų laikotarpiui, Sanglaudos politikai skirti 351,8 mlrd. eurų, kurie sudaro 32,51%, t.y., trečdalį viso ES biudžeto, kuris siekia 1082 mlrd. eurų. ES fondų turimi ištekliai bus paskirstyti:

- ✦ mažiau išsivysčiusiems regionams (BVP vienam gyventojui mažesnis nei 75% ES vidurkio);
- ✦ išsivysčiusiems regionams (BVP vienam gyventojui didesnis nei 90% ES vidurkio);
- ✦ pereinamojo laikotarpio regionams (BVP vienam gyventojui tarp 75% ir 90% ES vidurkio);
- ✦ teritoriniam bendradarbiavimui;
- ✦ jaunimo užimtumui;
- ✦ specialūs asignavimai atokiausiems ir retai apgyvendintiems regionams (Antonescu, 2014; Regioninė politika, 2014). 2014-2020 m. laikotarpiu sanglaudos fondas rūpinasi Bulgarija, Čekijos Respublika, Estija, Graikija, Kipru, Kroatija, Latvija, Lenkija, Lietuva, Malta, Portugalija, Rumunija, Slovakija, Slovėnija ir Vengrija. Mažiau išsivysčiusiems regionams, tame tarpe ir Lietuvai, ES planuoja

skirti 182,2 mlrd. eurų. Pagal Partnerystės sutartyje apibrėžtą Europos struktūrinių ir investicinių fondų (ESI fondai) panaudojimo 2014–2020 m. laikotarpiu strategiją Lietuvai skirta 8,386 mlrd. eurų iš penkių ESI fondų (Europos regioninės plėtros fondo; Europos socialinio fondo; Sanglaudos fondo; Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai; Europos jūrų reikalų ir žuvininkystės fondo). 6,709 mlrd. eurų pagal 2014–2020 metų ES fondų investicijų veiksmų programą yra skirta Lietuvai, kad būtų įgyvendinama ES sanglaudos politika (2014-2020 m. Europos Sąjungos..., 2015).

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. lapkričio 28 d. patvirtintoje Nacionalinės pažangos programoje (Žin., 2012, Nr. 144-7430) yra išskirtas horizontalusis prioritetas „Regioninė plėtra“, šio prioriteto bendrasis tikslas – „užtikrinti tolygią, tvarią ir į skirtumų mažinimą orientuotą regionų plėtrą“. Nacionalinė pažangos programa yra skirta „Lietuva 2030“ strategijai įgyvendinti. Telšių regiono plėtros plane 2014-2020 metams išsikelta vizija (Telšių regiono..., 2013, p. 13): „Patrauklių sąlygų gyventi ir verslui vystyti sukūrimas regiono gyventojams, sanglaudos, lyginant su šalimi, didėjimas 2014 – 2020 metų laikotarpiu, modernizuojant viešąsias paslaugas teikiančių įstaigų infrastruktūrą, gerinant jų prieinamumą, skatinant bendruomeninį aktyvumą ir iniciatyvas sprendžiant bendras problemas, kompleksiskai plėtojant apskrities savivaldybių centrus, kaimo vietas bei stiprinant ryšius tarp jų“, taip pat strategijoje 2 prioritetu išskirtas „Sanglaudos ekonominis didėjimas lyginant su šalimi“ ir numatyti 3 tikslai bei 4 uždaviniai. Šiaulių regiono 2014-2020 metų plėtros plane išsikelta vizija (Šiaulių regiono..., 2013, p. 16): „Šiaulių regionas – reikšminga vieta šalies ekonominiame, socialiniame ir kultūriniame gyvenime užimantis regionas, kuriame sukurtas konkurencingas ūkis ir pasiekta didesnė visuomenės socialinė sanglauda“, taip pat strategijoje 1 prioriteto 2 tikslu išskirta „Didinti teritorinę sanglaudą regione“ ir tam įgyvendinti skirti 2 uždaviniai. Lietuvos 2014-2020 metų visų regionų integruotų teritorijų vystymo (ITV) programų įgyvendinimui skirta 418 mln. eurų, iš kurių 335 mln. eurų yra ES investicijos. Pagal Telšių regiono ITV programą, kuri įgyvendinama Plungės, Rietavo, Mažeikių ir Telšių miestuose bei su Plungės miestu besiribojančiuose Babrungo, Glaudžių, Jovaišiškių, Kaušėnų, Macenių, Prūsalių, Noriškių, Pakerų, Truikių ir Varkalių kaimuose, skirta beveik 23 mln. eurų, iš kurių beveik 19 mln. eurų yra ES investicijos. Pagal Šiaulių regiono ITV programą, kuri įgyvendinama tikslinėse Šiaulių regiono teritorijose – Pakruojo, Kuršėnų, Naujosios Akmenės, Joniškio ir Kelmės miestuose, skirta beveik 19 mln. eurų, iš kurių beveik 14 mln. eurų yra ES investicijos (Lietuvos regioninė politika, 2015). 2014-2020 metams pagal kitas Lietuvos regionų programas taip pat yra skiriama lėšų atskirties tarp regionų mažinimui.

Nuo 2004 metų Lietuvos įstojimo į ES laikotarpio iki dabar ES finansavo mažiau išsivysčiusias šalis nares, per tą laikotarpį atlikti vertinimai rodo teigiamą ES investicijų poveikį užimtumui ir ekonomikos augimui:

- ✧ ES struktūrinių fondų investicijos lemia didesnę realaus BVP vidutinį metinį augimą nei būtų be ES investicijų;

- ✧ nedarbo lygis 4,6 proc. punkto mažesnis nei būtų be ES investicijų (2004–2015 m.);

- ✧ 2004–2015 m. laikotarpiui prognozuojama, kad per jį iš viso bus sukurta 19,2 mlrd. eurų papildomo nominalaus BVP, o integruota grąža (t.y., paramos efektyvumas) pasieks 1,97, tai reiškia, kad kiekvienas investuotas euras atneš 1,97 euro nominalaus BVP grąžos;

- ✧ bendrasis pagrindinis kapitalas 2007–2013 m. buvo 1,8 mlrd. eurų didesnis, 16% punktu didesnės tiesioginės užsienio investicijos, BVP, tenkantis vienam gyventojui, 3% didesnis nei būtų be ES investicijų ir visa tai daro teigiamą įtaką konkurencingumui ir investicijų pritraukimui (2014-2020 m. Europos Sąjungos..., 2015).

Kaip galime pastebėti, tai ES investicijų programos veikia ir yra naudingos keliant ekonomiką, didinant užimtumą bei konkurencingumą.

2. NACIONALINĖS DARNAUS VYSTYMOŠI STRATEGIJOS ĮGYVENDINIMO IR TOBULINIMO KRYPTYS ŠIAULIŲ IR TELŠIŲ APSKRITYSE

2.1. Metodikos pagrindimas

Tyrimo metodikos dalies išskirstymas į elementus atliekamas remiantis Balčiūno, Juozaitienės, Rudytės ir Tījūnaitienės (2014) knyga „Bakalauro studijų darbų rengimo metodinės rekomendacijos“.

Teorinis pagrindimas. Iš teorinės dalies labiausiai naudojami nacionalinės darnaus vystymosi strategijos rodikliai, kurie empirinėje dalyje statistiškai analizuoti ir palyginti tarp dviejų apskričių ir Lietuvos Respublikos duomenų. Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos rodikliai buvo pateikti specialistams įvertinti ir nuspręsti, kurie iš rodiklių yra naudingiausi ir reikalingiausi skaičiuojant pagal integruoto darnaus vystymosi indekso metodą. Specialistams išreiškus savo nuomonę, iš atrinktų rodiklių buvo skaičiuotas integruotas darnaus vystymosi indeksas. Po indekso skaičiavimo atlikta Šiaulių, Telšių apskričių ir Lietuvos Respublikos lyginamoji analizė. Iš teorinės dalies taip pat naudingos darnaus vystymosi, strateginio planavimo ir regioninės politikos sampratos. Pasitelkiant šių koncepcijų ypatumus galima lengviau suprasti jų esmę, kuri padeda išvelgti darnaus vystymosi dimensijų ir regioninės politikos sąsajas, kurios aprašytos regioniniuose plėtros planuose, ataskaitose. Be to, iš teorinės dalies taip pat labai naudinga Europos Sąjungos struktūrinių fondų analizė, nes regioninei plėtrai skiriamų lėšų kiekio, įgyvendinamų programų, ataskaitų ir gautų rezultatų analizė padėjo suformuluoti tobulinimo kryptis ir rekomendacijas.

Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje teigiama, kad visi trys darnaus vystymosi koncepcijos elementai yra lygiaverčiai, būtent šia nuostata ir remiuosi šio darbo metodologijai pagrįsti. Pasak Baltutienės ir Macienės (2010, p. 11) „dažniausiai indikatoriai parenkami tokie, kad būtų objektyviai įvertintas darnaus vystymosi proceso veiksmingumas“. Jeigu ekonominiai, aplinkosauginiai ir socialiniai rodikliai yra integruoti į vieną rodiklį, tada jie sudaro indeksą. Indeksai naudojami siekiant sumažinti sudėtingų tarpusavio ryšių skaičių, suvedant juos į viską apibrėžiantį rodiklį, kuris palengvina įvertinimą sprendimus priimantiems asmenims. Reguliariais laiko tarpais, pavyzdžiui, kasmet, skaičiuojamas rodiklis gali parodyti skirtingų vienetų vystymosi tendenciją. Bendrąja prasme rodiklis gali rodyti santykinę situaciją tam tikroje teritorijoje bėgant laikui (Šimanskienė ir kt., 2011). Nors rodiklių yra daug ir įvairių, tačiau galima rasti bendrus bruožus, kuriais rodikliai turi pasižymėti:

- ♦ Rodiklis turi būti svarbus, t.y., turi atspindėti reikalingą informaciją;
- ♦ Rodiklis turi būti lengvai suprantamas, t.y., jį interpretuoti gali net paprastas žmogus ne tik ekspertas;

♦ Rodiklis turi būti patikimas, t.y., jo teikiama informacija turi būti teisinga ir leidžianti daryti teisingas išvadas;

♦ Rodiklis turi būti naudingas, t.y., laikui bėgant jis gali būti keičiamas, papildomas (Irimie, Gal, Dumitrescu, 2014). Juknys (2008) cituojamas Čiegio ir Šimanskienės (2010) be jau minėtų bruožų taip pat teigia, kad rodiklis turi būti universalus, jautrus, pastovus ir turėti pakankamą duomenų laiko eilutę. Rodikliai apima bendrą metodologinį kompromisą tarp techninio įgyvendinamumo, visuomenės galimybės juos naudoti ir sisteminio nuoseklumo (Moldan, Dahl, 2007).

Darnaus regiono vystymosi vertinimo metodas yra reikalingas, kad būtų galima stebėti ir informuoti visuomenę apie:

- 1) Darnaus vystymosi pažangą,
- 2) Regiono planavimo veiklą.

Dažnai yra susiduriama su problema, kad duomenys yra renkami nacionaliniu mastu ir nevisi duomenys pateikiami regionų ar miestų aspektu, todėl vertinimas tampa mažiau prasmingas, todėl tai turi įtakos ir politikos sprendimų priėmimo kryptingumui (Graymore, Sipe, Rickson, 2008).

Tyrimo tipai metodų požiūriu. Tyrimo metodas, anot Kutkaičio (2013, p. 94), apibūdinamas, kaip „sisteminė procedūra, susidedanti iš nuosekliai pasikartojančių operacijų, kurių taikymas kiekvienu konkrečiu atveju leidžia pasiekti norimų rezultatų“. Šiuo atveju yra naudojami kokybiniai ir kiekybiniai tyrimo metodai. Kiekybiniai tyrimo metodai yra du – tai statistinė analizė ir integruotas darnaus vystymosi indeksas. Statistinė analizė gali atskleisti, kuris iš pateiktų darnaus vystymosi rodiklių gali vystytis nedarniai, todėl tai gali padėti nuspręsti, kurį tobulinimo būdą galima taikyti. Integruoto darnaus vystymosi indekso skaičiavimo metodas yra pasirinktas todėl, kad būtų galima apskaičiuoti Šiaulių ir Telšių apskričių darnaus vystymosi indeksą ir sužinoti, ar minėtos apskritys vystosi darniai, o prieš tai atlikta statistinė analizė gali padėti sužinoti, kuris iš rodiklių trukdo apskričiai darniai vystytis. Kokybiniai tyrimo metodai yra dokumentų analizė, lyginamoji analizė ir ekspertų apklausa. Kokybiniai tyrimai labiau naudojami duomenims įprasminti prieš arba po kiekybinio tyrimo metodo atlikimo, tai šiuo atveju yra naudojamas abiem būdais. Dokumentų analizė naudojama per statistinę analizę, kad sužinoti, kodėl vieni rodikliai gerėjo, kiti blogėjo, taip pat ir po integruoto darnaus vystymosi indekso skaičiavimo, kad iš ataskaitų sužinoti, kiek Europos Sąjungos struktūrinių fondų parama turėjo įtakos darniam vystymuisi. Lyginamoji analizė naudojama per visą statistinės analizės ir integruoto darnaus vystymosi indekso analizės laikotarpį, nes iš gautų duomenų galima palyginti Šiaulių ir Telšių apskritis tarpusavyje ir su visa Lietuvos Respublika. Ekspertų apklausa buvo naudota prieš integruoto darnaus vystymosi indekso skaičiavimą tam, kad specialistai iš

jiems pateiktų rodiklių išrinktų tuos, kurie, jų manymu, yra svarbiausi skaičiuojant pagal integruoto darnaus vystymosi indekso metodą.

Tyrimo instrumentų pagrindimas. Skaičiuojant darnaus vystymosi indeksą kiekvienai iš dimensijų reikia pasirinkti po tam tikrą rodiklių skaičių. Rodikliai suvedami į indeksą, kad būtų palengvintas įvertinimo procesas (Parris, Kates, 2003). Renkantis rodiklių kiekį susiduriama su problema, kiek jų pasirinkti, kuris iš jų yra svarbesnis, o kuris mažiau svarbus. Žiūrint iš praktinės pusės akivaizdu, kad rodikliai visko neapibūdins, nes kai kurių rodiklių reikšmių nėra pateiktų smulkesniems vienetams (apskritims, miestams), juos galima sužinoti tik valstybės mastu. Todėl svarbu pasirinkti optimaliausią komplektą, kuris sudarytų visapusišką požiūrį apie tam tikros dimensijos būklę (Kutkaitis, 2013). Integruotam darnaus vystymosi indeksui apskaičiuoti trims darnaus vystymosi sritims toliau yra pateikiami visi Statistikos departamento tinklalapyje rasti tą sritį atspindintys rodikliai.

Aplinkos būklės rodikliai:

- * Dujinių ir skystųjų medžiagų, sieros dioksido, azoto oksido, lakių organinių junginių, tenka 1 gyventojui (t);

- * Teršalų išmetimas į atmosferą iš stacionarių taršos šaltinių, iš viso, tenka 1 km² (t);

- * Ūkio, buities ir gamybos nuotekų išleidimas į paviršinius vandenis (išvalytų iki normos) (mln.m³);

- * Požeminio vandens sunaudojimas (mln.m³);

- * Dienų, kai azoto dioksido (NO₂), kietųjų dalelių (KD₁₀) ir pažemio ozono (O₃) koncentracijos viršija leistinus normatyvus, (skaičius per metus);

- * Nenaudojama žemė (ha);

- * Pažeista žemė (ha);

- * Ariama žemė (ha);

- * Miškingumas (%).

Ekonominio vystymosi rodikliai:

- * Regioninis BVP, to meto kainomis, tenkantis 1 gyventojui (Eur);

- * Materialinės investicijos, tenkančios 1 gyventojui (Eur);

- * Tarptautinės užsienio investicijos (TUI), tenkančios 1 gyventojui (Eur);

- * Bedarbių procentas nuo darbingo amžiaus gyventojų (%);

- * Keleivių vežimas kelių transportu (tūkst.);

- * Krovinių vežimas kelių transportu (pakrauta ir iškrauta Lietuvoje) (tūkst. t.);

- * Suteiktų nakvynių skaičius apgyvendinimo įstaigose (vnt.);
- * Individualių lengvųjų automobilių, tenka 1000 gyventojų (vnt.);
- * Vandens sunaudojimas pramonės reikmėms (tūkst. m³);
- * Vandens sunaudojimas ūkio ir buities reikmėms (tūkst. m³).

Socialinio vystymosi rodikliai:

- * Naudingas plotas, tenkantis 1 gyventojui (m²);
- * Natūrali gyventojų kaita, tenkanti 1000 gyventojų (asmenys);
- * Naujagimių iki vienu metų mirtingumas (mirusių kūdikių 1 000 gimusiųjų);
- * Aukštųjų mokyklų studentų (visų taisy metais baigusių studijas) skaičius, palyginti su 20–24 metų asmenų skaičiumi (%);
- * Profesinio mokymo mokinių iš visų vidurinio mokymo lygmens mokinių (%);
- * Kelių eismo įvykiuose sužeistųjų skaičius (asmenys);
- * Kelių eismo įvykiuose žuvusiųjų skaičius (asmenys);
- * Nedarbo lygis (%);
- * Užimtumo lygis tarp 15-64 metų amžiaus gyventojų (%);
- * Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė (metai);
- * Užregistruotų nusikaltimų skaičius, tenkantis 100 tūkst. gyventojų (vnt.).

Tyrėjas besiidamas analizuoti ir skaičiuoti darnaus vystymosi indeksą, dažnai gali turėti tik paviršutinišką supratimą apie analizuojamas sritis, todėl gautiems rezultatams įprasminti ir pagrįsti į pagalbą yra pasitelkiami ekspertai. Ekspertų vertinimo metodo esmė, anot Tidikio (2003) ir Kardelio (2005) cituojamų Kutkaičio (2013, p. 97) yra ta, kad jie „logiškai analizuoja konkrečią problemą, kiekybiškai (ir kokybiškai) vertindami ir formaliai apdorodami duomenis“. Ekspertų paskirtis pasak Kutkaičio (2013, p. 97) yra „nusakyti, kas mus dominančioje srityje <...> yra svarbiausia, kokie veiksniai daro didžiausią įtaką tiriamo subjekto būviui“. Ekspertų įvertinimui gauti galima naudoti pusiau struktūruotą interviu klausimyną arba anketą. Šiuo atveju specialistams buvo siūsta anketa ir prašyta sureitinguoti darnaus vystymosi rodiklius pagal svarbą.

Tyrimo imtis. Tyrimo generalinė aibė (Rupšienė, 2007, p. 140) – „tyrimo vienetų (žmonių, organizacijų, bendruomenių, grupių, įvykių, rašytinių ir vaizdo dokumentų, pan.), atstovaujančių tyrimo objektui, visuma“ yra platesnė sąvoka nei tyrimo imtis (Rupšienė, 2007, p. 140) – „specialiai tyrimui atrinkta generalinės aibės dalis, t.y., tie generalinės aibės vienetai, iš kurių renkami tyrimo duomenys“. Ekspertų grupė paprastai sudaroma iš 5-7 žmonių (Tidikis, 2003). Šiuo atveju buvo atrinkti 6 specialistai dėl sąsajos su bent viena darnaus vystymosi dimensija.

Duomenų analizės metodai. Integruoto darnaus vystymosi indekso skaičiavimas atliekamas pasitelkiant pateiktas formules. Bendras darnaus vystymosi indeksas apskaičiuojamas pagal formulę:

$$I_{DV} = \sum_i a_i I_i \quad (2.1.)$$

kur: I_i – atskirų darnaus vystymosi aspektų indeksai; a_i – atskirų darnaus vystymosi aspektų indeksų svoriai (galioja sąlyga: $\sum_i a_i = 1$), I_{DV} – integruotas darnaus vystymosi indeksas (Čiegis, Ramanauskienė, 2011).

Integruotas darnaus vystymosi indeksas standartiškai apima tris darnaus vystymosi aspektus – ekologinį, ekonominį ir socialinį:

$$I_{DV} = a_1 I_{EV} + a_2 I_{SV} + a_3 I_{AB} \quad (2.2.)$$

kur: I_{EV} , I_{SV} ir I_{AB} – ekonominio vystymosi, socialinio vystymosi ir aplinkos būklės indeksai; a_1 , a_2 ir a_3 – ekonominio vystymosi, socialinio vystymosi ir aplinkos būklės indeksų svoriai (galioja sąlyga: $a_1 + a_2 + a_3 = 1$), I_{DV} – integruotas darnaus vystymosi indeksas (Čiegis, Ramanauskienė, 2011).

Visi trys darnaus vystymosi indeksai susideda iš eilės rodiklių, kuriuos galima bendrai išreikšti taip:

$$I_m = \sum_i a_i R_i \quad (2.3.)$$

kur: R_i – atitinkamą indeksą sudarantis rodiklis; a_i – atitinkamą indeksą sudarančio rodiklio svoris (galioja sąlyga: $\sum_i a_i = 1$) I_m - atitinkamas indeksas (Čiegis, Ramanauskienė, 2011).

Jei integruotas rodiklis yra teigiamas ir tai yra pageidaujamas procesas, tai indekso kitimas nuo 0 iki didesnių dydžių žymi palankų procesą, o rodiklių, kurių neigiamas indekso kitimas yra pageidaujamas procesas, jie yra perskaičiuojami (Čiegis ir kt., 2010b):

$$I_m = 1 / I_m \quad (2.4.)$$

Panaudojus šią formulę iš teigiamų indeksų gaunami neigiami indeksai, kurie leis analizuoti jį, kaip pageidaujamą procesą.

Diskontavimo principo panaudojimas tikslesniam darnumo tendencijų prognozavimui ilgesniu laikotarpiu padidintų indekso patikimumą:

$$I_{DVt} = I_{DV} / (1+r)^t \quad (2.5.)$$

kur: I_{DVt} – patikslintas darnaus vystymosi indeksas; I_{DV} – integruotas darnaus vystymosi indeksas t metais; r – diskonto norma; t – laiko indeksas metais (Čiegis, Ramanauskienė, 2011).

Tiriamas laikotarpis yra 10 metų, tai 2004-2013 metų laikotarpis. Telšių ir Šiaulių apskričių darnaus vystymosi tempams įvertinti baziniais metais pasirinkti 2004 m. Bazinių metų indeksas, sudarantis 100, yra lygiomis dalimis (po 33,33) padalytas aplinkos būklės, ekonominio vystymosi ir socialinio vystymosi indeksams. Pvz., jei vienam darnaus vystymosi indeksui įvertinti pasirinkti 3

rodikliai, tai kiekvieno iš jų reikšmė baziniais metais yra lygi 11,11; jei pasirinkti 4 rodikliai, kiekvieno jų reikšmė atitinkamai lygi – 8,33; jei penki rodikliai – 6,67 ir t.t., bet svarbiausia, kad jų suma būtų lygi 33,33 (Čiegis, Šimanskienė, Ramanauskienė, 2010a). Kiekvienam darnaus vystymosi indeksui įvertinti pasirinkau po 5 specialistų įvertintus rodiklius. Indeksai skaičiuojami grandininių rodiklių principu, t.y., lyginant juos su praėjusiais metais. Visos darnaus vystymosi sritys yra lygiavertės, todėl pats optimaliausias rezultatas būtų tada, kai visos sritys augtų vienodai (dydžiu ir tempu) ir nė vienos iš sričių augimas nebūtų padengtas kitos srities sąskaita (Čiegis ir kt., 2014).

Po duomenų apskaičiavimo svarbu gautus rezultatus palyginti tarpusavyje, tam naudojant lyginamosios analizės metodą. Šis metodas yra suprantamas kaip mąstymo operacija. Tai savotiškas realių ir idealių objektų sutapatinimas ir vertinimas, siekiant išvelgti jų tarpusavio santykius. Gana įdomiai lyginamąjį tyrimą pagrindžia Juraitė (2005, p. 1) „tai metodas, grindžiantis teiginius apie objektų, reiškinių etc. panašumus ir skirtumus“. Lyginant sugretinami mažiausiai du objektai ir jų tarpusavio santykio apibrėžimo tikslu. Dažniausiai lyginimas yra susijęs su analize ir sinteze, t.y., lyginant atliekamas objekto skaidymas į dalis, išskiriami esminiai jo ypatumai, jų gretinimas traktuojamas kaip elementų siejimas. Tuo tarpu gilėjančios analizės ir sintezės kaita sudaro sąlygas lyginimo metodui atskleisti analizuojamų objektų vienodumo, skirtingumo, tapatumo ir panašumo aspektus. Remiantis lyginamuoju metodu, derinama informacija, kuri yra gauta: 1) įvairiais istorinio vystymo laiko tarpais; 2) iš plataus spektro socialinių sistemų, tokių kaip institucijos, grupės, teritorijos, administraciniai vienetai, šalys; 3) skirtingų autorių; 4) remiantis įvairiais rinkimo ar matavimo būdais (Tidikis, 2003). Taigi, lyginamasis tyrimas bus naudojamas panašumų ir skirtumų suradimui lyginant gautų indeksų rodmenis tarp dviejų apskričių bei stebint bendrą situaciją Lietuvos Respublikoje.

Duomenų šaltiniai. Dokumentų analizei atlikti buvo pasirinkti Šiaulių regiono ir Telšių regiono 2014-2020 metų plėtros planai ir Sanglaudos skatinimo veiksmų programos įgyvendinimo ataskaitos. Statistinei analizei ir integruoto darnaus vystymosi indekso skaičiavimui buvo naudojami Statistikos departamento ir Lietuvos žemės fondo duomenys. Ekspertų anketai sudaryti buvo naudojami Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje pateikti rodikliai.

Tyrimo organizavimas. Ekspertų apklausa (Kardelis, 2005, p. 206) – „tai specialiai parinkta žmonių grupė, turinti kurios nors srities žinių“. Tai asmenys, kurie dėl savo profesinės patirties turi didžiausią kompetenciją ir patikimiausią informaciją apie tiriamą problemą. Ekspertų apklausos procedūra gali vykti anketinės apklausos ar interviu principais, todėl jį galima taikyti ir tada, kada reikia kiekybinius reiškinius, vertinti kokybinio metodo pagalba. Dėl tyrimo validumo (tinkamumo)

ekspertus reikia rinktis atsakingai, kad būtų panašios kompetencijos. Šioje ekspertų apklausoje dalyvavo 6 specialistai: 3 moterys ir 3 vyrai, visi jie vienaip ar kitaip susiję su bent viena iš darnaus vystymosi dimensijų. Anketa specialistams buvo siūsta elektroniniu paštu 2015 metų spalio 5-9 dienomis.

Tyrimo etikos reikalavimai. Laikantis tyrimo etikos anketos pradžioje buvo parašyta, kam bus naudojami gauti duomenys, paaiškintas anonimiškumo užtikrinimas bei elektroniniu paštu patikslinta, kad yra galimybė neatsakinėti į ne savo kompetencijos klausimus.

2.2. Darnaus vystymosi rodiklių dinamikos Šiaulių ir Telšių apskrityse situacijos analizė

Norint išsiaiškinti, kokia yra situacija Šiaulių ir Telšių apskrityse, reikia peržiūrėti statistinius duomenis. Darnaus vystymosi situaciją galima analizuoti žinant darnaus vystymosi rodiklius, kurie yra pateikti Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje. Pirmiausia nagrinėjama aplinkos būklės rodiklių statistinė dinamika.

5 lentelė

Dujinių ir skystųjų medžiagų, sieros dioksido, azoto oksido, lakių organinių junginių, tenka 1 gyventojui (t)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	10,73	10,73	10,73	9,23	8,83	8,32	8,22	8,53	8,03	6,72
Šiaulių apskritis	6,72	6,52	11,52	10,32	9,72	7,41	6,22	7,82	7,92	9,13
Telšių apskritis	108,66	113,95	120,17	84,31	95,66	85,83	83,43	96,95	82,84	69,32

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Statistikos departamento duomenis.

Kaip rodo pateiktos lentelės duomenys, Telšių apskritis jau eilę metų dujinių ir skystųjų medžiagų, sieros dioksido, azoto oksido ir lakių organinių junginių į orą išmeta daugiausiai, šiai didelei oro taršai gali turėti įtakos tai, kad Telšių apskrityje yra didelių gamyklų, fabriku ir žinoma didžiausia teršėja naftos perdirbimo įmonė AB „ORLEN Lietuva“. Svarbu pastebėti, kad šių medžiagų išmetimas į orą Lietuvos Respublikoje palaipsniui mažėja. Mažėjimas gali būti susijęs su tuo, kad miestuose yra gerinama visuomeninio transporto techninė būklė, taip pat ekologiškai švaresnio kuro (dujų) naudojimas automobiliuose, energetikos sektoriuje. Tuo tarpu Šiaulių apskrityje nuo 2010 metų oro teršimas didėja, o Telšių apskrityje – tai didėja tai mažėja.

6 lentelė

Teršalų išmetimas į atmosferą iš stacionarių taršos šaltinių, iš viso, tenkantis 1 km² (t)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	1,40	1,35	1,29	1,11	1,09	0,99	0,98	1,03	0,99	0,93
Šiaulių apskritis	0,73	0,69	0,97	0,78	0,68	0,57	0,61	0,87	0,85	0,94
Telšių apskritis	7,69	7,87	7,90	5,91	7,20	6,29	6,07	6,46	5,84	5,33

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Statistikos departamento duomenis.

Kaip pastebima, iš pateiktos lentelės duomenų, Telšių apskritis daug metų pirmauja teršalų į atmosferą išmetime, kaip jau buvo minėta, tam turi įtakos didelės gamyklos įsikūrusios minėtoje apskrityje. Abiejose apskrityse ir Lietuvos Respublikoje teršalų išmetimas į atmosferą iš stacionarių taršos šaltinių varijuoja, tačiau galima pastebėti jų mažėjimą sietiną su mažiau intensyvia gamybine-ūkine veikla.

7 lentelė

Ūkio, buities ir gamybos nuotekų išleidimas į paviršinius vandenis (išvalytų iki normos) (mln. m³)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	0,106	0,136	0,129	0,151	0,127	0,151	0,164	0,168	0,175	0,168
Šiaulių apskritis	0,002	0,009	0,009	0,012	0,003	0,003	0,005	0,007	0,014	0,014
Telšių apskritis	0,004	0,004	0,003	0,003	0,007	0,008	0,008	0,011	0,012	0,012

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Statistikos departamento duomenis.

Ūkio, buities ir gamybos nuotekų išleidimo į paviršinius vandenis, kai nuotekos yra išvalomos iki numatytos normos Lietuvos Respublikoje ir Šiaulių apskrityje didėjimas pastebimas iki 2007 metų, 2008 metais sumažėjo ir vėliau vėl ėmė didėti. Nuo 2012 metų Šiaulių rajono Jurgeliškių kaime pradėjo veikti naujas nuotekų dumblo apdorojimo įrenginys, kuris padės geriau išvalyti dumblą, kad nebebūtų teršiamas dirvožemis, paviršinis ir požeminis vanduo. Panaši technologija įdiegta ir kituose Šiaulių rajonuose – Baisogaloje, Joniškėje, Kuršėnuose, Linkuvoje, Pakruojyje, Radviliškyje ir Šeduvoje (2012-09-12 Vilniaus mieste ir..., 2013). Telšių apskrityje atvirkščiai, iki 2007 metų išvalytų iki normos nuotekų išleidimas mažėjo, o vėliau nuo 2008 metų, kaip ir kitur, ėmė didėti. Tai taip pat siejama su naujai pastatytais dumblo apdorojimo įrenginiais bei vandentiekio, nuotekų tinklų renovavimo ir plėtos darbais regione (Įgyvendinti projektai, 2015).

8 lentelė

Požeminio vandens sunaudojimas (mln. m³)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	0,120	0,118	0,138	0,122	0,119	0,111	0,111	0,111	0,109	0,113
Šiaulių apskritis	0,008	0,008	0,008	0,007	0,007	0,006	0,006	0,006	0,006	0,007
Telšių apskritis	0,005	0,006	0,006	0,006	0,005	0,005	0,005	0,005	0,005	0,005

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Statistikos departamento duomenis.

Iš pateiktos lentelės duomenų matoma, kad tiek Lietuvos Respublikoje, tiek Šiaulių apskrityje, tiek ir Telšių apskrityje požeminio vandens sunaudojimas mažėja nuo pat 2004 metų iki 2012 metų. Tai gali reikšti, kad yra naudojamas, pavyzdžiui, tas pats išvalytas paviršinis vanduo arba šulinių (gruntinis) vanduo. Lietuvos Respublikoje ir Šiaulių apskrityje 2013 metais požeminio vandens sunaudojimas šiek tiek padidėjo, o Telšių apskrityje požeminio vandens sunaudojimas yra labai stabilus.

Miškingumas (%)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	32,0	32,5	32,7	32,8	32,9	33,1	33,2	33,3	33,3	33,3
Šiaulių apskritis	25,8	25,9	27,3	27,3	27,3	27,3	27,5	27,5	27,5	27,6
Telšių apskritis	32,9	35,6	36,1	36,1	36,1	36,1	36,1	36,1	36,1	36,3

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Statistikos departamento duomenis.

Šiaulių apskrityje miškingumas 2006-2009 metų ir 2010-2012 metų laikotarpiais buvo stabilus, o 2013 metais padidėjo. Telšių apskrityje miškingumo stabilumas pastebėtas 2006-2012 metų laikotarpiu, o 2013 metais padidėjo. Lietuvoje miškingumas pamažu auga, tačiau 2011-2013 metais pastebimas stabilumas. ES parama leidžia atsodinti iškirstus medžius, todėl miškų plotas nemažėja, bet netgi didėja (Staponkus, 2011).

Pažeista žemė (ha)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	24771,9 8	24726,6 8	23825,7 7	23561,1 9	23502,1 4	23072,0 8	22729,0 5	22361,9 2	20993,1 0	20639,7 2
Šiaulių apskritis	5946,51	5946,51	5272,00	5273,38	5274,40	5068,50	4792,71	4792,79	4779,97	5200,77
Telšių apskritis	1338,50	1338,50	1338,50	1338,50	1333,54	1323,52	1323,52	1312,25	1292,58	1284,13

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos Respublikos Žemės fondo ataskaitų duomenis.

Kaip matoma, iš pateiktos lentelės duomenų, Šiaulių apskrityje pažeistos žemės hektarų kiekis tai mažėja, tai didėja. Telšių apskrityje ir visoje Lietuvoje pažeistos žemės plotai po truputį, bet vis mažėja. Matomai, pažeista žemė yra gerinama ir paruošiama žemės ūkio naudojimui.

Nenaudojama žemė (ha)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	188371, 12	187644, 48	163065, 56	153698, 22	151607, 96	147470, 64	145577, 60	142195, 59	139091, 83	135762, 48
Šiaulių apskritis	18448,2 5	18508,3 5	17847,8 6	17753,9 9	16446,1 2	16173,5 6	15934,6 8	14690,0 5	12692,4 4	11934,0 1
Telšių apskritis	12930,0 1	12631,5 2	11215,0 7	9415,87	9091,38	8826,28	8686,10	8572,44	8246,52	8041,21

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos Respublikos Žemės fondo ataskaitų duomenis.

Tiek Šiaulių apskrityje, tiek Telšių apskrityje, tiek visoje Lietuvoje nenaudojamos žemės hektarų plotai tendencingai mažėja. Nenaudojama žemė gali būti naudojama ir naujų miškų sukūrimui, taip pat pasitelkiant ES parama galima imtis žemės ūkio veiklos ir tapti jaunaisiais ūkininkais.

Ariamoji žemė (ha)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	292599 2,82	292654 2,10	292475 1,12	292803 2,44	292822 5,61	293006 3,54	292784 9,82	292845 0,60	292895 0,98	292776 7,36
Šiaulių apskritis	467899, 54	469401, 42	470385, 36	474169, 54	474367, 39	474506, 68	474824, 98	475916, 24	478540, 58	479327, 06
Telšių apskritis	185006, 19	185001, 68	187655, 95	187017, 68	187359, 07	187446, 62	187462, 23	187738, 94	187930, 98	188025, 62

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos Respublikos Žemės fondo ataskaitų duomenis.

Kaip nustatyta, iš pateiktos lentelės duomenų, Šiaulių apskrityje ariamos žemės vis daugėja, o Telšių apskrityje jos ima daugėti nuo 2007 metų. Šis ariamos žemės didėjimas gali būti susijęs su palankesnėmis sąlygomis ir Europos Sąjungos skiriamomis lėšomis žemdirbystės skatinimui.

Dienų, kai azoto dioksido (NO₂), kietųjų dalelių (KD₁₀) ir pažemio ozono (O₃) koncentracijos viršija leistinus normatyvus, (skaičius per metus)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	60	45	83	45	-	-	44	-	-	45
Šiaulių apskritis	46	-	39	-	-	-	51	-	-	49
Telšių apskritis	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Aplinkos apsaugos agentūros duomenis.

Iki 35 dienų per metus yra leistina kietųjų dalelių koncentracija. Iki 25 dienų per metus yra leistina pažemio ozono koncentracija. Iki 18 valandų per metus, kai valandos ribinė azoto dioksido vertė gali būti viršyta, yra leistina. Azoto dioksido ribinė vertė nė karto nebuvo viršyta, o pažemio ozono koncentracija buvo viršyta tik 2006 metais Vilniaus apskrityje. Telšių apskrityje (Mažeikiuose įrengta stotis), nebuvo viršytos leistinos normos. Šiaulių apskrityje (Šiauliuose įrengta stotis) leistinos kietųjų dalelių normos buvo viršytos keturis metus iš pateiktų dešimties. Lietuvos Respublikos kietųjų dalelių koncentracijos skaičius buvo gautas sudėjus visas viršytas reikšmes ir padalinus iš normas viršijusių stotelių skaičiaus. Leistinų normų viršijimas gali būti įtakotas oro sąlygų, jei tomis dienomis nėra vėjo, tai „užterštų“ dienų skaičius ima didėti.

Toliau seka ekonominio vystymosi rodiklių analizė.

Tiesioginės užsienio investicijos (TUI), tenkančios 1 gyventojui (Eur)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	1398	2104	2578	3201	2887	2930	3286	3672	4072	4321
Šiaulių apskritis	160	234	335	383	439	445	529	569	597	636
Telšių apskritis	1968	6599	11090	10481	2725	4817	6733	7309	7016	6692

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Statistikos departamento duomenis.

Pateiktos lentelės duomenys rodo, kad tiesioginės užsienio investicijos Telšių apskrityje smarkiai viršija Šiaulių apskrities ir Lietuvos Respublikos vidurkį, tam įtakos turi jau minėtos naftos perdirbimo įmonės AB „ORLEN Lietuva“ veikla. Nepaisant to, kad Telšių apskrityje tiesioginės užsienio investicijos yra didžiausios, tačiau jų nuo 2011 metų mažėja, kai tuo tarpu Šiaulių apskrityje ir visoje Lietuvoje, jų tik didėja. Pasak Sakalauskaitės ir Miškinio (2014) nesubalansuotas TUI pasiskirstymas turi įtakos šalies regioniniam vystymuisi. Telšių apskrityje 99% investicijų gauna pramonės įmonės. Šiaulių apskrityje daugiau investicijų gauna žemės ūkio ir miškininkystės veikla užsiimančios įmonės (4 kartus daugiau TUI nei kitos apskritys). Kaip pastebi Čiegis ir Kareivaitė (2009) padidėjusios investicijos neturės teigiamos įtakos, jei už jas bus statomos orą teršiančios gamyklos, tada atitinkamai daugiau lėšų reikės skirti aplinkos apsaugai. Daug geriau gautus pinigus investuoti į kokybinį augimą, pavyzdžiui, inovacijas, mokslinius tyrimus ir plėtrą ar naujų technologijų diegimą. Šią nuostatą patvirtina Oetzel ir Doh (2009) cituojami Barkemeyer, Holt, Preuss ir Tsang (2014), kad tiesioginės užsienio investicijos gali palengvinti šalutinį poveikį, kol bus diegiamos naujos technologijos siekiant aplinkos, socialinių ir ekonominių tikslų, taip pat jos gali pasitarnauti sukuriant naujas tarptautinės plėtros galimybes.

15 lentelė

Materialinės investicijos to meto kainomis, tenkančios 1 gyventojui (Eur)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	1188	1545	2032	2844	2604	1429	1341	1674	1776	1742
Šiaulių apskritis	727	758	1201	1708	1643	1039	822	1390	1209	1272
Telšių apskritis	763	955	1551	2993	2360	932	801	1284	1513	1348

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Statistikos departamento duomenis.

Abiejose apskrityse bei visoje Lietuvoje nuo 2004 iki 2007 metų pastebimas materialinių investicijų didėjimas, tačiau nuo 2008 iki 2010 metų jų ima mažėti. Kai 2011 ir 2012 metais Telšių apskrityje materialinių investicijų vėl ima didėti Šiaulių apskrityje jų vis dar mažėja, tačiau 2013 metais pastebimas atvirkštinis variantas.

16 lentelė

Regioninis BVP, to meto kainomis, tenkantis 1 gyventojui (Eur)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	5400	6300	7400	9000	10200	8500	9000	10300	11200	11800
Šiaulių apskritis	4100	4700	5400	6500	7400	6000	6700	7800	8500	8900
Telšių apskritis	4800	5500	6100	7500	8700	6900	7600	8800	9000	9300

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Statistikos departamento duomenis.

Kaip pastebima, iš pateiktos lentelės duomenų, abiejose apskrityse ir visoje Lietuvos Respublikoje regioninio bendrojo vidaus produkto, tenkančio vienam gyventojui, didėjimas vyksta iki 2008 metų, tačiau sekančiais metais jis staiga sumažėja, taip atsitiko dėl to, kad Lietuvą užklupo ekonominė krizė. Nuo 2010 metų regioninis BVP vėl ima didėti.

17 lentelė

Individualių lengvųjų automobilių skaičius, tenkantis 1000 gyventojų (vnt.)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	362	408	451	450	477	496	509	524	541	562
Šiaulių apskritis	325	368	409	405	429	452	470	486	506	528
Telšių apskritis	338	391	441	438	471	491	502	519	539	565

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Statistikos departamento duomenis.

Individualių lengvųjų automobilių skaičius, tenkantis tūkstančiui gyventojų abiejose apskrityse ir Lietuvos Respublikoje visais metais augo, išskyrus 2007 metus, taip buvo todėl, kad prieš kriziniu laikotarpiu buvo pačios didžiausios kainos, todėl ne visi galėjo įpirkti norimą transporto priemonę.

18 lentelė

Keleivių vežimas kelių transportu (tūkst.)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	297824,8	306010,6	311951,0	317920,8	317296,2	266342,1	268686,9	274822,3	275130,8	298173,2
Šiaulių apskritis	29194,1	31674,5	30082,5	27608,2	26911,9	23252,4	22571,3	21231,9	19123,9	18519,3
Telšių apskritis	6360,6	5841,8	5603,2	5392,8	4789,1	3855,6	3859,7	4418,5	3769,2	3305,8

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Statistikos departamento duomenis.

Keleivių vežimo autobusais visoje Lietuvoje sumažėjimas pastebėtas 2006, 2008 ir 2009 metais. Šiaulių apskrityje keleivių vežimo kelių transportu mažėjimas prasidėjo nuo 2006 metų. Telšių apskrityje keleivių vežimo autobusais mažėjimas pastebėtas 2005-2010 metais ir nuo 2012 metų.

19 lentelė

Krovinių vežimas kelių transportu (pakrauta ir iškrauta Lietuvoje) (tūkst. t.)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	44743	45836	44669	49364	46326	32749	30913	30296	30992	31637
Šiaulių apskritis	5280	6818	5364	5159	4599	4193	3929	4295	3612	3754
Telšių apskritis	3180	4341	2474	2423	3060	1851	2069	1684	1968	1621

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Statistikos departamento duomenis.

Kroviniai, kurie pakrauti Lietuvos Respublikoje ir joje iškrauti, turi tendencija mažėti ir tai vyksta iki 2011 metų, likusiais metais ima didėti. Šiaulių ir Telšių apskrityse krovinių vežimas tai didėja, tai mažėja, tačiau Šiaulių apskrityje vežamų krovinių yra beveik dvigubai daugiau nei Telšių apskrityje.

Suteiktų nakvynių skaičius apgyvendinimo įstaigose (vnt.)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	369537 3	425109 2	472190 8	519136 8	507736 3	403010 9	433000 5	492379 3	526556 3	556327 0
Šiaulių apskritis	108026	115799	154392	154997	141474	117422	113825	126411	125527	139113
Telšių apskritis	33415	44393	57104	108793	66312	37595	44331	54431	67592	57879

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Statistikos departamento duomenis.

Lietuvos Respublikoje ir Telšių apskrityje suteiktų nakvynių skaičius 2008 ir 2009 metais buvo sumažėjęs dėl užklupusios ekonominės krizės. Tuo tarpu Šiaulių apskrityje suteiktų nakvynių skaičius nuo 2007 metų nuolat mažėjo iki 2012 metų, nes 2013 metais šis skaičius išaugo, kai tuo pat metu Telšių apskrityje jis sumažėjo.

Registruotų bedarbių nuo darbingo amžiaus gyventojų santykis (%)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	6,9	4,9	3,6	3,4	3,7	10,2	15,9	13,1	11,7	10,9
Šiaulių apskritis	7,8	5,3	4	3,4	3,8	10,5	15,6	12,9	11,9	11,4
Telšių apskritis	10,2	6,8	4,4	4	4,6	12,6	19,4	15,8	14,4	13,3

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Statistikos departamento duomenis.

Visoje Lietuvoje ir abiejuose apskrityse registruotų bedarbių nuo darbingo amžiaus gyventojų procentas mažėjo iki 2007 metų, 2008 metais prasidėjus ekonominei krizei šis bedarbių procentas išaugo ir didėjo iki 2010 metų. Nuo 2011 metų ekonomikai pradėjus po truputėlį atsigausti nuo krizės bedarbių procentas ima mažėti.

Vandens sunaudojimas pramonės reikmėms (tūkst. m³)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	47527,2	48525,5	52182,7	52333,5	45668,2	35939,4	34975,5	38599,1	42616,8	42746,7
Šiaulių apskritis	1298	1481	1003	992	825	572	558	618	688	2160,5
Telšių apskritis	4559,3	4625,5	4249	3555	3686	1844	1903	1791	2108	4289,7

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Statistikos departamento duomenis.

Lietuvos Respublikoje, Šiaulių ir Telšių apskrityse 2009 metais yra pastebimas smarkus vandens sunaudojimo kritimas lyginant su ankstesniais metais. Tai gali būti ištikusios ekonominės krizės pasekmė, nes dauguma gamyklų turėjo sumažinti veiklos mastus, o kai kurios net bankrutavo.

Vandens sunaudojimas ūkio ir buities reikmėms (tūkst. m³)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	98561,6	97374,6	101851,9	96266,9	94182,9	86443,4	89769,2	90038,3	89257,4	97040,4
Šiaulių apskritis	7264	6816	7499	6310	5885	5708	5333	5531	5545	6061
Telšių apskritis	4029	4169,5	4075	3869	3445	3359	2814	3127	2967	3582,6

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Statistikos departamento duomenis.

Šiaulių apskrityje vandens sunaudojimo ūkio ir buities reikmėms kritimas pastebimas nuo 2006 iki 2010 metų, o Telšių apskrityje – nuo 2005 iki 2010 metų. Lietuvos Respublikoje taip pat matomas kritimas, kuris prasidėjo nuo 2006 metų, kai buvo sunaudota rekordiškai daug vandens, lyginant su kitais stebimais metais, iki 2009 metų.

Sekantys analizuojami rodikliai yra socialinio vystymosi.

Naudingas plotas, tenkantis 1 gyventojui (m²)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	23,9	24,6	25,1	25,6	26,2	26,4	27,4	28,4	28,9	29,5
Šiaulių apskritis	23,4	24,1	24,7	25,3	25,8	26,4	27,6	28,6	29,1	29,9
Telšių apskritis	22,9	23,6	24,1	24,5	24,8	25,5	26,3	27,2	27,7	28,5

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Statistikos departamento duomenis.

Kaip rodo pateiktos lentelės duomenys, naudingas plotas, tenkantis vienam gyventojui tiek Šiaulių, tiek Telšių apskrityse bei visos Lietuvos mastu auga.

Natūrali gyventojų kaita, tenkanti 1000 gyventojų (skaičius)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	-3,4	-4,3	-4,6	-4,8	-3,8	-3,1	-3,7	-3,6	-3,5	-3,9
Šiaulių apskritis	-3,8	-5,1	-6,0	-5,9	-4,9	-4,6	-5,7	-5,1	-5,6	-5,6
Telšių apskritis	-1,8	-3,6	-3,1	-3,7	-1,9	-2,9	-3,0	-3,0	-2,3	-3,6

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Statistikos departamento duomenis.

Natūrali gyventojų kaita yra minusinė, nes gimsta mažiau žmonių, nei miršta. Šiaulių apskrityje teigiamos šio rodiklio tendencijos pastebėtos 2004, 2008, 2009 ir 2011 metais. Telšių apskrityje šios tendencijos buvo pastebėtos 2004, 2006, 2008 ir 2012 metais. Bendrai Lietuvos mastu link teigiamo skaičiaus buvo artėta 2004, 2008, 2009, 2011 ir 2012 metais.

Nedarbo lygis (%)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	10,9	8,3	5,8	4,2	5,8	13,8	17,8	15,4	13,4	11,8
Šiaulių apskritis	12,0	10,1	6,5	4,5	5,6	14,5	19,1	17,3	16,5	14,8
Telšių apskritis	9,6	8,1	6,3	4,5	6,4	16,8	22,5	19,3	14,8	13,9

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Statistikos departamento duomenis.

Kaip nustatyta, iš pateiktos lentelės duomenų, abiejose apskrityse bei visoje Lietuvoje nedarbo lygis mažėjo iki 2007 metų, tais metais Šiaulių ir Telšių apskričių nedarbo lygis netgi buvo vienodas. 2008 metais prasidėjus ekonominei krizei šis procentas ėmė didėti iki 2010 metų ir Telšių apskrityje siekė net 22,5%. Nuo 2011 metų po truputėlį imant atsigausti nuo krizės nedarbo lygis pradėjo kristi. Tam įtakos turėjo ir baigti įgyvendinti ES projektai skirti padidinti darbo vietų skaičių.

27 lentelė

Užimtumo lygis tarp 15-64 metų amžiaus asmenų (%)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	61,6	62,8	63,6	65,0	64,4	59,9	57,6	60,2	62,0	63,7
Šiaulių apskritis	58,8	61,1	61,0	61,2	63,5	58,4	54,2	56,7	57,8	59,6
Telšių apskritis	60,7	62,5	64,4	66,3	58,3	54,4	52,0	52,7	54,9	58,1

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Statistikos departamento duomenis.

Užimtumo lygis rodo, kiek šalyje yra dirbančių asmenų amžiaus grupėje tarp 15-64 metų. Lietuvos Respublikoje ir Telšių apskrityje daugiausiai dirbančių asmenų buvo 2007 metais, o Šiaulių apskrityje 2008 metais.

28 lentelė

Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė (metai)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	72,01	71,25	70,96	70,69	71,69	72,86	73,19	73,62	73,98	74,02
Šiaulių apskritis	71,82	70,90	70,46	70,11	71,43	72,52	72,50	73,46	73,85	73,70
Telšių apskritis	71,67	70,45	70,70	70,82	71,68	72,87	73,85	73,45	73,94	74,27

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Statistikos departamento duomenis.

Iš pateiktos lentelės duomenų matyti, kad nuo 2004 iki 2007 metų vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė visur mažėjo, o nuo 2008 metų ėmė didėti. Didžiausia ji yra Telšių apskrityje. Už ES struktūrinės paramos lėšas Telšių apskrityje sveikatos priežiūros įstaigos buvo aprūpintos modernia medicinos įranga, atnaujintos patalpos. Taip pat įsigyti greitosios medicinos pagalbos automobiliai ir reanimobiliai, linijinis greitintuvas bei kita efektyviai onkologinių ligų diagnostikai ir gydymui skirta šiuolaikinė medicinos įranga, kuri leidžia plėtoti sveikatos priežiūros paslaugas regione, gerinti jų kokybę bei prieinamumą (ES struktūrinė parama..., 2015).

Naujagimių iki vienu metų mirtingumas (mirusių kūdikių 1 000 gimusiųjų)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	8,1	7,1	7,2	6,3	5,5	5,6	4,9	4,7	3,9	3,7
Šiaulių apskritis	8,9	9,4	8,0	7,5	7,3	7,8	7,7	2,9	3,3	5,8
Telšių apskritis	9,2	6,8	7,2	5,5	7,4	6,4	6,0	6,3	6,2	3,9

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Statistikos departamento duomenis.

Šis išvestinis rodiklis parodo, kiek tenka mirusių kūdikių tūkstančiui gimusių. Daugiausia Šiaulių apskrityje mirusių kūdikių buvo 2005 metais, Telšių apskrityje ir visos Lietuvos mastu – 2004 metais.

Kelių eismo įvykiuose sužeistųjų skaičius (asmenys)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	7862	8467	8252	8043	5818	4426	4230	3919	3951	4007
Šiaulių apskritis	768	803	869	896	594	466	420	423	437	436
Telšių apskritis	432	427	408	412	279	190	197	188	177	194

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Statistikos departamento duomenis.

Kaip pastebima, iš pateiktos lentelės duomenų, kelių eismo įvykiuose sužeistųjų 2008 metais visur ženkliai sumažėjo. Šiaulių apskrityje mažėjimas tęsėsi iki 2010 metų, Telšių apskrityje iki 2012 metų, o visoje Lietuvoje iki 2011 metų. Sekančiais metais sužeistųjų skaičius visur šiek tiek išaugo.

Kelių eismo įvykiuose žuvusiųjų skaičius (asmenys)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	752	773	760	740	499	370	299	296	302	256
Šiaulių apskritis	74	68	81	68	51	33	29	25	23	13
Telšių apskritis	38	35	44	43	28	16	13	9	11	15

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Statistikos departamento duomenis.

Kelių eismo įvykiuose žuvusiųjų skaičius, kaip ir sužeistųjų, 2008 metais visur ženkliai sumažėjo. Visoje Lietuvoje žuvusiųjų kelių eismo įvykiuose mažėjimas pastebėtas nuo 2006 metų, nors 2012 metais ir buvo kiek išaugęs. Šiaulių ir Telšių apskrityse žuvusiųjų mažėjimas pastebėtas nuo 2007 metų, nors Telšių apskrityje šis skaičius 2012 ir 2013 metais išaugo.

Užregistruotų nusikaltimų skaičius, tenkantis 100 tūkst. gyventojų (vnt.)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	2491	2470	2308	2104	2250	2412	2280	2381	2522	2616
Šiaulių apskritis	1969	1850	1788	1637	1618	1927	1882	2121	2551	2851
Telšių apskritis	1391	1469	1378	1263	1352	1430	1464	1739	2196	2140

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Statistikos departamento duomenis.

Kaip matoma, iš pateiktos lentelės duomenų, visur užregistruotų nusikaltimų skaičius mažėjo iki 2007 metų, o nuo 2008 metų pradėjo didėti. Šiaulių ir Telšių apskrityse 2011-2013 metų laikotarpiu užregistruotų nusikaltimų skaičius, tenkantis šimtui tūkstančių gyventojų pasiekė nebūtas aukštumas.

33 lentelė

Aukštųjų mokyklų studentų (visų tais metais baigusiu studijas) skaičius, palyginti su 20–24 metų asmenų skaičiumi (%)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	80,7	83,2	85,4	86,9	88,6	85,5	81,3	79,9	74,3	69,1
Šiaulių apskritis	64,9	65,3	64,4	62,3	61,5	58,8	52,3	52,8	47,0	37,4
Telšių apskritis	18,9	21,4	21,8	21,7	22,0	18,4	15,5	14,4	9,6	7,6

Šaltinis: sudaryta ir apskaičiuota darbo autorės pagal Statistikos departamento duomenis.

Iš pateiktos lentelės duomenų nustatyta, kad aukštųjų mokyklų studentų skaičius palyginti su 20-24 metų asmenų skaičiumi Lietuvos mastu iki 2008 metų didėjo, o nuo 2009 metų ėmė mažėti. Šiaulių apskrityje šių aukštųjų mokyklų studentų skaičius nuo 2005 metų ėmė mažėti. Telšių apskrityje aukštųjų mokyklų studentų procentas ėmė mažėti nuo 2006 metų.

34 lentelė

Profesinio mokymo mokinių iš visų vidurinio mokymo lygmens mokinių (%)

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Lietuvos Respublika	8,2	8,6	8,8	9,0	9,4	10,9	11,9	11,8	12,0	12,8
Šiaulių apskritis	9,4	9,4	9,6	10,0	10,4	11,5	12,6	12,6	13,0	13,2
Telšių apskritis	5,1	5,4	6,1	6,3	7,0	7,8	8,8	9,1	8,6	9,9

Šaltinis: sudaryta ir apskaičiuota darbo autorės pagal Statistikos departamento duomenis.

Šiaulių apskrityje profesinio mokymo mokinių procentas vis didėja. Telšių apskrityje šis procentas didėjo iki 2011 metų. Lietuvos mastu šių mokinių procentas didėjo iki 2010 metų.

Apibendrinant galima teigti, kad iš devynių aplinkos rodiklių Telšių apskrityje penki rodikliai yra geresni nei Šiaulių apskrityje. Iš dešimties ekonominio vystymosi rodiklių Šiaulių apskrityje šeši rodikliai yra geresni nei Telšių apskrityje. Iš vienuolikos socialinio vystymosi rodiklių Telšių apskrityje septyni rodikliai yra geresni nei Šiaulių apskrityje.

2.3. Specialistų nuomonių raiška dėl svarbiausių darnaus vystymosi rodiklių pasirinkimo

Specialistams, kuriais buvo Šiaulių universiteto socialinių mokslų fakulteto dėstytojai – viešojo administravimo katedros vedėjas prof. dr. Teodoras Tamošiūnas, lekt. dr. Kęstutis Navickas, prodekanė lekt. Vilma Tubutienė ir Telšių rajono savivaldybės administracijos darbuotojai – statybos ir urbanistikos skyriaus aplinkos ir civilinės saugos poskyrio vedėjas Raimondas Račkauskas, strateginio planavimo ir investicijų skyriaus vedėja Laima Simanauskienė, socialinės paramos ir rūpybos skyriaus

vedėja Lendra Bukauskienė, kuriems buvo siūsta anketa ir prašyta sureitinguoti rodiklius pagal svarbą. (žr. 1 priede). Anketoje buvo pateikta lentelė, kurioje buvo po aštuonis rodiklius kiekvienai sričiai, ir prašyta sureitinguoti juos nuo 1 iki 8. Svarbu paminėti, kad Telšių rajono administracijos darbuotojai reitingavo tik savo kompetenciją atitinkančią sritį.

35 lentelė

Specialistų, darnaus vystymosi rodiklių, įvertinimas

Darnaus vystymosi rodikliai	Reitingavimo rezultatas
Aplinkos būklės rodikliai:	
Dujinių ir skystųjų medžiagų, sieros dioksido, azoto oksido, lakių organinių junginių, tenka 1 gyventojui (t)	7
Teršalų išmetimas į atmosferą iš stacionarių taršos šaltinių, iš viso, tenka 1 km ² (t)	6
Ūkio, buities ir gamybos nuotekų išleidimas į paviršinius vandenis (išvalytų iki normos) (mln.m ³)	11
Požeminio vandens sunaudojimas (mln.m ³)	20
Nenaudojama žemė (ha)	25
Pažeista žemė (ha)	25
Ariama žemė (ha)	29
Miškingumas (%)	24
Ekonominio vystymosi rodikliai:	
Regioninis BVP, to meto kainomis, tenkantis 1 gyventojui (Eur)	4
Materialinės investicijos, tenkančios 1 gyventojui (Eur)	11
Tiesioginės užsienio investicijos (TUI), tenkančios 1 gyventojui (Eur)	14
Bedarbių procentas nuo darbingo amžiaus gyventojų (%)	13
Individualių lengvųjų automobilių tenka 1000 gyventojų (vnt.)	22
Suteiktų nakvynių skaičius apgyvendinimo įstaigose (vnt.)	23
Keleivių vežimas kelių transportu (tūkst.)	29
Krovinių vežimas kelių transportu (pakrauta ir iškrauta Lietuvoje) (tūkst. t.)	27
Socialinio vystymosi rodikliai:	
Nedarbo lygis (%)	9
Užimtumo lygis tarp 15-64 metų amžiaus gyventojų (%)	7
Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė (metai)	21
Naudingas plotas, tenkantis 1 gyventojui (m ²)	19
Natūrali gyventojų kaita, tenkanti 1000 gyventojų (asmenys)	11
Naujagimių iki vieno metų mirtingumas (mirusių kūdikių 1 000 gimusiųjų)	25
Kelių eismo įvykiuose sužeistųjų skaičius (asmenys)	30
Kelių eismo įvykiuose žuvusiųjų skaičius (asmenys)	22

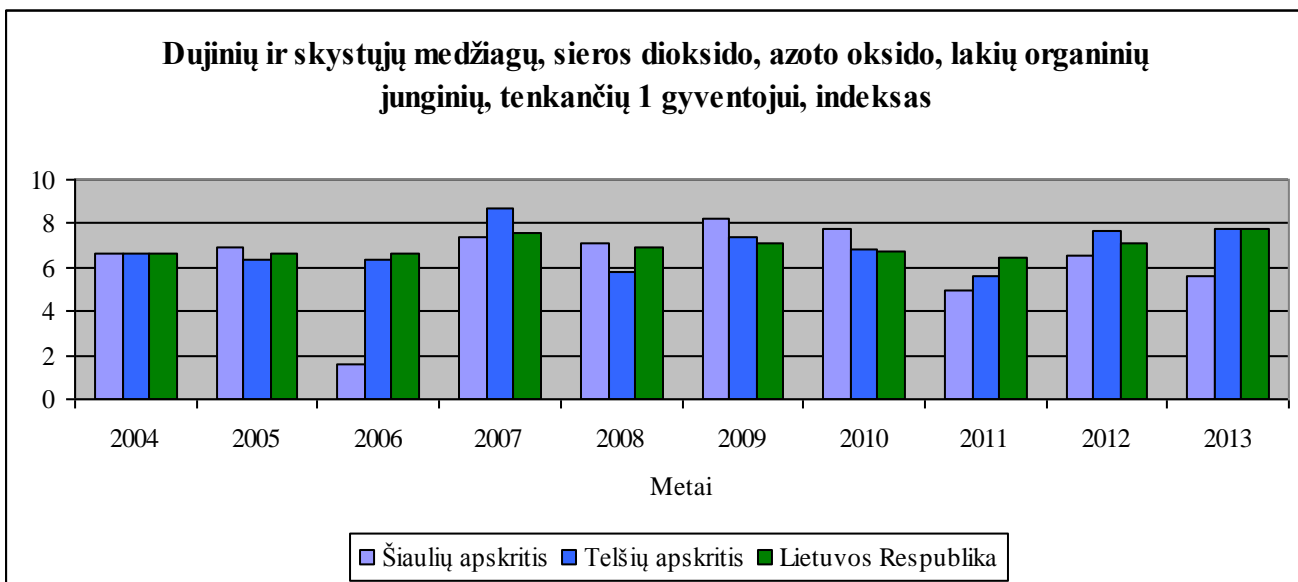
Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Susumavus buvo atrinkta po penkis mažiausiai balų kiekvienoje srityje surinkusius rodiklius, kadangi svarbiausi rodikliai turėjo būti pažymėti mažiausiais skaičiais, pavyzdžiui, vienetu. Aplinkos būklės indeksas susidės iš dviejų oro būklę atspindinčių rodiklių, dviejų vandens būklę ir jo naudojimą atspindinčių rodiklių bei vieno kraštovaizdžio apsaugos rodiklio. Ekonominio vystymosi indeksas susidarys iš keturių ekonomikai svarbiausių veiksnių, sudarančių palankias sąlygas pasiekti spartesnę technologinę pažangą, efektyvesnę žinių ir informacijos sklaidą bei rodančių ekonominę išsivystymo lygį, taip pat indeksas susidės iš vieno pragyvenimo lygio gerėjimą rodančio rodiklio. Socialinio

vystymosi indeksą sudarys du gyventojų aktyvumą rodantys rodikliai, vienas socialinę atskirtį rodantis rodiklis bei du rodikliai atspindintys gyventojų sveikatos būklę. Kaip savo straipsnyje pastebi Čiegis ir Ramanauskienė (2009), pasirinkus kitus rodiklius bendras darnaus vystymosi indekso rodiklis gali šiek tiek skirtis.

2.4. Darnaus vystymosi rodiklių įgyvendinimo Šiaulių ir Telšių apskrityse situacijos analizė

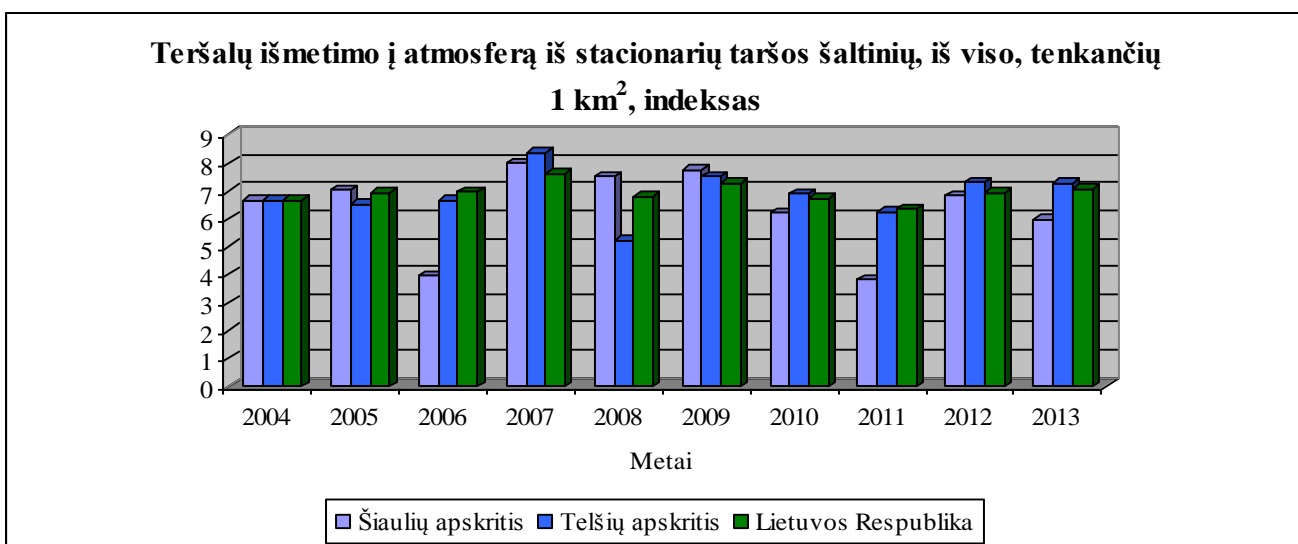
Kaip anksčiau buvusiame skyrelyje minėta, tai atlikus specialistų apklausą ir jiems atrinkus po penkis rodiklius, kiekvienai iš sričių, tie rodikliai buvo apskaičiuoti naudojant integruoto darnaus vystymosi indekso metodą, visas skaičiavimas ir kiekvieno iš rodiklių reikšmės pamečiui yra pateiktos priedų skyriuje. (žr. 2-10 priedus). Svarbu paminėti, kad rodikliai buvo skaičiuojami 2004-2013 metų laikotarpiui, grandininių rodiklių principu (t.y., lyginant indeksus su praėjusiais metais). Taip pat siekiama pažiūrėti, kokią įtaką, per 10 metų, turėjo Europos Sąjungos investicijos regionų vystymuisi nuo pat Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą. Pasak Čiegio ir Pečkaitienės (2013) straipsnio, galima daryti išvadą, kad skaičiuoti darnaus vystymosi indeksą yra svarbu, nes jis turi įtakos ir gyvenimo kokybei (t.y., pastebima teigiama koreliacija tarp darnaus vystymosi dimensijų ir gyvenimo kokybės kintamųjų). Taip pat Ch. Daly (1959) cituojamas Čiegio ir Diliaus (2012, p. 25) nustatė „tiesioginį ryšį tarp oro taršos ir žmonių mirtingumo“. Šiame skyriuje pateikta kiekvieno rodiklio atskirai ir apibendrinta darnaus vystymosi indekso rodiklių informacija, kiekvienai iš trijų sričių, taip pat lyginant Šiaulių ir Telšių apskritis tarpusavyje bei bendrai su Lietuvos Respublika. Svarbu paminėti tai, kad jei rodiklio mažėjimas yra teigiamas reiškinys, tada integruoto darnaus vystymosi indeksas bus didesnis, tas pats bus, kai rodiklio didėjimas yra teigiamas reiškinys. Jei rodiklio didėjimas yra neigiamas reiškinys, tai integruoto darnaus vystymosi rodiklio indeksas bus mažesnis, tas pats bus, kai rodiklio mažėjimas yra neigiamas reiškinys. Būtent dėl šios ypatybės, kai kurie statistiniai duomenys palyginus su indeksu, gali nesutapti. Pirmiausia aptariami aplinkos būklės indekso rodikliai.

2.6. pav. Dujinių ir skystųjų medžiagų, sieros dioksido, azoto oksido, lakiųjų organinių junginių, tenkančių 1 gyventojui, indekso dinamika 2004–2013 metais

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

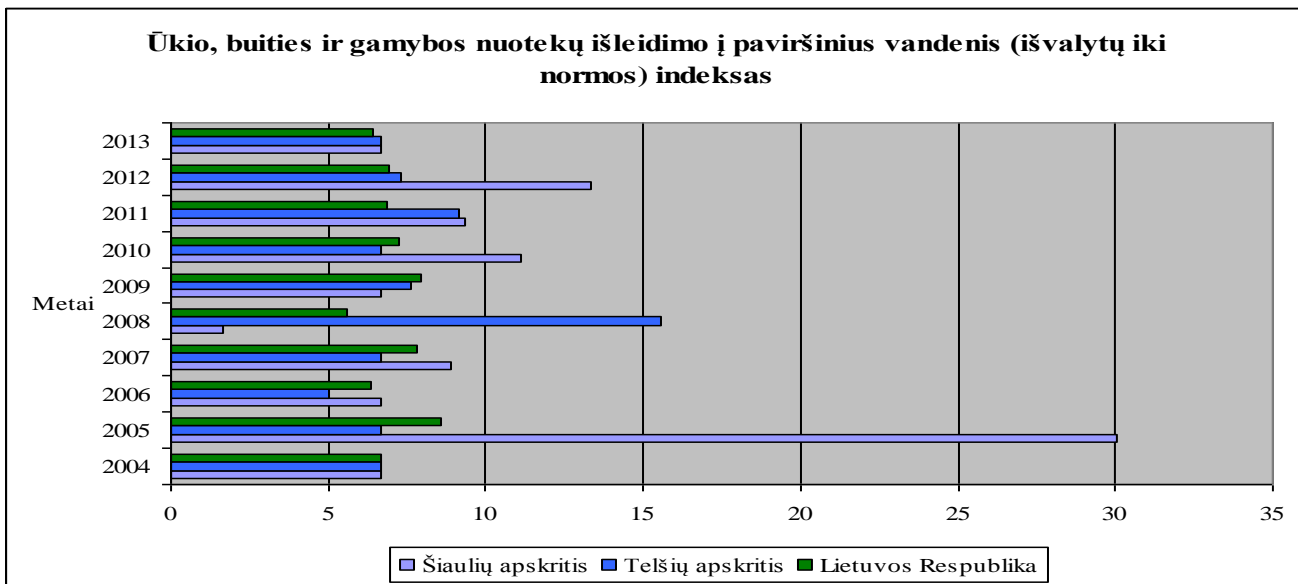
Iš pateiktos diagramos matoma, kad labiausiai išsiskiria Šiaulių apskritis 2006 metais, tuomet indeksas buvo mažiausias ir tai reiškia, kad tais metais dujinių ir skystųjų medžiagų, sieros dioksido, azoto oksido, lakiųjų organinių junginių buvo didelis kiekis išmestas į orą. Mažiausias šių medžiagų kiekis buvo išleistas į orą 2007 metais Telšių apskrityje. Šiaulių apskritis pagal minėtų medžiagų ir junginių išleidimo mažumą ir indekso didumą prieš Telšių apskritį ir visos Lietuvos Respublikos vidurkį pirmavo 2005, 2008-2010 metais.

2.7. pav. Teršalų išmetimo į atmosferą iš stacionarių taršos šaltinių, iš viso, tenkančių 1 km², indekso dinamika 2004–2013 metais

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

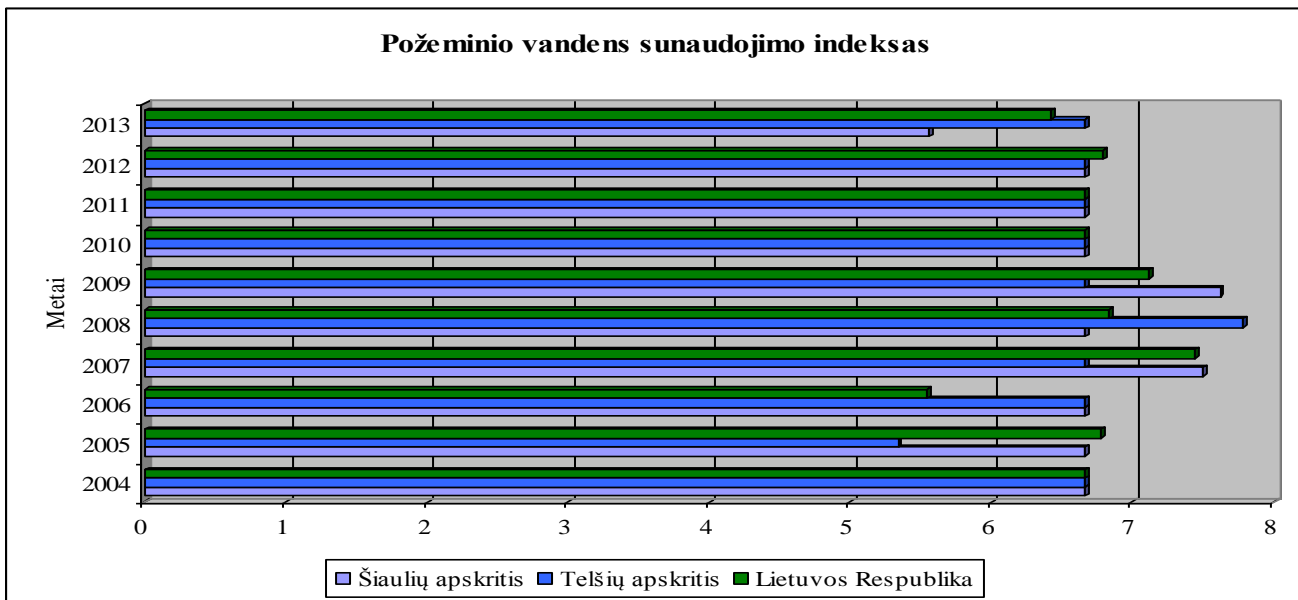
Šioje diagramoje taip pat išsiskiria Šiaulių apskritis 2006 ir 2011 metais bei Telšių apskritis 2008 metais, tai vėl reiškia per didelį teršalų išmetimą į atmosferą iš stacionarių taršos šaltinių. Jau minėta Telšių apskritis 2007, 2010, 2012 ir 2013 metais bei Šiaulių apskritis 2005, 2008, 2009 metais pirmavo pagal teršalų išmetimo į atmosferą mažumą.

2.8. pav. Ūkio, buities ir gamybos nuotekų išleidimo į paviršinius vandenis (išvalytų iki normos) indekso dinamika 2004-2013 metais

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

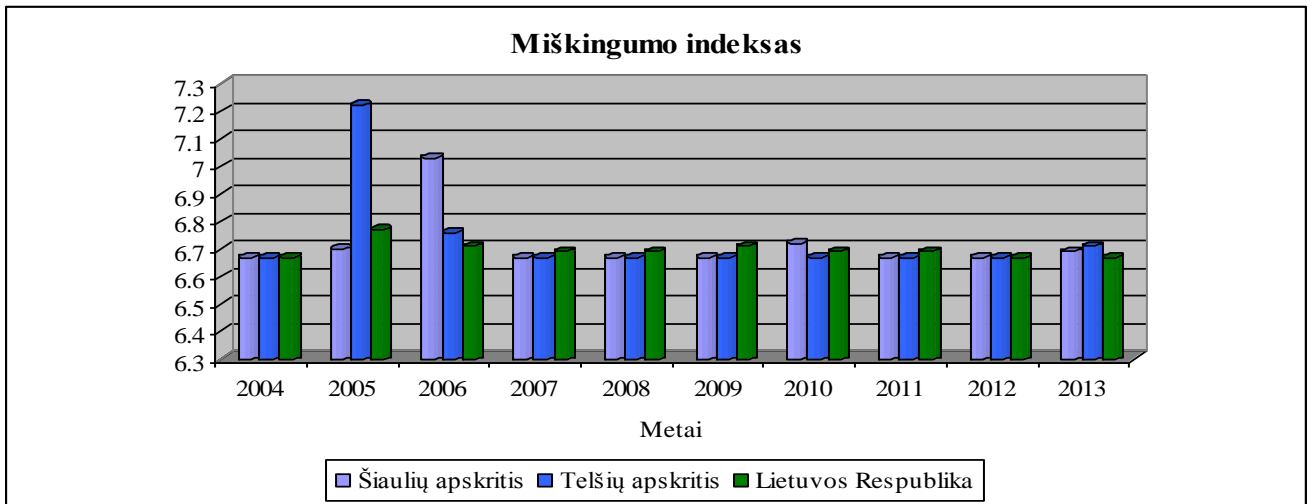
Šioje diagramoje ryškiausiai matoma, kad pirmauja Šiaulių apskritis 2005, 2007, 2010-2012 metais, kaip daugiausiai išvalytų ūkio, buities ir gamybos nuotekų išleidusi į paviršinius vandenis. Telšių apskritis atkirtį Šiaulių apskričiai metė tik 2008 metais.

2.9. pav. Požeminio vandens sunaudojimo indekso dinamika 2004-2013 metais

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

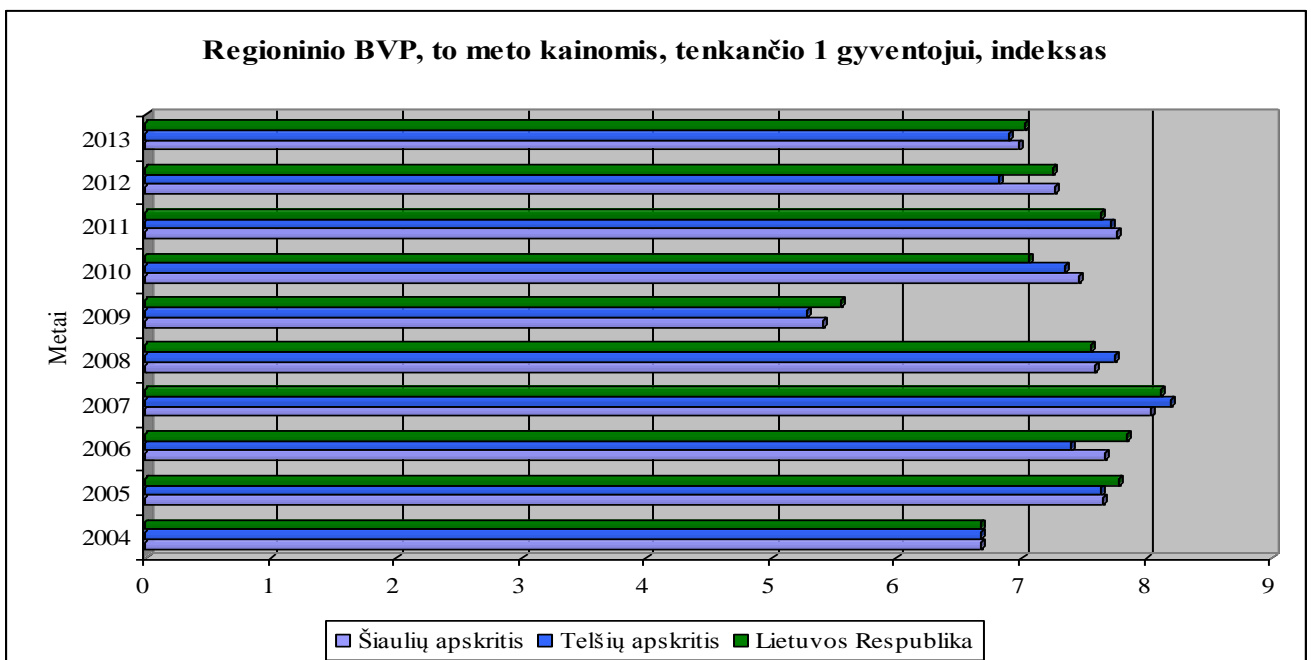
Požeminio vandens sunaudota labai panašiai, tačiau 2005 metais, kaip daugiausiai sunaudojusi ir 2008 metais, kaip mažiausiai sunaudojusi išsiskiria Telšių apskritis. Šiaulių apskritis išsiskiria 2006 metais, kaip daugiausiai sunaudojusi, o 2007, 2009 metais, kaip mažiausiai požeminio vandens sunaudojusi apskritis.

2.10. pav. Miškingumo indekso dinamika 2004-2013 metais

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

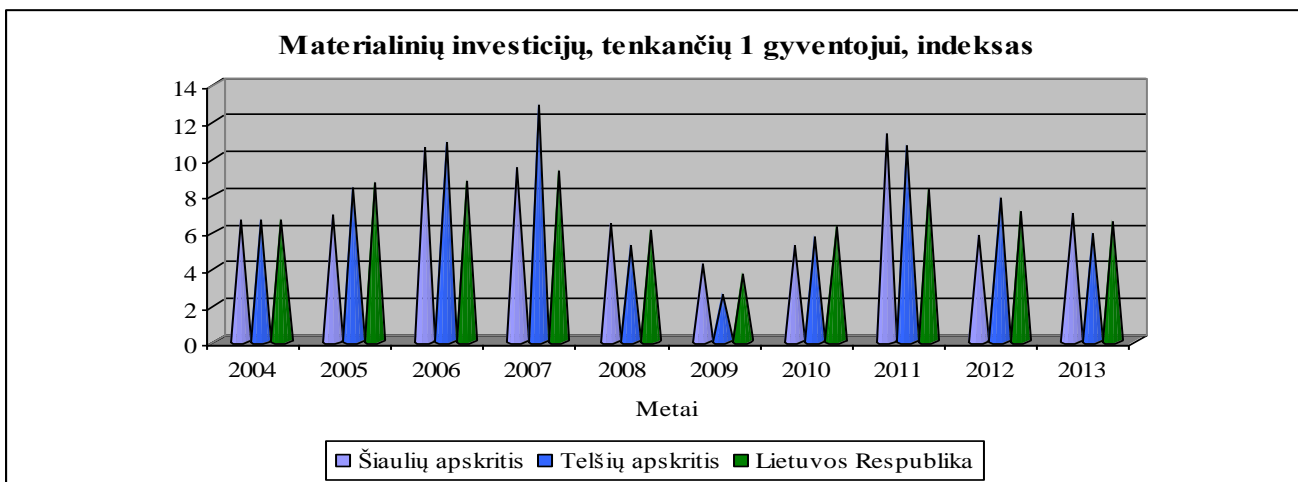
Didžiausias miškingumas matomas 2005 metais Telšių apskrityje, o 2006 metais Šiaulių apskrityje. Sekančiais metais visur miškingumas buvo labai panašus. Toliau seka penki ekonominio vystymosi rodikliai.

2.11. pav. Regioninio BVP, to meto kainomis, tenkančio 1 gyventojui indekso dinamika 2004-2013 metais

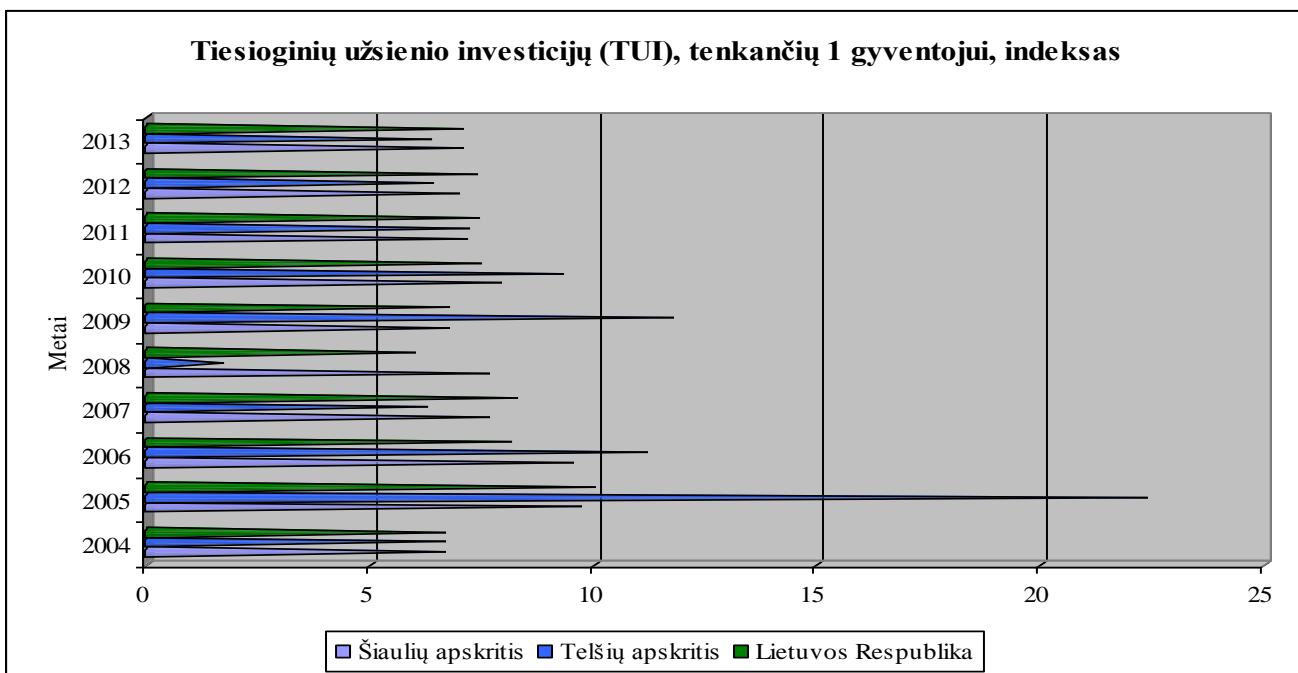
Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

Regioninio BVP svyravimas visais metais tarp apskričių ir Lietuvos Respublikos yra labai panašus, jei 2007 metais jis didėjo, tai didėjo visur, taip pat 2009 metais visur ir sumažėjo. Galima tik atkreipti dėmesį, kad 2006, 2012 ir 2013 metais, kai BVP kitur didėjo, tai Telšių apskrityje – sumažėjo.

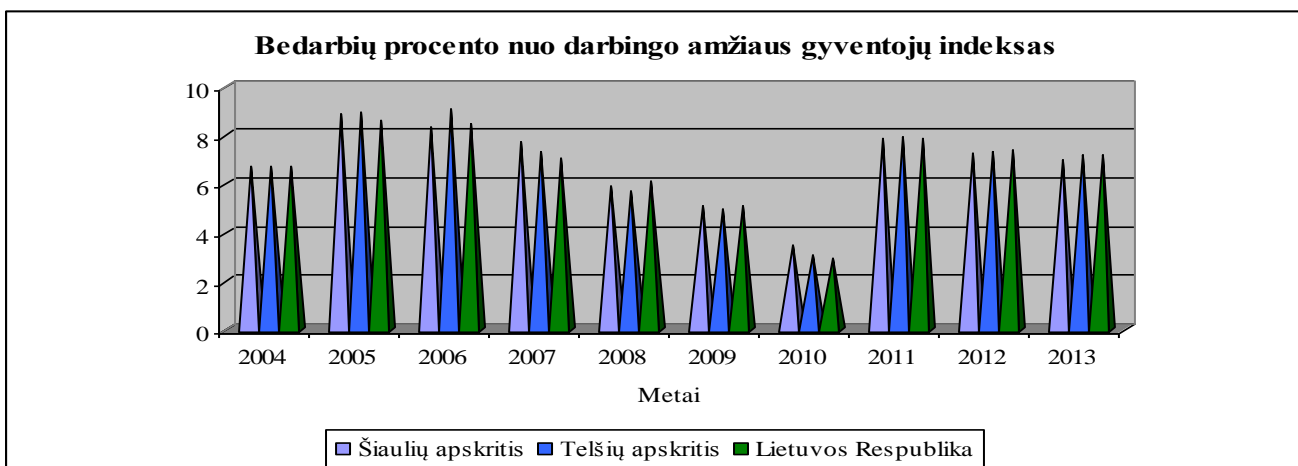
2.12. pav. Materialinių investicijų, tenkančių 1 gyventojui, indekso dinamika 2004-2013 metais
Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

Daugiausiai materialinių investicijų Telšių apskritis gavo 2007 metais. Tuo tarpu Šiaulių apskritis daugiausiai investicijų gavo 2011 metais, tačiau nuo jos mažai atsiliko Telšių apskritis, panaši situacija buvo ir 2006 metais. Iki 2007 metų pastebimas materialinių investicijų augimas, vėliau matomas krizės laikotarpis bei atsigavimas 2011 metais ir stabilizacija sekančiais metais.

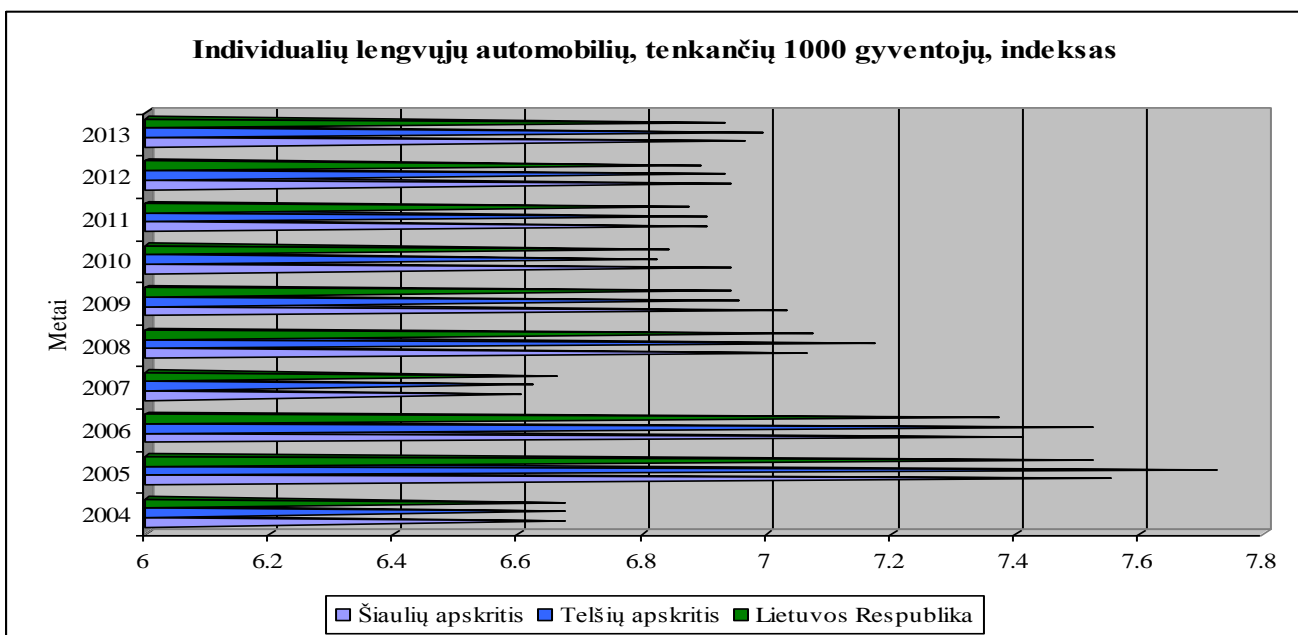
2.13. pav. Tiesioginių užsienio investicijų (TUI), tenkančių 1 gyventojui, indekso dinamika 2004-2013 metais
Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

Daugiausiai tiesioginių užsienio investicijų 2005, 2006, 2009, 2010 metais gauna Telšių apskritis, tačiau ta pati apskritis 2008 metais investicijų gauna mažiausiai. Likusiais nepaminėtais metais situacija tarp apskričių ir Lietuvos Respublikos yra panaši. Smarkus tiesioginių užsienio investicijų šuolis 2005 metais ir kiek mažesnis 2009 metais Telšių apskrityje didelės įtakos Lietuvos Respublikoje nesukėlė.

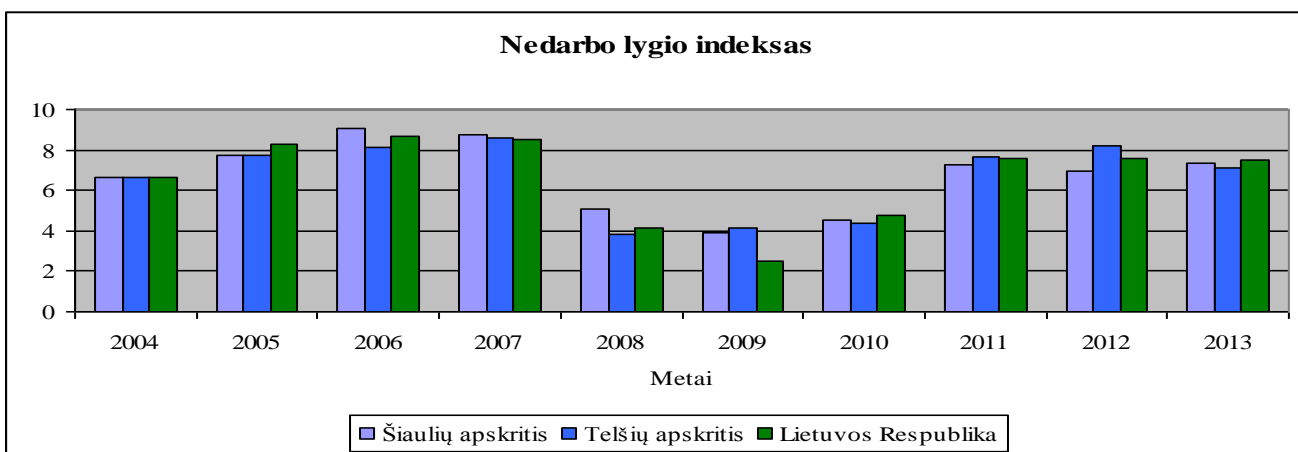
2.14. pav. Bedarbių procento nuo darbingo amžiaus gyventojų indekso dinamika 2004-2013 metais
Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

Mažiausiai bedarbių buvo 2005 ir 2006 metais, nuo 2007 metų, jų ėmė palaipsniui daugėti, kol 2010 metais buvo pasiektas didžiausias bedarbių procentas nuo darbingo amžiaus asmenų. Nuo 2011 metų, pradėdant atsigausti po ekonominės krizės, bedarbių procentas nuo darbingų asmenų ėmė mažėti.

2.15. pav. Individualių lengvųjų automobilių, tenkančių 1000 gyventojų, indekso dinamika 2004-2013 metais
Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

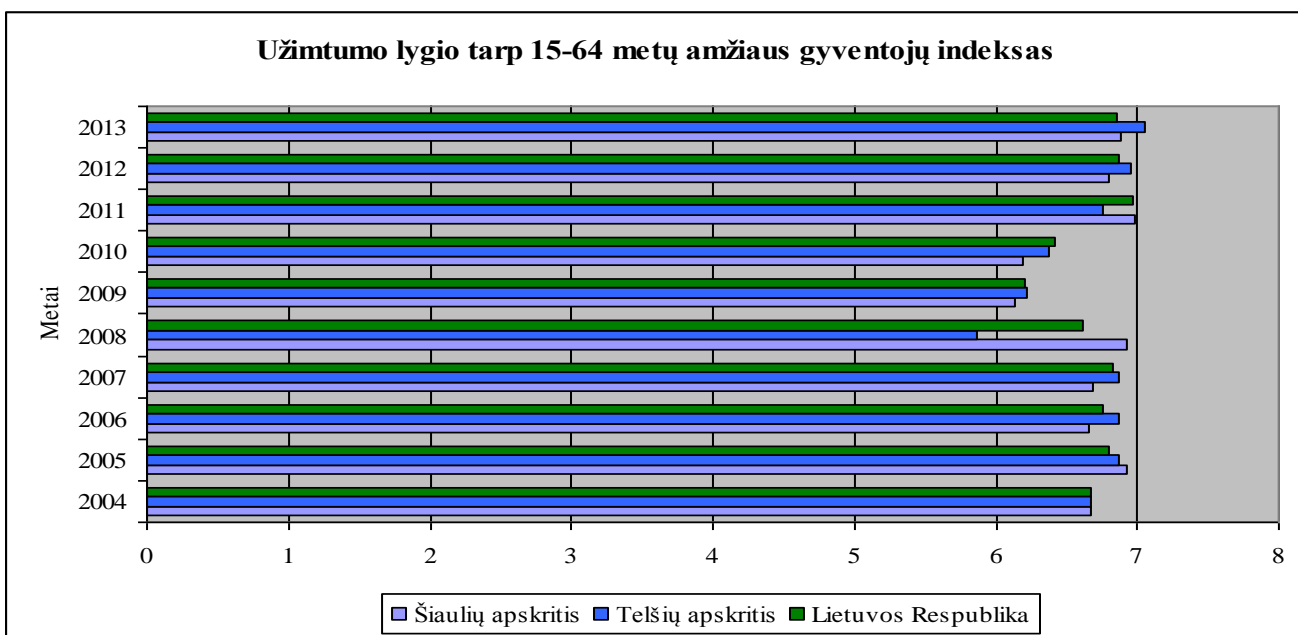
2005 ir 2006 metais gyventojai turėjo daug lengvųjų automobilių, šioje srityje šiek tiek pirmavo Telšių apskritis. 2007 metais situacija pakito labai minimaliai lyginant nuo 2006 metų automobilių skaičiaus, todėl indeksas priartėjo prie 2004 – bazinių metų ribos. Lietuvos Respublika, kaip ir kituose indeksuose atspindi bendrą vidutinę regionų situaciją. Toliau seka socialinio vystymosi rodikliai, kurių taip pat yra penki.

2.16. pav. Nedarbo lygio indekso dinamika 2004-2013 metais

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

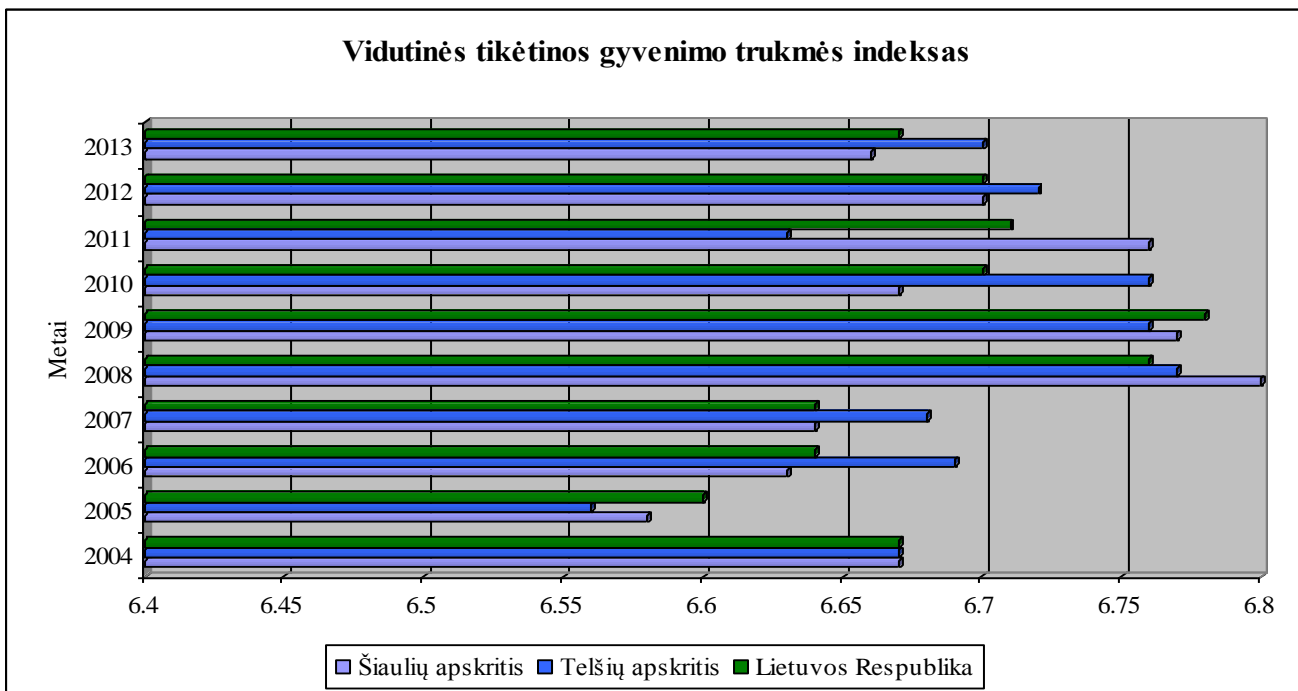
Nedarbo lygis didžiausias 2008-2010 metais pastebimas abiejose apskrityje ir bendrai Lietuvos Respublikoje. Prieš krizę nedarbo lygis mažiausias buvo 2006, 2007 metais Šiaulių apskrityje. Po krizės nedarbo lygis sparčiausiai mažėjo 2011, 2012 metais Telšių apskrityje.

2.17. pav. Užimtumo lygio tarp 15-64 metų amžiaus gyventojų indekso dinamika 2004-2013 metais

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

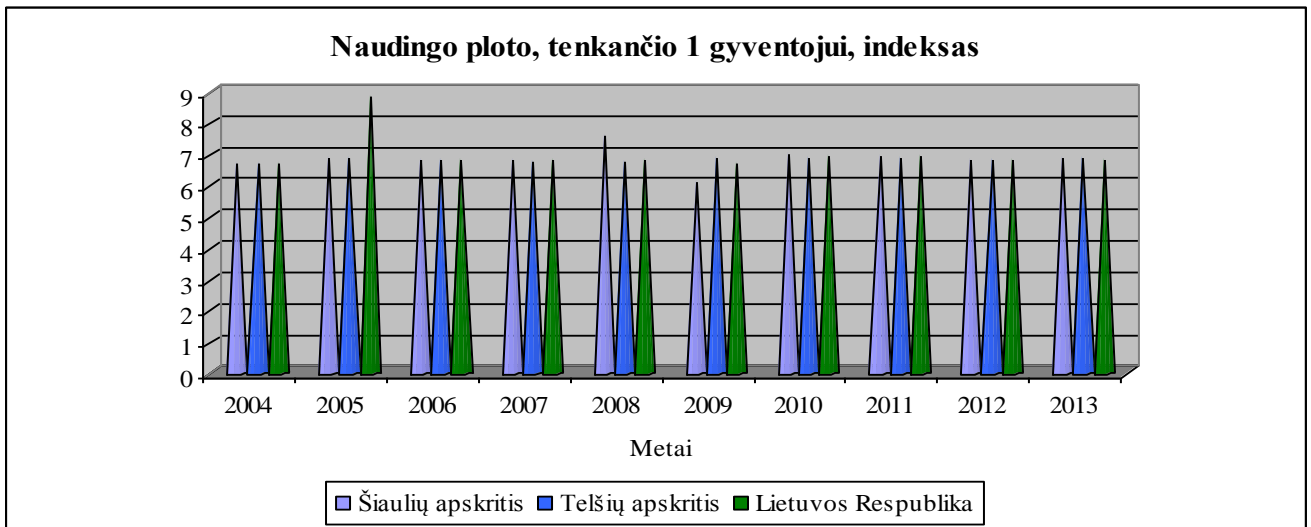
Užimtumo lygio mažėjimas pastebimas 2009 ir 2010 metais bendrai, tačiau labiausiai matomas užimtumo lygio sumažėjimas buvo 2008 metais Telšių apskrityje, tai reiškia, kad prasidėjus krizei daugiausiai žmonių atleido būtent Telšių apskrityje įsikūrusios įmonės ir įstaigos. Šiaulių apskrityje 2008 metais įsikūrusios įmonės ar įstaigos prasidėjus krizei sugebėjo dar įdarbinti daugiau žmonių, tačiau sekančiais metais dalį žmonių teko atleisti.

2.18. pav. Vidutinės tikėtinos gyventojų trukmės indekso dinamika 2004-2013 metais

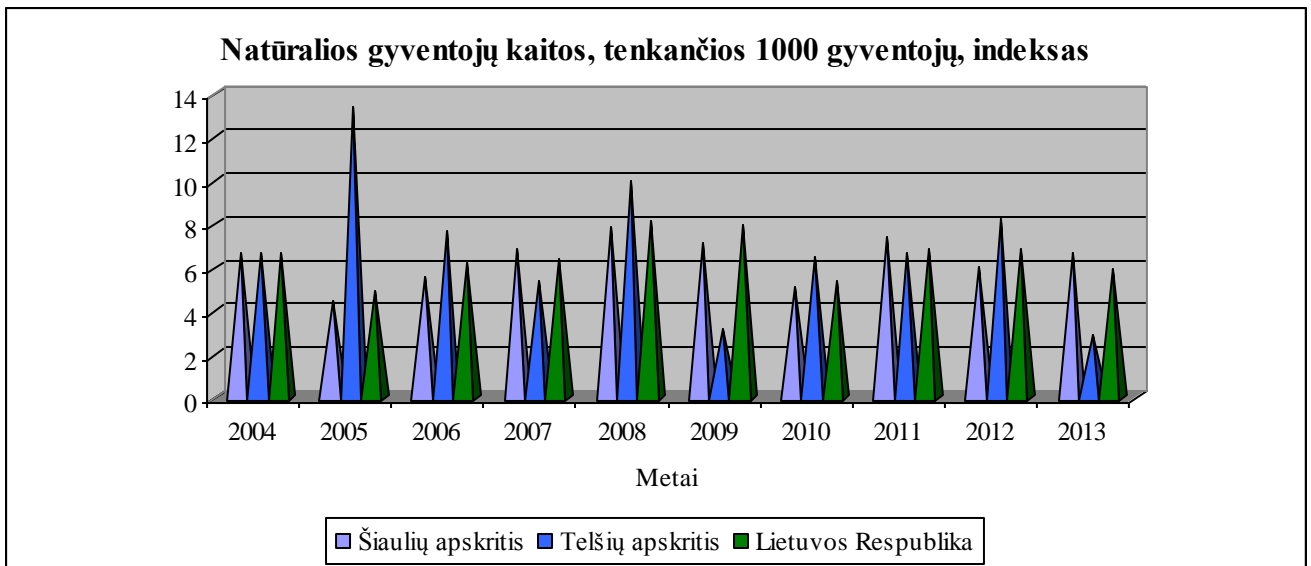
Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

2005 metais vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė buvo smarkiai sumažėjusi, o ypač Telšių apskrityje, tačiau kitų dviejų metų bėgyje vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė minėtoje apskrityje pastebimai didėjo. Didžiausia vidutinė gyvenimo trukmė buvo užfiksuota 2008 metais Šiaulių apskrityje, sekančiais metais – Lietuvos Respublikoje, 2010 metais – Telšių apskrityje, o 2011 vėl Šiaulių apskrityje. Lietuvos Respublikos bendroji padėtis rodo, kad 2005, 2009 metais vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė buvo didesnė, nei lyginamose apskrityse.

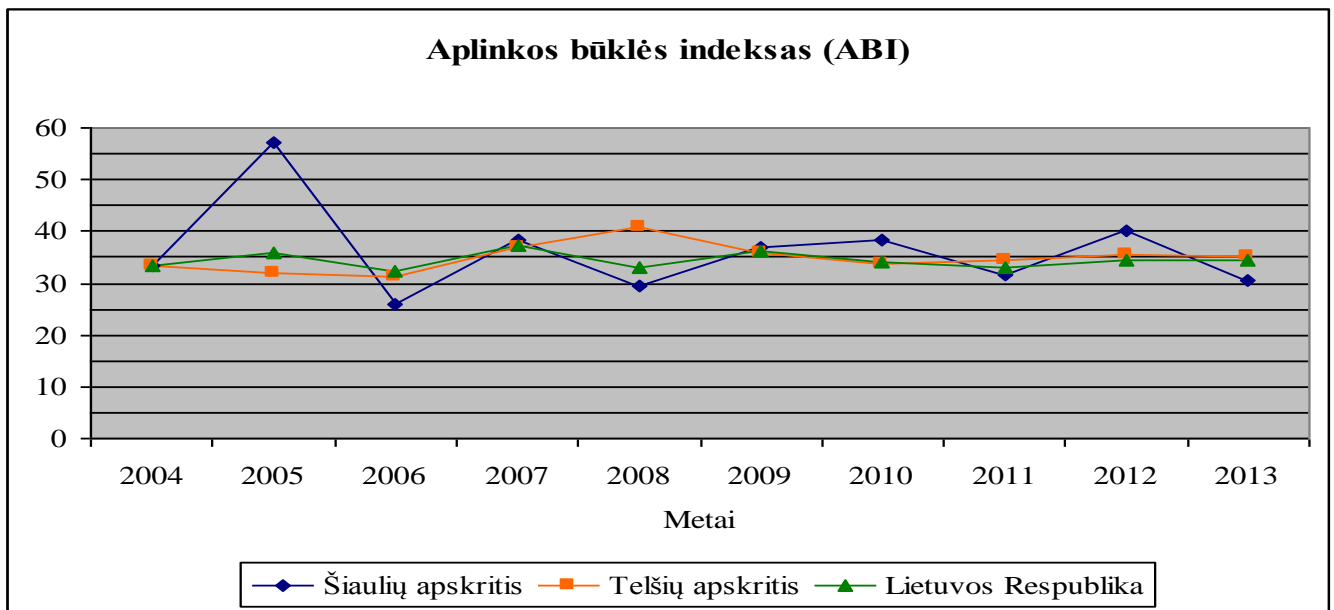
2.19. pav. Naudingo ploto, tenkančio 1 gyventojui, indekso dinamika 2004-2013 metais
Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

Naudingo ploto, tenkančio 1 gyventojui indeksas visur yra labai panašus. Pagal 2005 metų duomenis Lietuvos Respublikoje naudingas plotas lyginamose apskrityse turėjo būti didesnis.

2.20. pav. Natūralios gyventojų kaitos, tenkančios 1000 gyventojų, indekso dinamika 2004-2013 metais
Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

Natūralios gyventojų kaitos pablogėjimas dvigubai lyginant su praėjusiais metais pastebimas 2005 metais Telšių apskrityje, panaši situacija buvo 2006, 2008, 2010 ir 2012 metais. Šiaulių apskrityje natūralios gyventojų kaitos situacijos pablogėjimas pastebimas 2007, 2011 ir 2013 metais. Lietuvos Respublikoje situacija, kai daugiau žmonių miršta nei gimsta pastebėta 2009 metais. Toliau nagrinėjama bendra indeksų situacija.

2.21. pav. Aplinkos būklės indekso dinamika 2004-2013 metais

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

Kaip matoma 2.21 paveikslėlyje, tai labiausiai 2005 metais išsiskiria Šiaulių apskritis, kurios aplinkos būklės indeksas yra daug didesnis nei Telšių apskrities ar net Lietuvos Respublikos vidurkio. Didžiausią įtaką šio indekso šuoliui turėjo smarkiai išaugęs išvalytų iki normos ūkio, buities ir gamybos nuotekų išleidimas į paviršinius vandenis, tas pats rodiklis turėjo įtakos ir 2010 bei 2012 metų aplinkos būklės indekso didėjimui. 2006 metais Šiaulių apskrityje indeksas buvo pats mažiausias per visų stebimų metų laikotarpį, nes buvo išmesta daugiau dujinių ir skystųjų medžiagų, sieros dioksido, azoto oksido, lakių organinių junginių bei kitų teršalų į atmosferą iš stacionarių taršos šaltinių. 2008 metais išsiskiria Telšių apskrities indeksas, kurio didėjimą lėmė padidėjęs išvalytų iki normos ūkio, buities ir gamybos nuotekų išleidimo į paviršinius vandenis skaičius. Skaitines aplinkos būklės indekso reikšmes galima matyti 36 lentelėje.

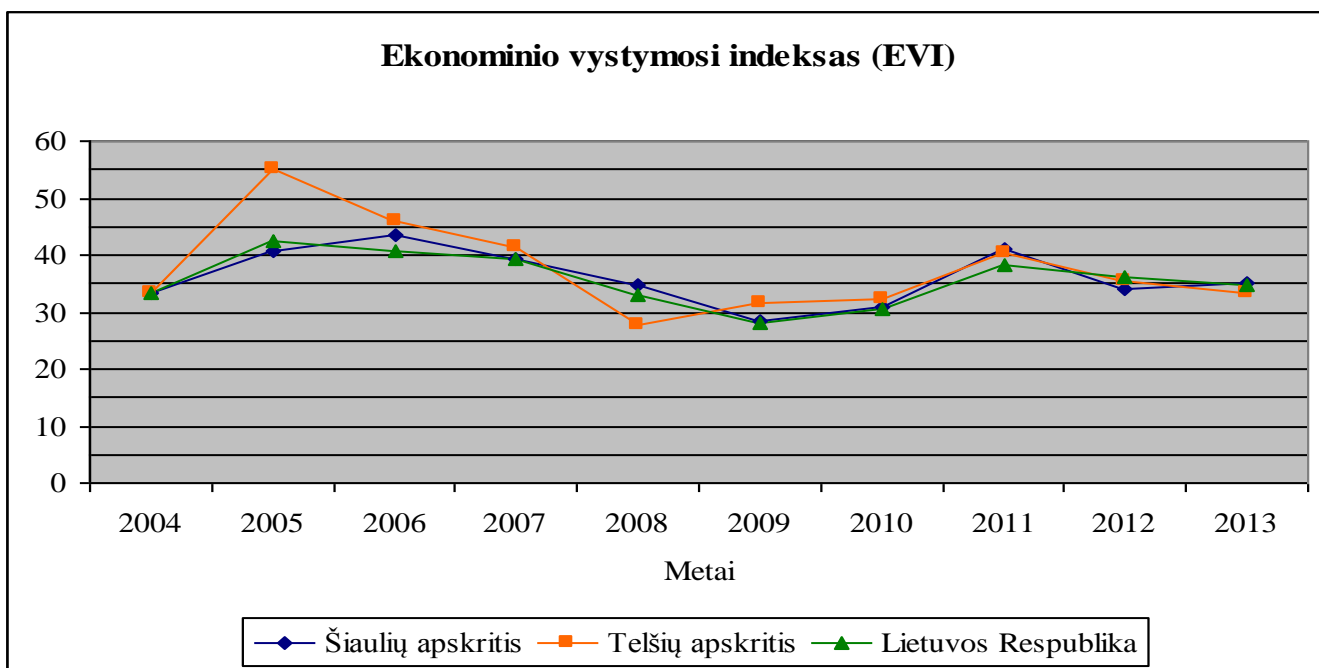
36 lentelė

Aplinkos būklės indekso dinamika

Aplinkos būklės indeksas	2004m.	2005m.	2006m.	2007m.	2008m.	2009m.	2010m.	2011m.	2012m.	2013m.
Šiaulių apskrityje	33,33	57,30	25,89	38,40	29,59	36,97	38,45	31,46	40,08	30,53
Telšių apskrityje	33,33	32,08	31,38	37,02	40,99	35,83	33,77	34,34	35,57	35,06
Lietuvos Respublikoje	33,33	35,69	32,22	37,14	32,88	36,10	34,08	32,94	34,40	34,32

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

Toliau apžvelgsime ekonominio vystymosi indekso diagramą.

2.22. pav. Ekonominio vystymosi indekso dinamika 2004-2013 metais

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

Kaip galima pastebėti iš 2.22 paveikslėlio, skirtingai nuo aplinkos būklės indekso, tai 2005 metais išsiskiria jau nebe Šiaulių, o Telšių apskritis. Tokį staigų šuolį lėmė smarkiai išaugusios tarptautinės užsienio investicijos. Galima teigti, kad po įstojimo į Europos Sąjungą, buvo pasinaudota fondų parama ir pritraukta daugiau investicijų, taip pat galima teigti, kad didžiąją dalį šių investicijų pritraukė Mažeikių rajone įsikūrusi naftos perdirbimo įmonė AB „ORLEN Lietuva“. Nuo 2008 iki 2010 metų grafike pastebima duobė, kurioje atsidūrė abi apskritys, nes tada Lietuvos Respublika išgyveno pasaulinę ekonominę krizę ir kaip to pasekmė ekonominis vystymasis buvo sulėtėjęs. 37 lentelė pateikia skaitines ekonominio vystymosi indekso reikšmes.

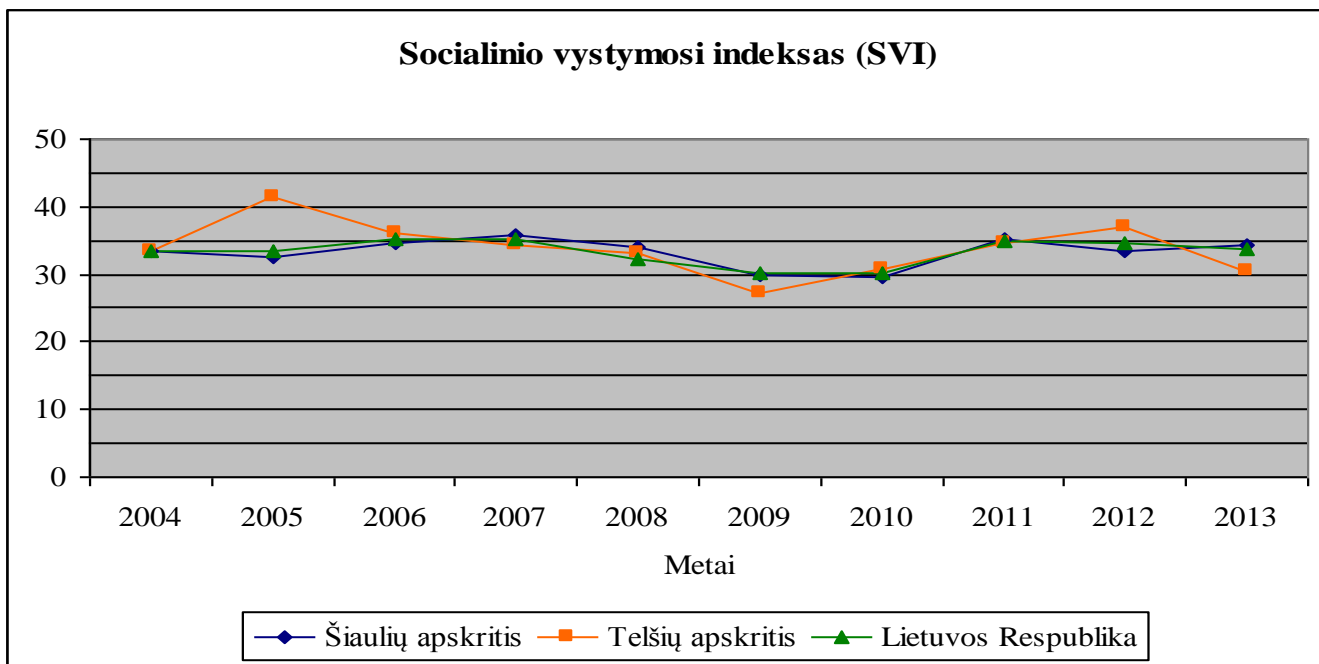
37 lentelė

Ekonominio vystymosi indekso dinamika

Ekonominio vystymosi indeksas	2004m.	2005m.	2006m.	2007m.	2008m.	2009m.	2010m.	2011m.	2012m.	2013m.
Šiaulių apskrityje	33,33	40,71	43,50	39,44	34,60	28,51	31,03	40,93	34,20	35,02
Telšių apskrityje	33,33	54,96	45,98	41,27	27,57	31,59	32,29	40,46	35,27	33,36
Lietuvos Respublikoje	33,33	42,61	40,59	39,43	32,84	27,98	30,58	38,12	36,00	34,71

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

Toliau seka socialinio vystymosi indekso diagrama.

2.23. pav. Socialinio vystymosi indekso dinamika 2004-2013 metais

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

Šioje diagramoje labiausiai išsiskiria 2005 metais Telšių apskrityje padidėjęs socialinio vystymosi indeksas, kurio tokį didėjimą lėmė natūralios gyventojų kaitos pokytis. 2009 metai toje pačioje apskrityje indeksas buvo mažiausias ir tai lėmė padidėję nedarbo lygio ir natūralios gyventojų kaitos skaičiai, o 2012 metais šių rodiklių pagerėjimas lėmė ir socialinio vystymosi indekso augimą, tačiau 2013 metais natūralios gyventojų kaitos rodiklis lėmė indekso sumažėjimą. Visais kitais metais Šiaulių apskritis, Telšių apskritis ir bendrai Lietuvos Respublika vystėsi labai panašiai, net galima sakyti darniai. Skaitinės socialinio vystymosi indekso reikšmės pateiktos 38 lentelėje.

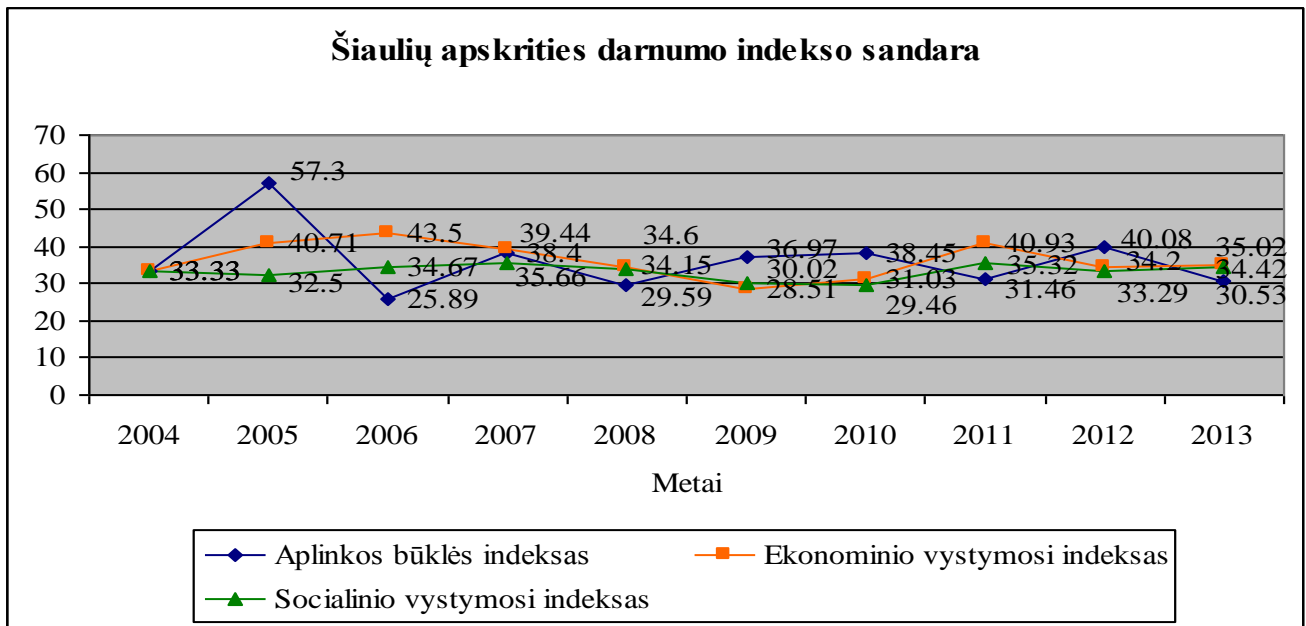
38 lentelė

Socialinio vystymosi indekso dinamika

Socialinio vystymosi indeksas	2004m.	2005m.	2006m.	2007m.	2008m.	2009m.	2010m.	2011m.	2012m.	2013m.
Šiaulių apskrityje	33,33	32,50	34,67	35,66	34,15	30,02	29,46	35,32	33,29	34,42
Telšių apskrityje	33,33	41,35	36,12	34,29	33,15	27,17	30,87	34,58	36,91	30,60
Lietuvos Respublikoje	33,33	33,42	35,09	35,15	32,39	30,13	30,15	35,01	34,76	33,71

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

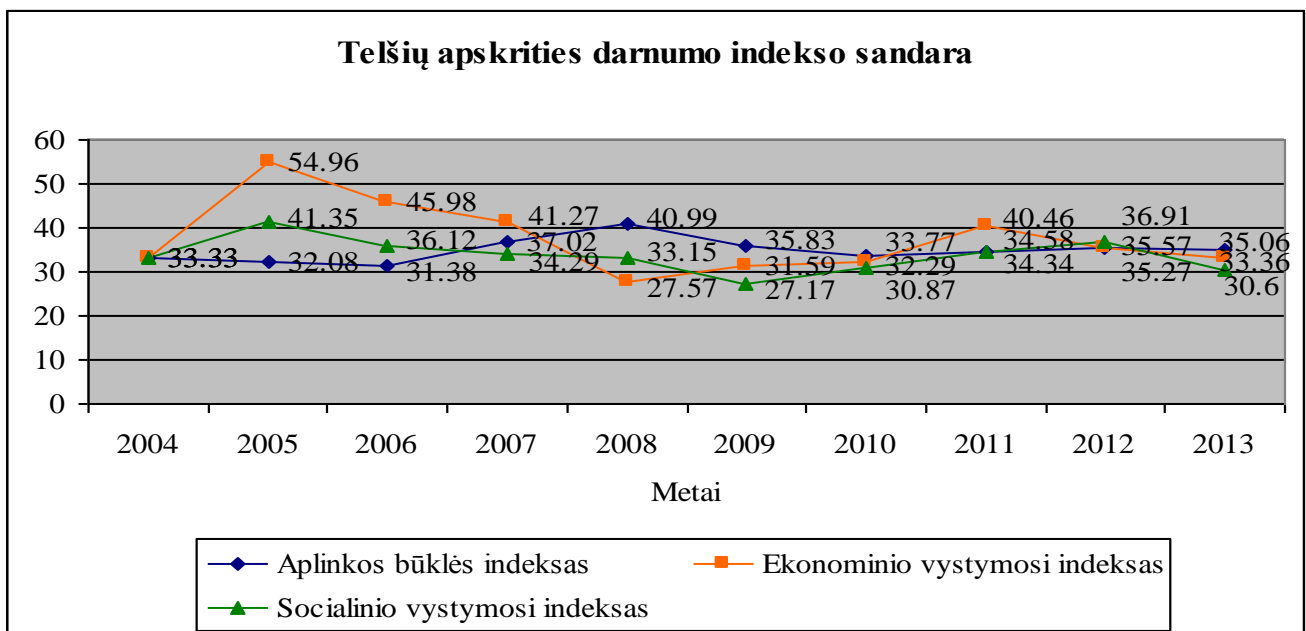
Sekančiose diagramose galima pamatyti, kaip visos trys darnaus vystymosi sritys vystėsi Šiaulių apskrityje, Telšių apskrityje bei Lietuvos Respublikoje.

2.24. pav. Šiaulių apskrities darnumo indekso sandara 2004-2013 metais

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

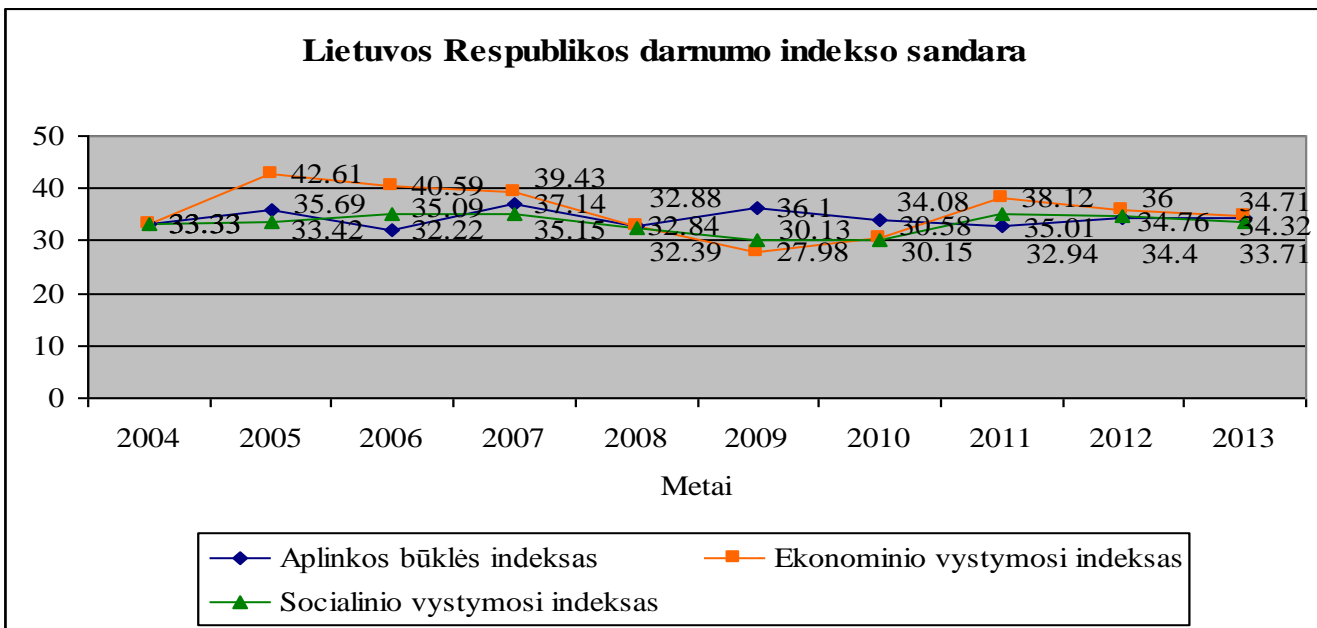
Kaip rodo diagrama, tai 2005 metais Šiaulių apskrityje labiausiai vystėsi aplinka, tačiau 2006 metais aplinkos vystymasis buvo pats mažiausias per visą laikotarpį. Kitų dedamųjų likusiais metais vystymasis buvo panašus. Darniausiais visų trijų sričių vystymasis buvo 2007 ir 2008 metais. Remiantis atliktu skaičiavimu galima teigti, kad aplinkos būklė pagerėjo tik 0,92 karto, ekonominė padėtis pagerėjo 1,05 karto, o socialinė padėtis pagerėjo 1,03 karto.

2.25. pav. Telšių apskrities darnumo indekso sandara 2004-2013 metais

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

Kaip pastebima iš 2.25 paveikslėlio, tai Telšių apskritis ypač skirtingai vystėsi 2005 metais, t.y., ekonomika vystėsi labiausiai, o aplinka – mažiausiai. Toks netolygus vystymasis pastebimas beveik visais metais, išskyrus 2010 ir 2012 metus. Remiantis atliktu skaičiavimu galima teigti, kad aplinkos būklė pagerėjo 1,05 karto, ekonominė padėtis pagerėjo 1,00 karto, o socialinė padėtis pagerėjo tik 0,92 karto.

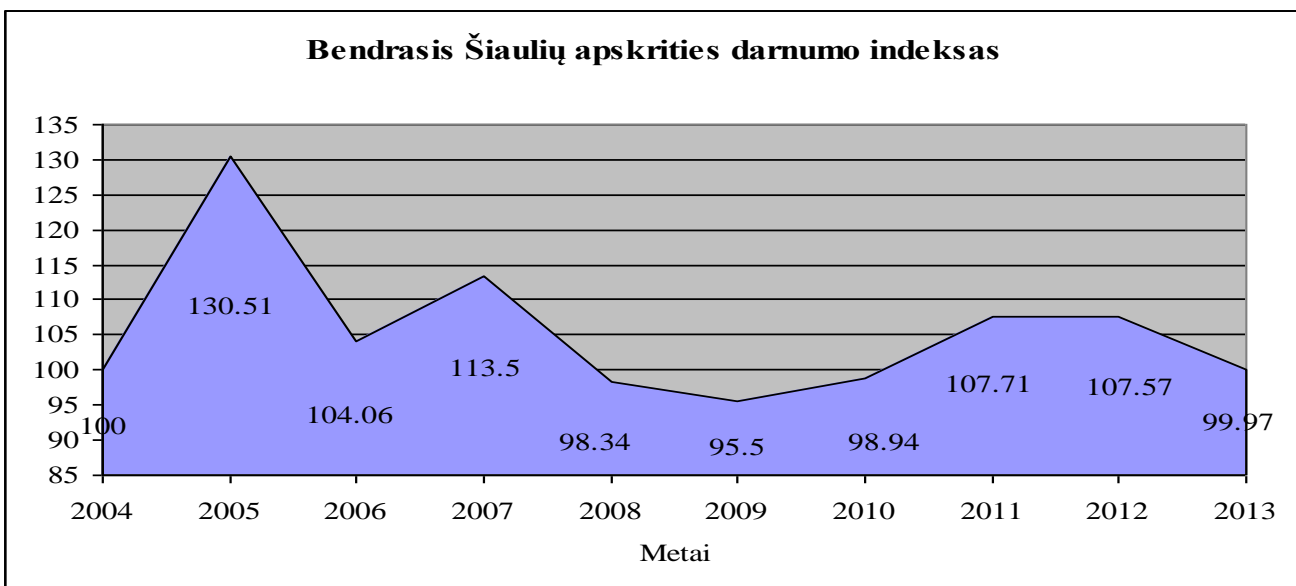

2.26. pav. Lietuvos Respublikos darnumo indekso sandara 2004-2013 metais

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

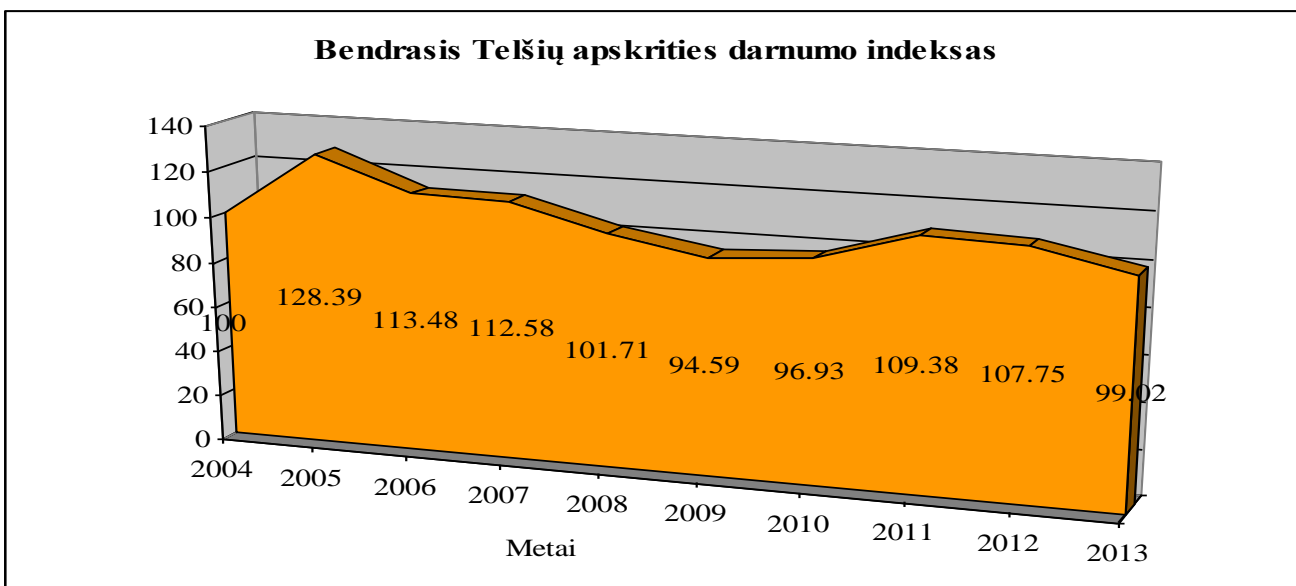
Kaip matoma iš pateiktos diagramos, Lietuvos Respublikoje 2005 ir 2006 metais labiausiai išsiskiria padidėjęs ekonominio vystymosi indeksas, o 2009 metais aplinkos būklės indeksas. Darniausias vystymasis Lietuvos Respublikoje pastebėtas 2008 ir 2012 metais. Remiantis atliktu skaičiavimu galima teigti, kad aplinkos būklė pagerėjo 1,03 karto, ekonominė padėtis pagerėjo 1,04 karto, o socialinė padėtis pagerėjo 1,01 karto.

Toliau seka bendrojo integruoto darnaus vystymosi indekso grafikai.

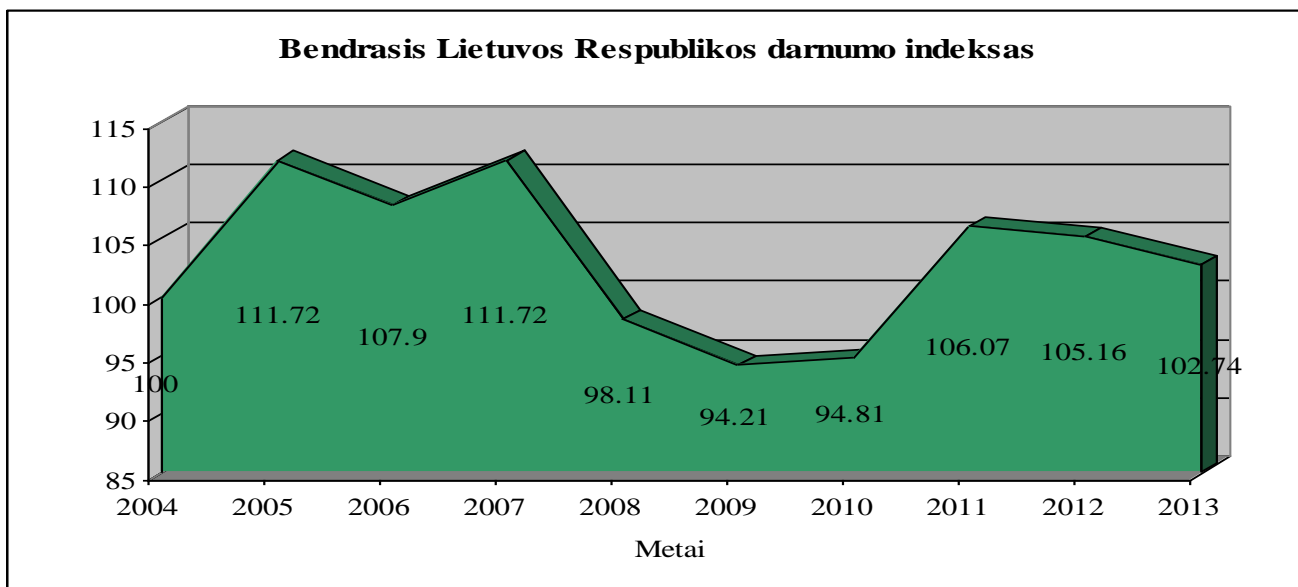
2.27. pav. Bendrasis integruotas darnaus vystymosi indeksas Šiaulių apskrityje 2004-2013 metais
Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

Diagrama rodo, kad bendrasis integruotas darnaus vystymosi indeksas Šiaulių apskrityje labai svyruoja, ypač 2004-2007 metų laikotarpiu. Nuo 2008 iki 2010 metų Šiaulių apskritis, kaip ir visa Lietuva išgyveno krizę, po kurios sekančiais metais vyko atsigavimas ir indeksas ėmė kilti, tačiau 2013 metais indeksas pakankamai smarkiai krito. 2005 metais nuo 2004 metų bendrasis Šiaulių apskrities indeksas padidėjo net 30,5%, 2006 metais sumažėjo 19,8%, 2007 metais padidėjo 9,1%, 2008 metais sumažėjo 13,4%, 2009 metais sumažėjo 2,9%, 2010 metais padidėjo 3,6%, 2011 metais padidėjo 8,9%, 2012 metais sumažėjo tik 0,13%, o 2013 metais sumažėjo 7,6%.

2.28. pav. Bendrasis integruotas darnaus vystymosi indeksas Telšių apskrityje 2004-2013 metais
Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

Kaip matoma, iš pateiktos diagramos duomenų, bendrasis integruotas darnaus vystymosi indeksas Telšių apskrityje 2005 metais lyginant su 2004 (baziniais) metais padidėjo, o vėliau laipsniškai mažėjo iki 2009 metų, vėliau ėmė augti, kol nuo 2012 vėl ėmė mažėti. 2005 metais nuo 2004 metų bendrasis Telšių apskrities indeksas padidėjo net 28,4%, 2006 metais sumažėjo 11,6%, 2007 metais sumažėjo tik 0,8%, 2008 metais sumažėjo 9,6%, 2009 metais sumažėjo 7%, 2010 metais padidėjo 2,5%, 2011 metais padidėjo 12,8%, 2012 metais sumažėjo 1,5%, o 2013 metais sumažėjo 8,8%.

2.29. pav. Bendrasis integruotas darnaus vystymosi indeksas Lietuvos Respublikoje 2004-2013 metais
Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal atliktų skaičiavimų duomenis.

Kaip pastebima iš 2.29 paveikslėlio, bendrasis integruotas darnaus vystymosi indeksas Lietuvos Respublikoje yra pakankamai svyruojantis, tačiau svyravimo intervalai yra nedideli, netgi ir krizės laikotarpiu (2008-2010 metais). 2005 metais nuo 2004 metų bendrasis Lietuvos Respublikos indeksas padidėjo 11,7%, 2006 metais sumažėjo 3,4%, 2007 metais padidėjo 3,5%, 2008 metais sumažėjo 12,2%, 2009 metais sumažėjo 4%, 2010 metais padidėjo tik 0,6%, 2011 metais padidėjo 11,9%, 2012 metais sumažėjo 0,9%, o 2013 metais sumažėjo 2,4%.

Apibendrinant, galima teigti, kad aplinkos būklės, ekonominio vystymosi ir socialinio vystymosi atžvilgiu Šiaulių apskrities, Telšių apskrities ir bendras Lietuvos Respublikos vystymasis yra labai panašus, galima teigti, kad netgi identiškas. Atskirai aptariant kiekvieną apskritį, ar visą Lietuvos Respubliką bendrai, negalima išskirti vieno indekso, kurį būtinai reiktų pagerinti, nes kiekvienais metais vienas ar kitas indeksas kyla arba krenta, tai reiškia, kad kiekvienai sričiai, kiekvienais metais,

pagal galimybes yra skiriamas mažesnis ar didesnis dėmesys, nes būtent vienodas visų sričių vystymas užtikrina bendrą darnų vystymąsi. Bendrasis integruotas Šiaulių apskrities, Telšių apskrities ir Lietuvos Respublikos darnaus vystymosi indeksas rodo, kad lyginant su baziniais metais yra gyvenama virš realių darnaus vystymosi galimybių (išskyrus krizės laikotarpį), o tai reiškia, kad gyvenama kitų kartų sąskaita.

Kalbant apie Europos Sąjungos fondų įtaką darniam Lietuvos vystymuisi, tai nuo 2004 metų iki 2006 metų vyko paruošiamieji darbai ES struktūrinės paramos įsisavinimui įvertinti. Pagal Sanglaudos skatinimo veiksmų programų (SSVP) metines ataskaitas pastebėta, kad prasidėjus 2007-2013 metų ES struktūrinės paramos laikotarpiui pirmais metais dar nė vienas projektas pagal išsikeltus prioritetus nebuvo pradėtas įgyvendinti, nes dar buvo ruošiamasi paramos priėmimui, t.y., dvigubo finansavimo prevencijai, bendrų projektų vertinimo kriterijų nustatymui, projektų įgyvendinimo skaidrumui ir stebėsenos komisijos sudarymui. 2007 metais iš Europos Komisijos buvo bendrai gauta 58.831.373,17 eurų, t.y., iš Europos regioninės plėtros fondo 1 prioritetui pavadinimu „Vietinė ir urbanistinė plėtra, kultūros paveldo ir gamtos išsaugojimas bei pritaikymas turizmo plėtrai“ įgyvendinti skirta 15.102.545,00 eurų, o 2 prioritetui pavadinimu „Viešųjų paslaugų kokybė ir prieinamumas: sveikatos, švietimo ir socialinė infrastruktūra“ įgyvendinti skirta 14.405.219,42 eurų, iš Sanglaudos fondo 3 prioriteto „Aplinka ir darnus vystymas“ įgyvendinimui skirta 28.202.988,88 eurų, o 4 prioriteto įgyvendinimui „Techninė parama Sanglaudos skatinimo veiksmų programos įgyvendinimui“ skirta 1.120.619,88 eurų. Nuo 2008 metų buvo pradėti įgyvendinti kai kurie projektai pagal išsikeltus prioritetus bei atitinkamai skirtas finansavimas: 1 prioriteto įgyvendinimui – 37.756.362,50 eurų, 2 prioriteto įgyvendinimui – 36.013.048,55 eurų, 3 prioriteto įgyvendinimui – 73.327.771,08 eurų, 4 prioriteto įgyvendinimui – 2.913.611,67 eurų, o iš viso bendra suma siekia 150.010.793,88 eurų. 2009 metais jau pilnai įgyvendinami projektai, todėl 1 prioriteto įgyvendinimui skirta 210.103.557,84 eurų, 2 prioriteto – 84.984.541,77 eurų, 3 prioriteto – 159.792.866,41 eurų, 4 prioriteto – 5.454.603,96 eurų, o iš viso bendra suma siekia 460.335.569,97 eurų, tačiau jų įsisavinta apytiksliai tik pusė. Telšių apskričiai aktualu tai, kad buvo norimas įgyvendinti didelės apimties projektas – „Mažeikių centrinės šiluminės elektrinės modernizavimas“ – buvo numatyta teikti paraišką Europos Komisijai 2009 metų 3 ketvirtį, o projektą buvo numatyta pradėti įgyvendinti 2010 metų 1 ketvirtį. Šis projektas jau yra sėkmingai įgyvendintas. 2010 metų bendras Europos Sąjungos ir nacionalinis prioritetų finansavimas siekė 3.115.685.377 eurų, iš kurių 1 prioriteto įgyvendinimui skirta 995.033.313 eurų (įgyvendinta 30,5%), 2 – 740.717.535 eurų (įgyvendinta 16,6%), 3 – 1.335.109.734 eurų (įgyvendinta 26,8%), 4 – 44.824.795 eurų (įgyvendinta 11,3%). 2011 metų bendras Europos Sąjungos ir nacionalinis prioritetų

finansavimas liko toks pat kaip 2010 metais, tačiau 1 prioriteto įgyvendinimas siekė 49,35%, 2 prioriteto įgyvendinimas siekė 34,18%, 3 prioriteto įgyvendinimas siekė 50,00%, 4 prioriteto įgyvendinimas siekė 23,31%. 2012 metų bendras Europos Sąjungos ir nacionalinis prioritetų finansavimas liko toks pat, tačiau 1 prioriteto įgyvendinimas jau siekė 66,79%, 2 prioriteto įgyvendinimas siekė 53,72%, 3 prioriteto įgyvendinimas siekė 65,76%, 4 prioriteto įgyvendinimas siekė 42,17%. 2013 metų bendras Europos Sąjungos ir nacionalinis prioritetų finansavimas siekė 3.141.117.422 eurų, iš kurių 1 prioriteto įgyvendinimui skirta 1.015.920.027 eurų (įgyvendinta 81,79%), 2 – 752.643.066 eurų (įgyvendinta 71,41%), 3 – 1.337.263.825 eurų (įgyvendinta 80,26%), 4 – 35.290.504 eurų (įgyvendinta 71,09%). ES paramos pasiskirstymas pagal regionus yra pakankamai skirtingas, imant SSVP 3 prioritetą, kuris labiausiai atitinka magistro darbo temą, ir jam įgyvendinti skirtus uždavinius, galima pažiūrėti projektų skaičių ir skiriamų lėšų kiekį. 2013 metais 3 prioriteto „Aplinka ir darnus vystymas“ 1 uždavinio „Renovuoti ir plėtoti vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemas“ ir 2 uždavinio „Šiuolaikiškas atliekų tvarkymo sistemos sukūrimas“ bendrai Telšių regione įgyvendinamų ir baigtų įgyvendinti projektų skaičius yra 18 ir tai sudaro 7% nuo bendros ES skiriamų lėšų sumos, o Šiaulių regionas įgyvendina 25 projektus ir tai sudaro 14% ir užima antrą vietą Lietuvoje po Kauno regiono. 3 prioriteto 3 uždavinys pavadinimu „Oro kokybės gerinimas“ bendrai Šiaulių regione pagal įgyvendinamų ir baigtų įgyvendinti projektų skaičių lenkia Telšių regioną, atitinkamai 3 ir 0 projektų, todėl Šiaulių regiono gaunama dalis nuo bendros ES skiriamos sumos sudaro 16 %. Nė vieno projekto taip pat neįgyvendina Alytaus, Marijampolės, Tauragės ir Utenos regionai. 3 prioriteto 4 uždavinys pavadinimu „Padidinti energijos gamybos ir vartojimo efektyvumą bei atsinaujinančiųjų energijos išteklių vartojimą“ bendrai Šiaulių regionas įgyvendina daugiau projektų nei Telšių regionas, atitinkamai 124 ir 72, bei skiriama ES lėšų dalis atitinkamai sudaro 11% ir 3%. Plačiau apie kitus regionus galima pažiūrėti 11 priede. Sanglaudos skatinimo veiksmų programos prisideda ir prie „Europa 2020“ strategijos įgyvendinimo. SSVP pirmas ir trečias prioritetai prisideda, įgyvendinamų priemonių skaičiumi ir skiriamų lėšų dalimi, prie „Europa 2020“ pavyzdinės iniciatyvos – „Tausiai išteklius naudojanti Europa“, o antras prioritetas prisideda prie kitos iniciatyvos pavadinimu „Europos kovos su skurdu planas“. (ES struktūrinė parama..., 2015)

Apibendrinant galima teigti, kad įgyvendinamų projektų skaičius ir jiems įgyvendinti skiriamų lėšų kiekis darniam vystymuisi neturi įtakos arba įtaka yra labai maža, nes bendras darnaus vystymosi indeksas 2005-2007 metais buvo didesnis nei laikotarpiu po pasaulinės ekonominės krizės, kai sanglaudos programos jau buvo pilnai įgyvendinamos.

2.5. Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo tobulinimo kryptys Šiaulių ir Telšių apskrityse

Atlikus statistinę ir integruoto darnaus vystymosi indekso analizes, galima pastebėti ir išskirti kai kuriuos rodiklius, kuriems reikia skirti papildomą dėmesį.

Kaip rodo statistinė analizė iš aplinkos būklės rodiklių, labiausiai dėmesį Šiaulių apskrityje reikia atkreipti į dujinių ir skystųjų medžiagų, sieros dioksido, azoto oksido ir lakių organinių junginių bei teršalų išmetimo iš stacionarių taršos šaltinių rodmenis, kurie, nors nėra dideli, tačiau turi tendenciją didėti, todėl reikia imtis priemonių, pavyzdžiui, ant kaminų uždėti valymo filtrus, kad būtų išleidžiamas nekenksmingas oras. Tuo tarpu Telšių apskrityje, nors minėtų teršalų išmetimas yra bene didžiausias šalyje, tačiau pakankamai smarkiai mažėja, todėl patartina tęsti pradėtą darbą. Vandens ir miškingumo rodikliai gerėja ir gerės dėl įrengtų naujų nuotekų (dumblo) valymo įrenginių ir ES investicijų skirtų miško ploto didinimui.

Iš ekonomikos rodiklių galima pastebėti, kad tiesioginės užsienio investicijos Šiaulių apskrityje nuolat augo, net ir krizės laikotarpiu. Telšių apskrityje po pasaulinės ekonominės krizės TUI padidėjo, tačiau pastebimas gaunamų investicijų mažėjimas. Tiesioginės užsienio investicijos yra vienas iš svarbiausių veiksnių galinčių artinti arba tolinti regionus tarpusavyje. Norint pritraukti daugiau investicijų reikia, kad regionai atrastų savo unikalumą (šiam tikslui pasiekti turi būti atliekamos detalios apskričių ir potencialių investicijų analitinės studijos, siekiant sumažinti regionų ekonominę-socialinę diferenciaciją) bei pageidautina, kad regionai būtų įsteigę laisvas ekonomines zonas (LEZ), technologijų parkus, mokslo slėnius, nes jie padeda pritraukti investicijų. Regionui sustiprėti gali padėti ekonomikos subalansuotumas, t.y., galimas efektyvesnis vietinių išteklių panaudojimas, vidaus apyvartos regiono viduje didinimas bei kolektyvinio pasitikėjimo tarp skirtingų socialinių grupių regione gerinimas. Taip pat daugiausia užsienio investicijų pritraukia į eksportą orientuotos įmonės. Savivaldybės gali prisidėti skirdamos lėšų infrastruktūros gerinimui, kelių tiesimui, taip pat organizuojant reprezentacinius seminarus, iniciatyvius renginius, kurie skatina užsienio investuotojų susidomėjimą verslo galimybėmis toje vietovėje. Materialinės investicijos abiejose apskrityse galėtų būti didesnės, nes nesiekia net Lietuvos Respublikos vidurkio. Materialines investicijas galima padidinti ypač, kai jų yra tiek daug, imant pagal ekonomines veiklos rūšis, pavyzdžiui, statybos sektorius, apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veikla, informacija ir ryšiai, finansinė ir draudimo veikla, nekilnojamojo turto operacijos, profesinė, mokslinė ir techninė veikla, meninė, pramoginė ir poilsio organizavimo veikla, tai kelios sritys, kuriose įmanoma pakankamai lengvai sulaukti materialinių investicijų. Telšių apskrityje labai mažas keleivių ir krovinių vežimas kelių transportu, tai reiškia, kad reiktų įvesti naujus maršrutus, pavyzdžiui, į Latvijos Respubliką ir taip skatinti žmones

keliauti saviugdos, pažinimo tikslais, taip pat reikia ieškoti naujų ryšių, partnerių su kuriais būtų galima bendradarbiauti ir kelti krovinių vežimo skaičių, tuo pačiu įdarbinant papildomai žmonių ir sukuriant naujas darbo vietas bei sumažinant bedarbių skaičių. Telšių apskrityje taip pat trūksta turistų, nes apgyvendinamų vietų skaičius taip pat yra menkas, todėl reiktų sukurti kažką savito tai apskričiai ar kuriai nors iš ten esančių savivaldybių, kad susidomėjusių asmenų, kurie norėtų atvykti ir aplankyti šį regioną, būtų daugiau. Taip pat galima plačiau skelbti apie šiame regione esančius traukos objektus, galbūt ne tik užsienio piliečiai, bet ir Lietuvos Respublikos gyventojai nežino apie vieną ar kitą istorinį, architektūrinį paminklą ar statinį, kurį norėtų aplankyti ir pamatyti.

Kalbant apie socialinio vystymosi rodiklius, tai natūralios gyventojų kaitos rodiklis, yra prastas ne tik apskrityse, bet ir visoje Lietuvoje, todėl reiktų imtis veiksmų visos Lietuvos mastu. Galima padidinti išmokas už vaiką, skatinant gimdyti daugiau kūdikių, taip pat stengtis sulaikyti jaunos asmenis nuo emigracijos sukuriant geras sąlygas Lietuvoje gyventi, dirbti, tobulėti ir kurti šeimą. Nedarbo lygio ir užimtumo rodikliai yra tiesiogiai susiję su ekonominiais rodikliais, todėl pagerėjus jiems, pagerėja ir socialiniai rodikliai. Aukštųjų mokyklų mokinių ir profesinio mokymo mokinių skaičius Telšių apskrityje yra tragiškai mažas, Šiaulių apskrityje jis taip pat galėtų būti didesnis. Šių rodiklių nedideli skaičiai rodo, kad vis dar yra daug nekvalifikuotos darbo jėgos, tai gali turėti neigiamos įtakos naujų technologijų kūrimui, naujų projektų ir idėjų generavimui, kur reikalinga kvalifikuota darbo jėga.

Atlikus integruoto darnaus vystymosi indekso analizę, imant aplinkos būklės indeksą, tai Telšių apskritis ir Lietuvos Respublika vystosi pakankamai panašiai, o Šiaulių apskrities vystymasis yra labai banguotas, tai geresnis, tai blogesnis. Dėl šios priežasties Šiaulių apskričiai reiktų pastovumo, pavyzdžiui, kiekvienais metais įgyvendinti bent po projektą skirtą, kuriai nors aplinkos gerinimo sričiai. Taip pat būtų naudinga visus nedarnius gamybos ir vartojimo metodus pakeisti darniais, šitaip jie galėtų padėti racionaliai naudoti išteklius ir mažinti atliekų kiekį skatinant atliekų rūšiavimą, tuo pačiu mažinant gamtos išteklių naudojimą, kuris turėtų būti lėtesnis už ekonomikos augimą. Ekonominio vystymosi indekse labiausiai išsiskiria Telšių apskritis, kuri arba smarkiausiai auga, arba smarkiausiai krenta, tačiau tokių svyravimų yra nedaug, todėl indeksų susilyginimo tarp apskričių ir Lietuvos Respublikos taip pat yra nemažai. Socialinio vystymosi indeksas bene pats darniausias, nes beveik visais metais apskričių ir Lietuvos Respublikos vystymasis yra labai panašus. Iš bendro darnaus vystymosi indekso (sudėjus aplinkos, ekonomikos ir socialinio vystymosi indeksus), galima daryti išvadą, kad Šiaulių ir Telšių apskritis bei Lietuvos Respublika vystosi pakankamai darniai, tačiau dėl visiško darnumo reikia pasiekti, kad visos trys sritys vystytųsi panašiai, nes viršijant kiekvienos

dimensijos indeksą – viršijamas bendrasis darnaus vystymosi indeksas ir tai reiškia, kad gyvename kitos kartos sąskaita.

Kalbant apie ES struktūrinių fondų skiriamas lėšas, tai galima tobulėjimo kryptis būtų kvalifikuotų darbuotojų priėmimas dėl visiško ir naudingo projektų įgyvendinimo efektyviau panaudojant vietinius išteklius. Taip pat derėtų daugiau dėmesio skirti esamų darbuotojų kompetencijos tobulinimui. Taip pat apskritys turėtų labiau žiūrėti į savo strateginiuose plėtros planuose numatytus siekiamus tikslus, o ne tik bandyti prisitaikyti prie skiriamos paramos.

Apibendrinant galima teigti, kad pagrindinės tobulėjimo kryptys būtų:

1) Didesnis dėmesio skyrimas oro užterštumo mažinimui, pasitelkiant ES investicijas ir savivaldybių lėšas projektų įgyvendinimui;

2) Regionų savitumo suradimas, atliekant detalias apskričių ir potencialių investicijų analitines studijas, siekiant pritraukti daugiau investicijų ir turistų;

3) Taip pat regionams, kurie nori pritraukti daugiau užsienio investicijų pageidautina, kad būtų įsteigtos laisvos ekonominės zonos (LEZ), technologijų parkai, mokslo slėniai, sutvarkyta infrastruktūra, vykdoma gera kelių priežiūra, taip pat įkurtos daugiau į eksportą orientuotos įmonės, efektyvesnis vidinių išteklių panaudojimas ir iniciatyvinių renginių organizavimas savivaldybėse.

4) Natūralios gyventojų kaitos rodiklio pagerinimui reikia daugiau dėmesio skirti ne tik sveikatos sistemos tobulinimui, bet ir sudaryti geresnes sąlygas gyventi, dirbti, tobulėti ir kurti šeimas Lietuvoje, o ne emigruoti.

5) Aukštųjų bei profesinių mokyklų mokinių skaičiaus padidinimui reikia daugiau dėmesio skirti švietimo sistemos tobulinimui, kad mokymo programos kuo geriau atitiktų rinkos poreikius.

6) Daugiau dėmesio reikia skirti darbuotojų kompetencijos tobulinimui, kad būtų geriau įgyvendinami projektai, taip pat, kad projektai, kuo labiau atitiktų strateginiuose plėtros planuose numatytus tikslus.

IŠVADOS

1. Darnaus vystymosi koncepcija tuo pačiu metu yra ir sudėtinga ir paprasta. Darnaus vystymosi koncepcija turi keturias dimensijas – aplinkos, ekonominę, socialinę ir institucinę, tai suprasti nėra sudėtinga, tačiau kiekviena iš šių dimensijų yra persipynusi per įvairius tarptautinius, nacionalinius, regioninius ir vietos lygmenis, per kiekvieną organizaciją, įmonę ar įstaigą, o tai jau daro ją sudėtinga. Institucinėje dimensijoje pasireiškia gero bei viešojo valdymo apraiškų, nes gero ir viešojo valdymo principai yra labai panašūs į darnaus vystymosi principus. Gero ir viešojo valdymo koncepcijos taip pat tarpusavyje panašios bei viešajame administravime atsirado beveik tuo pačiu metu. Nereikėtų pamiršti ir strateginio planavimo svarbos darniam vystymuisi, nes per strategijų kūrimą galima nusistatyti siekiamus tikslus, uždavinius ir siekti juos įgyvendinti. Darnaus vystymosi įgyvendinimui svarbus yra finansavimas. Regioninės politikos vykdymas naudojant Europos Sąjungos struktūrinius fondus yra vienas iš būdų pagerinti darnaus vystymosi rodiklius ir patį darnaus vystymosi koncepcijos įgyvendinimą. Svarbu priminti, kad regionai šiame darbe yra suprantami ne ES teritorine prasme (t.y., ne NUTS), o Lietuvos t.y., kaip apskritys. Lietuvoje yra derinamos ir vykdomos dvi regioninės politikos – tai ES regioninė politika ir nacionalinė regioninė politika. Struktūriniai fondai yra pagrindinis ES regioninės politikos įgyvendinimo instrumentas. Abiejų šių politikų tikslas yra tas pats – tai sumažinti ekonominius ir socialinius (arba gerovės lygio) skirtumus tarp skirtingo išsivystymo lygio regionų. Regionų vystymosi nedarna turi daug priešasčių, tai ir didesnių miestų patrauklumas investuotojams dėl inovacijų diegimo, stipresnis paslaugų sektorius didesniuose miestuose, taip pat daugiau kvalifikuotų darbuotojų bei didesnis informacinių technologijų naudojimas, reikšmės turi ir nepalanki geografinė padėtis bei daug kitų faktorių. ES regioninė politika yra neatskiriama ir remiasi veikdama šiais tikslais: ES valstybių ekonominės ir socialinės plėtros skirtumų mažinimo, ūkio stiprinimo ir gyventojų socialinės gerovės užtikrinimo bei demokratijos plėtros. Kaip matome, būdų kaip pasiekti geresnį darnų vystymąsi yra, tačiau reikia mokėti tinkamai jais pasinaudoti.

2. Statistinė analizė rodo, kad Šiaulių ir Telšių apskritims reikia pasitempti oro taršos mažinimo srityje. Vandens valymo ir miško ploto didinimo srityse apskritys vystosi gerai dėl naujų nuotekų ir dumblo valymo įrenginių, kurie buvo įsigyti, o taip pat ir medžiai atsodinami, pasinaudojus ES struktūrinių fondų lėšomis. Tiek Šiaulių, tiek Telšių apskritims reikia surasti savo unikalumą, kad galėtų pritraukti daugiau lėšų iš investuotojų taip pakeliant TUI, materialinių investicijų skaičių, pagerinant sukuriama BVP rodmenis, tuo pačiu pagerėtų socialiniai duomenys, t.y., sumažėtų nedarbo lygis, padidėtų užimtumo lygis, dėl sukuriamų naujų darbo vietų, taip pat padidėtų vartojimas, vietinis ir užsienio turizmas ir bendra gyvenimo kokybė. Statistinė analizė taip pat atskleidė, kad kai kurias

problemas reikia spręsti ne apskričių, o visos Lietuvos mastu, pavyzdžiui, sveikatos ir švietimo sistemų tobulinimas, emigracijos mažinimas, ekonomikos stabilizavimas, bendras gyvenimo kokybės gerinimas, tai tik kelios sritys, kurias būtina tobulinti.

3. Integruoto darnaus vystymosi indekso metodas parodė, kad Šiaulių apskrčiai reikia tobulinti veiklas aplinkos srityje, Telšių apskrčiai – ekonomikos srityje, o socialinė sritis yra bene darniausiai besivystanti abiejose apskrityse. Bendras darnaus vystymosi indekso rodiklis rodo, kad yra padaryta vystymosi klaidų, tačiau jas ištaisius būtų galima pasiekti visų trijų sričių darnaus vystymosi ir negyventi kitų kartų sąskaita, kaip tai yra dabar.

4. Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo tobulinimo galimybės galėtų būti labiausiai susijusios su skiriamų ES struktūrinių fondų lėšomis. Šiam tikslui pasiekti reikia kvalifikuotų darbuotojų, kurie sugebėtų pasiekti maksimumą iš įgyvendinamų projektų. Regionams būtina atlikti detalias apskričių ir potencialių investicijų analitines studijas. Apskritims pritraukti daugiau investicijų gali įkurtos laisvos ekonominės zonos, technologijų parkai, mokslo slėniai. Iniciatyvos taip pat turėtų imtis ir savivaldybės gerindamos infrastruktūrą, kelius, rengdamos iniciatyvinius renginius bei skatindamos įkurti įmones, kurios užsiimtų būtent eksportu, nes tai turi įtakos investuotojų susidomėjimui vietovė ir vėlesniam jų pritraukimui. Regioną sustiprinti gali subalansuota ekonomika, kai efektyviau panaudojami vietiniai išteklių bei didinama vidaus apyvarta regiono viduje. Taip pat mokslinių ir technologinių tyrimų plėtra, kad sukūrus naujas technologijas būtų galima pasiekti, pavyzdžiui, racionalaus išteklių naudojimo, atliekų kiekio mažinimo tinkamai rūšiuojant ir perdirbant bei švaresnio oro, vandens ir dirvožemio, tuo pačiu mažesnio gamtos išteklių naudojimo, kuris turėtų būti lėtesnis už ekonomikos augimą. Iš ES struktūrinių fondų skiriamų lėšų įgyvendinami projektai teikia naudos, tačiau darnaus vystymosi atveju nauda yra per maža, todėl reiktų stengtis projektus įgyvendinti darnaus vystymosi gerinimo linkme.

REKOMENDACIJOS

1. Lietuvos Respublikos vyriausybei:

- ♦ Siekti verslo sąlygų stabilumo, nes užsienio investuotojus atbaido dažnai besikeičiantys verslui svarbūs teisės aktai, mokestinės aplinkos reguliavimas, administraciniai pokyčiai ir politinis nestabilumas, jiems siunčiamas signalas apie neprognozuojamas verslo sąlygas šalyje.

- ♦ Tobulinti sveikatos strategiją bei daugiau pastangų dėti sprendžiant klausimus susijusius su mažu gimstamumu ir visuomenės senėjimu.

- ♦ Tobulinti švietimo strategiją, kad mokymo programos būtų kuo labiau atitinkančios rinkos poreikius, tuo pačiu padidėtų besimokančiųjų skaičius.

2. Statistikos departamentui:

- ♦ Atsižvelgti į Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje išskirtus darnaus vystymosi rodiklius ir juos pateikti, nes ne visi rodikliai yra pateikiami Statistikos departamento tinklalapyje.

- ♦ Daugiau duomenų pateikti ne tik bendrai Lietuvos būklei nustatyti, tačiau daugiau rodiklių išskaidyti, kad būtų galima sužinoti situaciją apskričių ir savivaldybių lygmeniu.

3. Regioninės plėtros departamentui prie Vidaus reikalų ministerijos:

- ♦ Atlikti Šiaulių ir Telšių apskričių potencialių investicijų analitines studijas, kad sužinotų stiprybes ir galimybes būtų galima pritraukti daugiau investicijų.

4. Regionų plėtros taryboms:

- ♦ Šiaulių ir Telšių regionų plėtros tarybos turėtų planuoti ir prižiūrėti Europos Sąjungos struktūrinių fondų įgyvendinimą, kad kiekvienas projektas sutaptų su strateginiuose planuose siekiamais prioritetais ir tikslais, o nebūtų tik prisitaikymas prie mažai naudos suteikiančios paramos.

- ♦ Prie jau atliekamų funkcijų pridėti ir stebėjimą, kaip apskrityse yra įgyvendinami darnaus vystymosi tikslai.

5. Savivaldybėms:

- ♦ Kiekvienų metų pradžioje patartina skaičiuoti integruoto darnaus vystymosi indeksą, kad būtų galima sužinoti, kurie iš rodiklių reikalauja papildomo dėmesio ir lėšų.

- ♦ Įkurti (jei nėra) laisvas ekonomines zonas, technologijų parkus ir mokslo slėnius, nes jie gali sukurti daugiau inovacijų bei padėti pritraukti daugiau investicijų.

- ♦ Daugiau lėšų skirti infrastruktūros gerinimui, kelių tiesimui, taip pat reprezentacinių seminarų, iniciatyvinių renginių organizavimui, kurie skatina užsienio investuotojų susidomėjimą verslo galimybėmis, todėl šitaip savivaldybės galėtų prisidėti prie investicinės aplinkos formavimo.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Mokslinės literatūros sąrašas:

1. Angelevska-Najdeska, K., Rakicevik, G. (2012). Planning of sustainable tourism development. *Procedia social and behavioral sciences*, 44, 210-220.
2. Antonescu, D. (2014). Regional development policy in context of Europe 2020 strategy. *Procedia economics and finance*, 15, 1091-1097.
3. Arimavičiūtė, M. (2003). Savivaldos institucijų strateginio planavimo metodai ir valdymo rekomendacijos. *Viešojo politikos ir administravimas*, 4, 9-17.
4. Arimavičiūtė, M. (2005). *Viešojo sektoriaus institucijų strateginis valdymas*. Vilnius: MRU.
5. Arimavičiūtė, M. (2011). Savivaldybių strateginės plėtros planavimas užsienio šalių pavyzdžiu. *Socialinių mokslų studijos*, 3(1), 59-76.
6. *Ateitis, kurios norime* (2012). RIO+20 Jungtinių tautų darnaus vystymosi konferencija. Rio de Žaneiras, Brazilija.
7. AtKisson, A., Lee Hatcher, R. (2005). The compass index of sustainability: a five-year review. *Visualising and presenting indicator systems*. Conference material of 14-16 of March in Switzerland.
8. Balčiūnas, S., Juozaitienė, L., Rudytė, D., Tijūnaitienė, R. (2014). *Bakalauro studijų darbų rengimo metodinės rekomendacijos*. Vilnius: BMK leidykla.
9. Balezentis, A., Balezentis, T. (2011). Framework of strategic management model for strategy Europe 2020: diachronic analysis and proposed guidelines. *Engineering economics*, 22(3), 271-282.
10. Balsiger, J. (2011). New environmental regionalism and sustainable development. *Procedia social and behavioral sciences*, 14, 44-48.
11. Baltutienė, I., Macienė, E. (2010). Darnaus vystymosi indekso skaičiavimo metodika: teorinis aspektas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 1(17), 9-18.
12. Barkemeyer, R., Holt, D., Preuss, L., Tsang, S. (2014). What happened to the „development“ in sustainable development? Business guidelines two decades after Brundtland. *Sustainable development*, 22, 15-32.
13. Bileišis, M. (2009). Institutional obstacles for the implementation of sustainable development policy (a case study of Lithuania). *Viešojo politikos ir administravimas*, 28, 52-61.
14. Bivainis, E. (2008). *Darnaus strateginio planavimo Šiaulių regione analizė*. Magistro darbas, Šiaulių universitetas.
15. Bivainis, E., Tamošiūnas, T. (2007). Darnaus regionų vystymasis: teorinis diskursas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 1(8), 30-36.
16. Bivainis, E., Tamošiūnas, T. (2008). Sustainability of strategic planning in Šiauliai county. *Social research*, 4 (14), 5-16.
17. Blowers, A., Boersema, J., Martin, A. (2012). Is sustainable development sustainable? *Journal of Integrative environmental sciences*, 9(1), 1-8.
18. Bossel, H. (1999). *Indicators for sustainable development: theory, method, applications*. Canada.
19. Bruneckienė, J., Kilijonienė, A. (2011). Lietuvos regionų konkurencingumo klasterinė analizė. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, 1(25), 60-69.
20. Burinskienė, M. (2003). *Subalansuota miestų plėtra*. Vilnius: Technika.
21. Čiegis, R. (2006). Ekologinis saugumas: nauji iššūkiai planetai. *Strateginė savivalda*, 1(3), 22-32.
22. Čiegis, R. (2008). *Darnaus ekonomikos vystymasis*. VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
23. Čiegis, R. (2009). Darnaus žemės ūkio plėtra Lietuvoje. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, 16(1), 30-38.
24. Čiegis, R., Česonis, G. (2004). Darnaus vystymosi strateginis planavimas: urbanistinis aspektas. *Strateginė savivalda: miestų savivaldos metodologija*, 1, 20-31.
25. Čiegis, R., Dilius, A. (2012). Ekonominio augimo poveikio darniam vystymuisi vertinimo sistemos. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, 33(4), 22-33.
26. Čiegis, R., Dilius, A., Mikalauskiene, A. (2014). Darnaus vystymosi sričių dinamikos vertinimas. *Regional formation and development studies*, 1(11), 45-59.
27. Čiegis, R., Grundey, D., Štreimikienė, D. (2005). Darnaus vystymosi strateginis planavimas: municipaliniai aspektai. *Ūkio technologinis ir ekonominis vystymas*, Vol.11, Nr.4, 260-269.
28. Čiegis, R., Kareivaitė, R. (2009). The assessment of sustainable development: sustainability tendencies in Lithuania (2000-2008). *Social Research*, 2(16), 5-13.
29. Čiegis, R., Pareigis, R., Skunčikienė, S. (2007). Development possibilities of regions in Lithuania: economic and social aspects. *Social research*, 2(10), 22-32.
30. Čiegis, R., Pečkaitienė, J. (2013). Darnaus vystymosi poveikis gyvenimo kokybei. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 68(1), 7-26.

31. Čiegis, R., Ramanauskienė, J. (2009). Sustainable development and its assessment. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*, 3(2), 143-153.
32. Čiegis, R., Ramanauskienė, J. (2011). Integruotas darnaus vystymosi vertinimas: Lietuvos atvejis. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, 2(26), 1-12.
33. Čiegis, R., Šimanskienė, L. (2010). The concept of sustainable economic development and indicators assessment. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, 21(2), 34-42.
34. Čiegis, R., Šimanskienė, L., Ramanauskienė, J. (2010a). *Lietuvos regionų darnaus vystymosi vertinimas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
35. Čiegis, R., Tamošiūnas, T., Ramanauskienė, J., Navickas, K. (2010b). *Darnaus industrinių zonų vystymosi vertinimas*. VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
36. Čiegis, R., Zeleniūtė, R. (2008). Ekonomikos plėtra darnaus vystymosi aspektu. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*, 2/1, 37-54.
37. Dagiliūtė, R. (2012). *Aplinkos politika: teorija ir praktika*. Kaunas.
38. *Darbotvarkė 21: subalansuotos plėtros veiksmų programa. Rio deklaracija: apie aplinką ir plėtrą. Miškininkystės principai* (2001). Vilnius: Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerija.
39. Domarkas, V., Juknevičienė, V., Kareivaitė, R. (2012). Institucinės dimensijos vaidmuo darnaus vystymosi koncepcijoje. *Viešojo politika ir administravimas*, T.11, Nr.3, 461-472.
40. Du Pisani, J.A. (2006). Sustainable development – historical roots of the concept. *Environmental sciences*, 3(2), 83-96.
41. Graymore, M.L., Sipe, N.G., Rickson, R.E. (2008). Regional sustainability: How useful are current tools of sustainability assessment at the regional scale? *Ecological economics*, 67, 362-372.
42. Griesienė, I. (2013). Pagrindiniai darnaus vystymosi komponentai: Lietuvos atvejis. In Štreimikienė, D. (Pirm. Red.), *Darnus Lietuvos vystymasis: mokslinių straipsnių rinkinys* (31-36). Vilniaus universitetas.
43. Gudelis, D. (2010). Pagrindinės viešojo administravimo sąvokos. In Smalskys, V. (Ats. Red.) *Viešasis valdymas* (23-39). Vilnius: MRU leidybos centras.
44. Hagedorn, K. (2008). Particular requirements for institutional analysis in nature-related sectors. *European review of agricultural economics*, 35(3), 357-384.
45. Holden, E., Linnerud, K., Banister, D. (2014). Sustainable development: Our Common Future revisited. *Global environmental change*, 26, 130-139.
46. Hulse, J. H. (2007). *Sustainable development at risk – ignoring the past*. Canada: IDRC.
47. Irimie, S.I., Gal, J., Dumitrescu, C.D. (2014). Analysis of a dynamic regional system for the operationalizing of the sustainable development concept. *Procedia social and behavioral sciences*, 124, 331-338.
48. Jociūtė, A. (2013). *Visuomenės darnaus vystymasis*. Vilnius: MRU.
49. Juknevičienė, V., Kareivaitė, R. (2012). Good governance as the instrument for the implementation of the sustainable development's conception. *Socialiniai tyrimai*, 3(28), 28-42.
50. Juknys, R. (2012). *Aplinka ir vystymasis*. Kaunas.
51. Juozaitienė, L., Žičkienė, S. (2010). Significance of regional policy and its implementation in Šiauliai region. *Social research*, 3(20), 92-102.
52. Kardelis, K. (2005). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Lucilijus.
53. Kardos, M. (2012). The reflection of good governance in sustainable development strategies. *Procedia social and behavioral sciences*, 58, 1166-1173.
54. Karpavičius, H. (2013). Europos Sąjungos regioninė politika: socioekonominė ir teritorinė sanglauda. In Šaparnienė, D., Krupavičius, A. (Red.) *Viešasis valdymas: koncepcijos ir dimensijos* (153-173). Vilnius: BMK leidykla.
55. Krankalis, R., Anzelytė, R. (2013). Darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimas kaimiškiosiose savivaldybėse. *Kaimo raidos kryptys žinių visuomenėje*, 1(5), 40-52.
56. Krupavičius, A. (2013). Viešojo valdymo samprata ir geras valdymas. In Šaparnienė, D., Krupavičius, A. (Red.) *Viešasis valdymas: koncepcijos ir dimensijos* (7-22). Vilnius: BMK leidykla.
57. Kutkaitis, A. (2013). Darnaus vystymosi rodiklių išskyrimo metodologija: problemos ir išvalgos. *Regional formation and development studies*, 1(9), 93-101.
58. Lawn, P. (2004). Reconciling the policy goals of full employment and ecological sustainability. *Environment, workplace and employment*, Vol.1, Nr.1, 62-81.
59. Mazajevaitė, R. (2014). *Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimas Mažeikių rajono savivaldybėje*. Bakalauro darbas, Šiaulių universitetas.
60. Meadows, H. D., Meadows, L. D., Randers, J., Behrens III, W. W. (1972). *The limits to growth*. New York: Universe books.
61. Melnikas, B., Smaliukienė, R. (2007). *Strateginis valdymas*. Vilnius.
62. Mikalauskiene, A. (2014). Darnaus vystymosi paradigma ir jos raida. In Štreimikienė, D. (Pirm. Red.), *Darnus vystymasis: teorija ir praktika* (10-30). Vilniaus universitetas.

63. Moldan, B., Dahl, A.L. (2007). Challenges to sustainability indicators. In Hak, T., Moldan, B., Dahl, A.L. *Sustainability indicators: a scientific assessment* (1-24). Washington: Island press.
64. Naruševičius, V., Lazdinis, I. (2010). *Darnaus vystymosi politika ir valdymas*. Vilnius: MRU.
65. *Our common future, from one Earth to one World*. (1987). World commission on environment and development.
66. Parris, T. M., Kates, R. W. (2003). Characterizing and measuring sustainable development. *Annual Review of Environment and Resources*, Nr. 28, 559–586.
67. Platje, J. (2008). “Institutional capital” as a factor of sustainable development – the importance of an institutional equilibrium. *Technological and economic development*, 14(2), 144-150.
68. Puidokas, M., Daukaitė, I. (2013). Lietuvos regioninės politikos tobulinimo kryptys Europos Sąjungos regioninės politikos kontekste. *Viešoji politika ir administravimas*, 12(1), 65-79.
69. Rasoolimanesh, S. M., Badarulzaman, N., Jaafar, M. (2012). City Development Strategies (CDS) and Sustainable Urbanization in Developing World. *Procedia social and behavioral sciences*, 36, 623-631.
70. Razauskas, T. (2009). Darnus vystymasis: problemos ir iššūkiai šiuolaikiniame pasaulyje. *Viešasis administravimas*, 3-4(23-24), 6-14.
71. Rees, W. E., Wackernagel, M. (1994). Ecological footprints and appropriated carrying capacity: Measuring the natural capital requirements of the human economy, in Jansson, A. *et al. Investing in Natural Capital: The Ecological Economics Approach to Sustainability*. Washington D.C.: Island Press.
72. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinių tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
73. Sakalauskaitė, R., Miškinis, A. (2014). Tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje regioninė analizė. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*, 8(2), 27-43.
74. Šaparnienė, D., Valukonytė, I. (2012). Implementation of good government principles in local self-government: the case of Šiauliai city. *Socialiniai tyrimai*, 3(28), 98-112.
75. Šarkutė, L. (2013). Viešasis valdymas ir sprendimų priėmimas. In Šaparnienė, D., Krupavičius, A. (Red.) *Viešasis valdymas: koncepcijos ir dimensijos* (40-70). Vilnius: BMK leidykla.
76. Schmidt-Bleek, F. (1993). *The Fossil Makers*. Birkhäuser, Basel, Boston, Berlin.
77. Seghezze, L. (2009). The five dimensions of sustainability. *Environmental politics*, 18(4), 539-556.
78. Šeputienė, J. (2009). *Institucinės aplinkos poveikio ekonomikai vertinimas*. Daktaro disertacija, Vilniaus Gedimino technikos universitetas.
79. Šeputienė, J., Norkuvienė, A., Rimkevičienė, A. (2010). Pasaulio šalių ekonominių skirtumų analizė institucinės aplinkos kontekste. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 1(17), 101-111.
80. Šimanskienė, L., Čiegis, R., Ramanauskienė, J. (2011). Klaipėdos apskrities darnaus vystymosi vertinimas. *Tiltai*, 1(54), 1-9.
81. Štareikė, E. (2013). Darnaus vystymosi principo įgyvendinimo probleminiai aspektai. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, 35(2), 284-296.
82. Strange, T., Bayley, A. (2008). *Sustainable development: linking economy, society, environment*. OECD insights.
83. Štreimikienė, D. (2013). Lietuvos darnus vystymasis: problemos, iššūkiai ir laimėjimai. In Štreimikienė, D. (Pirm. Red.), *Darnus Lietuvos vystymasis: mokslinių straipsnių rinkinys* (42-46). Vilniaus universitetas.
84. Štreimikienė, D., Mikalauskiene, A. (2009). Integruotų rodiklių taikymas Nacionalinės energetikos strategijos monitoringui. *Energetika*, 55(3), 158-166.
85. Sudnickas, T. (2011). Strateginio valdymo problemos Lietuvos savivaldybėse. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2(22), 108-113.
86. Szell, G. (2014). Regional and local sustainable development. *International review of sociology*, 24(1), 4-12.
87. Sāynājoki, E-S., Inkeri, V., Heinonen, J., Junnila, S. (2014). How central business district developments facilitate environmental sustainability – A multiple case study in Finland. *Cities*, 41, 101-113.
88. Tamošiūnas, T. (2013). Strateginis valdymas viešajame sektoriuje. In Šaparnienė, D., Krupavičius, A. (Red.) *Viešasis valdymas: koncepcijos ir dimensijos* (174-196). Vilnius: BMK leidykla.
89. Tamošiūnas, T., Butkaliuk, R. (2013). Strategic management of sustainable development of Šiauliai city and district. *Socialiniai tyrimai*, 3(32), 58-70.
90. Tamošiūnas, T., Čiegis, R. (2013). Regionų plėtra ir valdymas. In Šaparnienė, D., Krupavičius, A. (Red.) *Viešasis valdymas: koncepcijos ir dimensijos* (229-252). Vilnius: BMK leidykla.
91. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
92. Vaišnoras, A. (2006). Aplinkos apsauga darnaus vystymosi kontekste. *Darnaus vystymosi strategija ir praktika/mokslo darbai*, 1, 77-82.
93. Vasiliauskas, A. (2004). *Strateginis valdymas*. Kaunas: Technologija.
94. Wheelen, T.L., Hunger, J.D. (2011). *Strategic management and business policy: towards global sustainability (13th edition)*. New Jersey: Pearson education, Inc.

95. Zavadskas, E.K., Kaklauskas, A., Vainiūnas, P., Šaparauskas, J. (2004). A model of sustainable urban development formation. *International journal of strategic property management*, 8, 219-229.

Dokumentai ir kiti šaltiniai:

96. 2012-09-12 *Vilniaus mieste ir Šiaulių rajone pradėjo veikti nauji dumblo apdoravimo įrenginiai*. (2013). Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerijos aplinkos projektų valdymo agentūra. Prieiga per internetą: <<https://www.apva.lt/lt/vilniaus-mieste-ir-siauliu-rajone-pradejo-veikti-nauji-dumblo-apdoravimo-irenginiai.html>>.
97. 2014-2020 m. Europos Sąjungos fondų investicijos Lietuvoje. (2015). Prieiga per internetą: <<http://www.esinvesticijos.lt/lt/>>.
98. 2014-2020 metų Nacionalinės pažangos programa. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 144-7430.
99. Aplinkos apsaugos agentūra. (2015). Prieiga per internetą: <<http://oras.gamta.lt/cms/index?rubricId=c899e17e-3678-43b3-97a4-1b093b04aa98>>.
100. *Atnaujinta ES tvaraus vystymosi strategija*. (2006). Europos Sąjungos taryba. Briuselis.
101. ES struktūrinė parama 2007-2013 m. (2015). Prieiga per internetą: <<http://www.esparama.lt/titulinis>>.
102. *Europa 2020. Pažangaus tvaraus ir integracinio augimo strategija*. (2010). Europos Komisija. Briuselis.
103. *Įgyvendinti projektai*. (2015). Telšių vandenys. Prieiga per internetą: <<http://www.telsiuvandenys.lt/index.php/lt/projektai/baigtiprojektai>>.
104. Yale university calculations of Environment sustainability index. Prieiga per internetą: <<http://epi.yale.edu/epi>>.
105. Juraitė, K. (2005). Lyginamieji tyrimo metodai: nuo intensyvaus ir ekstensyvaus prie visiško tyrimo. Prieiga per internetą: <http://fcis.vdu.lt/~z.lydeka@adm.vdu.lt/KJuraite_paskaita%20ISM%202.pdf>.
106. Lietuva 2030. Lietuvos pažangos strategija. (2012). Prieiga per internetą: <<http://www.lrv.lt/bylos/veikla/2030.pdf>>.
107. Lietuvos regioninė politika. (2015). Prieiga per internetą: <<http://www.nrp.vrm.lt/index.php?id=111>>.
108. Lietuvos Respublikos regiono plėtros įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 123-5558.
109. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 60-1945.
110. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2002 m. birželio 6 d. Nr. 827 „Dėl strateginio planavimo metodikos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 57-2312.
111. Lietuvos Respublikos žemės fondas. (2014). Prieiga per internetą: <<http://www.nzt.lt/go.php/Lietuvos%20Respublikos%20C5%BEem%C4%97s%20fondas28>>.
112. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija (2003 m.). (2003). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=217644>.
113. *Nacionalinė darnaus vystymosi strategija 2009 m.* (2011). Vilnius: Lututė.
114. Oficialiosios statistikos portalas. (2015). Lietuvos statistikos departamentas. Prieiga per internetą: <<http://osp.stat.gov.lt/>>.
115. Prescott-Allen, R. (1996). *Box 2J Barometer of stability*. Prieiga per internetą: <<http://www.scopenvironment.org/downloadpubs/scope58/box2j.html>>.
116. *Regioninė politika*. (2014). Europos Komisija. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/pol/pdf/flipbook/lt/regional_policy_lt.pdf>.
117. Staponkus, A. (2011). *ES parama sukėlė miškų sodinimo karštinę*. Prieiga per internetą: <<http://grynas.delfi.lt/aplinka/es-parama-sukele-misku-sodinimo-karstine.d?id=43712665>>.
118. Šiaulių regiono 2014-2020 metų plėtros planas. (2013). Prieiga per internetą: <http://www.lietuvosregionai.lt/wp-content/uploads/2014/01/Siauliu_regiono_2014_2020_m_pletros_planas.pdf>.
119. Telšių regiono plėtros planas 2014-2020 metams. (2013). Prieiga per internetą: <<http://www.lietuvosregionai.lt/wp-content/uploads/2012/12/Tel%C5%A1iu-RPP-2014-2020-metams-patvirt-2013-12-17.pdf>>.
120. United Nations development programme Human development reports. Prieiga per internetą: <<http://hdr.undp.org/en/content/table-1-human-development-index-and-its-components>>.

PRIEDAI

1 priedas

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Magistro darbo tema

**NACIONALINĖS DARNAUS VYSTYMOŠI STRATEGIJOS
ĮGYVENDINIMAS LIETUVOS APSKRITYSE: ŠIAULIŲ IR
TELŠIŲ APSKRIČIŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ**

Anketa

Esu Raminta MAZAJEVAITĖ 2 kurso studentė. Kreipiuosi su prašymu reitinguoti rodiklius. Jūsų atsakymai padės pasirinkti tolimesniam indeksų skaičiavimui svarbiausius darnaus vystymosi rodiklius, kurie atspindės darnaus vystymosi įgyvendinimo padėtį Šiaulių ir Telšių apskrityse. Jūsų atsakymai bus anonimiškai (metodikos skyriuje bus išvardinti tyrime dalyvavę specialistai) panaudoti darbe aukščiau pateikta tema. Jokiame kitame darbe Jūsų pateikti atsakymai nebus naudojami.

Sureitinguokite rodiklius nuo 1 iki 8. (1 – svarbiausias, 8 – mažiausiai svarbus rodiklis).

Skaičiai kartotis negali.

Aplinkos būklės rodikliai:	Reitingas
Dujinių ir skystųjų medžiagų, sieros dioksido, azoto oksido, lakių organinių junginių, tenka 1 gyventojui (t)	
Teršalų išmetimas į atmosferą iš stacionarių taršos šaltinių, iš viso, tenka 1 km ² (t)	
Ūkio, buities ir gamybos nuotekų išleidimas į paviršinius vandenis (išvalytų iki normos) (mln.m ³)	
Požeminio vandens sunaudojimas (mln.m ³)	
Nenaudojama žemė (ha)	
Pažeista žemė (ha)	
Ariama žemė (ha)	
Miškingumas (%)	

Ekonominio vystymosi rodikliai:	Reitingas
Regioninis BVP, to meto kainomis, tenkantis 1 gyventojui (Eur)	
Materialinės investicijos, tenkančios 1 gyventojui (Eur)	
Tiesioginės užsienio investicijos (TUI), tenkančios 1 gyventojui (Eur)	
Bedarbių procentas nuo darbingo amžiaus gyventojų (%)	
Individualių lengvųjų automobilių tenka 1000 gyventojų (vnt.)	
Suteiktų nakvynių skaičius apgyvendinimo įstaigose (vnt.)	
Keleivių vežimas kelių transportu (tūkst.)	
Krovinių vežimas kelių transportu (pakrauta ir iškrauta Lietuvoje) (tūkst. t.)	

Socialinio vystymosi rodikliai:	Reitingas
Nedarbo lygis (%)	
Užimtumo lygis tarp 15-64 metų amžiaus gyventojų (%)	
Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė (metai)	
Naudingas plotas, tenkantis 1 gyventojui (m ²)	
Natūrali gyventojų kaita, tenkanti 1000 gyventojų (asmenys)	
Naujagimių iki vienu metų mirtingumas (mirusių kūdikių 1 000 gimusiųjų)	
Kelių eismo įvykiuose sužeistųjų skaičius (asmenys)	
Kelių eismo įvykiuose žuvusiųjų skaičius (asmenys)	

Šiaulių regiono aplinkos būklės indekso (ABI) skaičiavimas, 2004-2013 m.

Aplinkos būklės rodikliai	Bazinė ABI reikšmė 2004	2004	Pokytis % 2005	ABI 2005	2005	Pokytis % 2006	ABI 2006	2006	Pokytis % 2007	ABI 2007	2007	Pokytis % 2008	ABI 2008	2008
1. Dujinių ir skystųjų medžiagų, sieros dioksido, azoto oksido, lakių organinių junginių, tenka 1 gyventojui (t)	6,67	6,72	-0,030	6,87	6,52	0,767	1,56	11,52	-0,104	7,36	10,32	-0,058	7,06	9,72
2. Teršalų išmetimas į atmosferą iš stacionarių taršos šaltinių, iš viso, tenka 1 km ² (t)	6,67	0,73	-0,055	7,04	0,69	0,406	3,96	0,97	-0,196	7,98	0,78	-0,128	7,52	0,68
3. Ūkio, buities ir gamybos nuotekų išleidimas į paviršinius vandenis (išvalytų iki normos) (mln.m ³)	6,67	0,002	3,5	30,02	0,009	0	6,67	0,009	0,333	8,89	0,012	-0,75	1,67	0,003
4. Požeminio vandens sunaudojimas (mln.m ³)	6,67	0,008	0	6,67	0,008	0	6,67	0,008	-0,125	7,50	0,007	0	6,67	0,007
5. Miškingumas (%)	6,67	25,8	0,004	6,70	25,9	0,054	7,03	27,3	0	6,67	27,3	0	6,67	27,3
Aplinkos būklės indeksas (ABI)	33,33			57,3			25,89			38,4			29,59	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis.

Šiaulių regiono aplinkos būklės indekso (ABI) skaičiavimas, 2004-2013 m.

Aplinkos būklės rodikliai	Pokytis % 2009	ABI 2009	2009	Pokytis % 2010	ABI 2010	2010	Pokytis % 2011	ABI 2011	2011	Pokytis % 2012	ABI 2012	2012	Pokytis % 2013	ABI 2013	2013
1. Dujinių ir skystųjų medžiagų, sieros dioksido, azoto oksido, lakių organinių junginių, tenka 1 gyventojui (t)	-0,238	8,26	7,41	-0,161	7,74	6,22	0,257	4,95	7,82	0,013	6,58	7,92	0,153	5,65	9,13
2. Teršalų išmetimas į atmosferą iš stacionarių taršos šaltinių, iš viso, tenka 1 km ² (t)	-0,162	7,75	0,57	0,070	6,20	0,61	0,426	3,83	0,87	-0,023	6,82	0,85	0,106	5,96	0,94
3. Ūkio, buities ir gamybos nuotekų išleidimas į paviršinius vandenis (išvalytų iki normos) (mln.m ³)	0	6,67	0,003	0,666	11,12	0,005	0,4	9,34	0,007	1	13,34	0,014	0	6,67	0,014
4. Požeminio vandens sunaudojimas (mln.m ³)	-0,143	7,62	0,006	0	6,67	0,006	0	6,67	0,006	0	6,67	0,006	0,167	5,56	0,007
5. Miškingumas (%)	0	6,67	27,3	0,007	6,72	27,5	0	6,67	27,5	0	6,67	27,5	0,004	6,69	27,6
Aplinkos būklės indeksas (ABI)		36,97			38,45			31,46			40,08			30,53	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis.

Šiaulių regiono ekonomikos vystymosi indekso (EVI) skaičiavimas, 2004-2013 m.

Ekonomikos vystymosi rodikliai	Bazinė EVI reikšmė 2004	2004	Pokytis % 2005	EVI 2005	2005	Pokytis % 2006	EVI 2006	2006	Pokytis % 2007	EVI 2007	2007	Pokytis % 2008	EVI 2008	2008
1. Regioninis BVP, to meto kainomis, tenkantis 1 gyventojui (Eur)	6,67	4100	0,146	7,65	4700	0,149	7,66	5400	0,204	8,03	6500	0,138	7,59	7400
2. Materialinės investicijos, tenkančios 1 gyventojui (Eur)	6,67	727	0,043	6,95	758	0,584	10,57	1201	0,422	9,49	1708	-0,038	6,42	1643
3. Tiesioginės užsienio investicijos (TUI), tenkančios 1 gyventojui (Eur)	6,67	160	0,462	9,75	234	0,432	9,55	335	0,146	7,65	383	0,146	7,65	439
4. Bedarbių procentas nuo darbingo amžiaus gyventojų (%)	6,67	7,8	-0,321	8,81	5,3	-0,245	8,31	4	-0,15	7,67	3,4	0,118	5,88	3,8
5. Individualių lengvųjų automobilių tenka 1000 gyventojų (vnt.)	6,67	325	0,132	7,55	368	0,111	7,41	409	-0,010	6,60	405	0,059	7,06	429
Ekonomikos vystymosi indeksas (EVI)	33,33			40,71			43,5			39,44			34,6	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis.

Šiaulių regiono ekonomikos vystymosi indekso (EVI) skaičiavimas, 2004-2013 m.

Ekonomikos vystymosi rodikliai	Pokytis % 2009	EVI 2009	2009	Pokytis % 2010	EVI 2010	2010	Pokytis % 2011	EVI 2011	2011	Pokytis % 2012	EVI 2012	2012	Pokytis % 2013	EVI 2013	2013
1. Regioninis BVP, to meto kainomis, tenkantis 1 gyventojui (Eur)	-0,189	5,41	6000	0,117	7,45	6700	0,164	7,76	7800	0,090	7,27	8500	0,047	6,98	8900
2. Materialinės investicijos, tenkančios 1 gyventojui (Eur)	-0,368	4,22	1039	-0,209	5,28	822	0,691	11,28	1390	-0,130	5,80	1209	0,052	7,02	1272
3. Tiesioginės užsienio investicijos (TUI), tenkančios 1 gyventojui (Eur)	0,014	6,76	445	0,189	7,93	529	0,076	7,17	569	0,049	7,00	597	0,065	7,11	636
4. Bedarbių procentas nuo darbingo amžiaus gyventojų (%)	1,763	5,09	10,5	0,486	3,43	15,6	-0,173	7,82	12,9	-0,078	7,19	11,9	-0,042	6,95	11,4
5. Individualių lengvųjų automobilių tenka 1000 gyventojų (vnt.)	0,054	7,03	452	0,040	6,94	470	0,034	6,90	486	0,041	6,94	506	0,043	6,96	528
Ekonomikos vystymosi indeksas (EVI)		28,51			31,03			40,93			34,2			35,02	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis.

Šiaulių regiono socialinio vystymosi indekso (SVI) skaičiavimas, 2004-2013 m.

Socialinio vystymosi rodikliai	Bazinė SVI reikšmė 2004	2004	Pokytis % 2005	SVI 2005	2005	Pokytis % 2006	SVI 2006	2006	Pokytis % 2007	SVI 2007	2007	Pokytis % 2008	SVI 2008	2008
1. Nedarbo lygis (%)	6,67	12,0	-0,158	7,73	10,1	-0,356	9,05	6,5	-0,308	8,72	4,5	0,244	5,04	5,6
2. Užimtumo lygis tarp 15-64 metų amžiaus gyventojų (%)	6,67	58,8	0,039	6,93	61,1	-0,002	6,66	61,0	0,003	6,69	61,2	0,038	6,92	63,5
3. Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė (metai)	6,67	71,82	-0,013	6,58	70,90	-0,006	6,63	70,46	-0,005	6,64	70,11	0,019	6,80	71,43
4. Naudingas plotas, tenkantis 1 gyventojui (m ²)	6,67	23,4	0,030	6,87	24,1	0,025	6,84	24,7	0,024	6,83	25,3	0,138	7,59	28,8
5. Natūrali gyventojų kaita, tenkanti 1000 gyventojų (asmenys)	6,67	-3,8	0,342	4,39	-5,1	0,176	5,49	-6,0	-0,017	6,78	-5,9	-0,169	7,80	-4,9
Socialinio vystymosi indeksas (SVI)	33,33			32,5			34,67			35,66			34,15	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis.

4 priedo lentelės tęsinys

Šiaulių regiono socialinio vystymosi indekso (SVI) skaičiavimas, 2004-2013 m.

Socialinio vystymosi rodikliai	Pokytis % 2009	SVI 2009	2009	Pokytis % 2010	SVI 2010	2010	Pokytis % 2011	SVI 2011	2011	Pokytis % 2012	SVI 2012	2012	Pokytis % 2013	SVI 2013	2013
1. Nedarbo lygis (%)	1,589	3,93	14,5	0,317	4,55	19,1	-0,094	7,30	17,3	-0,046	6,98	16,5	-0,103	7,36	14,8
2. Užimtumo lygis tarp 15-64 metų amžiaus gyventojų (%)	-0,080	6,13	58,4	-0,072	6,19	54,2	0,046	6,98	56,7	0,019	6,80	57,8	0,031	6,88	59,6
3. Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė (metai)	0,015	6,77	72,52	-0,0003	6,67	72,50	0,013	6,76	73,46	0,005	6,70	73,85	-0,002	6,66	73,70
4. Naudingas plotas, tenkantis 1 gyventojui (m ²)	-0,008	6,11	26,4	0,045	6,97	27,6	0,036	6,91	28,6	0,018	6,79	29,1	0,027	6,85	29,9
5. Natūrali gyventojų kaita, tenkanti 1000 gyventojų (asmenys)	-0,061	7,08	-4,6	0,239	5,08	-5,7	-0,105	7,37	-5,1	0,098	6,02	-5,6	0	6,67	-5,6
Socialinio vystymosi indeksas (SVI)		30,02			29,46			35,32			33,29			34,42	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis.

Telšių regiono aplinkos būklės indekso (ABI) skaičiavimas, 2004-2013 m.

Aplinkos būklės rodikliai	Bazinė ABI reikšmė 2004	2004	Pokytis % 2005	ABI 2005	2005	Pokytis % 2006	ABI 2006	2006	Pokytis % 2007	ABI 2007	2007	Pokytis % 2008	ABI 2008	2008
1. Dujinių ir skystųjų medžiagų, sieros dioksido, azoto oksido, lakių organinių junginių, tenka 1 gyventojui (t)	6,67	108,66	0,049	6,34	113,95	0,055	6,31	120,17	-0,298	8,66	84,31	0,135	5,77	95,66
2. Teršalų išmetimas į atmosferą iš stacionarių taršos šaltinių, iš viso, tenka 1 km ² (t)	6,67	7,69	0,023	6,51	7,87	0,004	6,64	7,90	-0,252	8,35	5,91	0,218	5,21	7,20
3. Ūkio, buities ir gamybos nuotekų išleidimas į paviršinius vandenis (išvalytų iki normos) (mln.m ³)	6,67	0,004	0	6,67	0,004	-0,25	5,00	0,003	0	6,67	0,003	1,333	15,56	0,007
4. Požeminio vandens sunaudojimas (mln.m ³)	6,67	0,005	0,2	5,34	0,006	0	6,67	0,006	0	6,67	0,006	-0,167	7,78	0,005
5. Miškingumas (%)	6,67	32,9	0,082	7,22	35,6	0,014	6,76	36,1	0	6,67	36,1	0	6,67	36,1
Aplinkos būklės indeksas (ABI)	33,33			32,08			31,38			37,02			40,99	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis.

Telšių regiono aplinkos būklės indekso (ABI) skaičiavimas, 2004-2013 m.

Aplinkos būklės rodikliai	Pokytis % 2009	ABI 2009	2009	Pokytis % 2010	ABI 2010	2010	Pokytis % 2011	ABI 2011	2011	Pokytis % 2012	ABI 2012	2012	Pokytis % 2013	ABI 2013	2013
1. Dujinių ir skystųjų medžiagų, sieros dioksido, azoto oksido, lakių organinių junginių, tenka 1 gyventojui (t)	-0,103	7,36	85,83	-0,028	6,86	83,43	0,162	5,59	96,95	-0,145	7,64	82,84	-0,163	7,76	69,32
2. Teršalų išmetimas į atmosferą iš stacionarių taršos šaltinių, iš viso, tenka 1 km ² (t)	-0,126	7,51	6,29	-0,035	6,90	6,07	0,064	6,24	6,46	-0,096	7,31	5,84	-0,087	7,25	5,33
3. Ūkio, buities ir gamybos nuotekų išleidimas į paviršinius vandenis (išvalytų iki normos) (mln.m ³)	0,143	7,62	0,008	0	6,67	0,008	0,375	9,17	0,011	0,091	7,28	0,012	0	6,67	0,012
4. Požeminio vandens sunaudojimas (mln.m ³)	0	6,67	0,005	0	6,67	0,005	0	6,67	0,005	0	6,67	0,005	0	6,67	0,005
5. Miškingumas (%)	0	6,67	36,1	0	6,67	36,1	0	6,67	36,1	0	6,67	36,1	0,006	6,71	36,3
Aplinkos būklės indeksas (ABI)		35,83			33,77			34,34			35,57			35,06	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis.

Telšių regiono ekonomikos vystymosi indekso (EVI) skaičiavimas, 2004-2013 m.

Ekonomikos vystymosi rodikliai	Bazinė EVI reikšmė 2004	2004	Pokytis % 2005	EVI 2005	2005	Pokytis % 2006	EVI 2006	2006	Pokytis % 2007	EVI 2007	2007	Pokytis % 2008	EVI 2008	2008
1. Regioninis BVP, to meto kainomis, tenkantis 1 gyventojui (Eur)	6,67	4800	0,146	7,64	5500	0,109	7,40	6100	0,230	8,20	7500	0,16	7,74	8700
2. Materialinės investicijos, tenkančios 1 gyventojui (Eur)	6,67	763	0,252	8,35	955	0,624	10,83	1551	0,930	12,87	2993	-0,212	5,26	2360
3. Tiesioginės užsienio investicijos (TUI), tenkančios 1 gyventojui (Eur)	6,67	1968	2,353	22,36	6599	0,681	11,21	11090	-0,055	6,30	10481	-0,740	1,73	2725
4. Bedarbių procentas nuo darbingo amžiaus gyventojų (%)	6,67	10,2	-0,333	8,89	6,8	-0,353	9,02	4,4	-0,091	7,28	4	0,15	5,67	4,6
5. Individualių lengvųjų automobilių tenka 1000 gyventojų (vnt.)	6,67	338	0,157	7,72	391	0,128	7,52	441	-0,007	6,62	438	0,075	7,17	471
Ekonomikos vystymosi indeksas (EVI)	33,33			54,96			45,98			41,27			27,57	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis.

Telšių regiono ekonomikos vystymosi indekso (EVI) skaičiavimas, 2004-2013 m.

Ekonomikos vystymosi rodikliai	Pokytis % 2009	EVI 2009	2009	Pokytis % 2010	EVI 2010	2010	Pokytis % 2011	EVI 2011	2011	Pokytis % 2012	EVI 2012	2012	Pokytis % 2013	EVI 2013	2013
1. Regioninis BVP, to meto kainomis, tenkantis 1 gyventojui (Eur)	-0,207	5,29	6900	0,102	7,35	7600	0,158	7,72	8800	0,023	6,82	9000	0,033	6,89	9300
2. Materialinės investicijos, tenkančios 1 gyventojui (Eur)	-0,605	2,63	932	-0,141	5,73	801	0,603	10,69	1284	0,178	7,86	1513	-0,109	5,94	1348
3. Tiesioginės užsienio investicijos (TUI), tenkančios 1 gyventojui (Eur)	0,768	11,79	4817	0,398	9,32	6733	0,086	7,24	7309	-0,040	6,40	7016	-0,046	6,36	6692
4. Bedarbių procentas nuo darbingo amžiaus gyventojų (%)	1,739	4,93	12,6	0,540	3,07	19,4	-0,186	7,91	15,8	-0,089	7,26	14,4	-0,076	7,18	13,3
5. Individualių lengvųjų automobilių tenka 1000 gyventojų (vnt.)	0,042	6,95	491	0,022	6,82	502	0,034	6,90	519	0,039	6,93	539	0,048	6,99	565
Ekonomikos vystymosi indeksas (EVI)		31,59			32,29			40,46			35,27			33,36	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis.

Telšių regiono socialinio vystymosi indekso (SVI) skaičiavimas, 2004-2013 m.

Socialinio vystymosi rodikliai	Bazinė SVI reikšmė 2004	2004	Pokytis % 2005	SVI 2005	2005	Pokytis % 2006	SVI 2006	2006	Pokytis % 2007	SVI 2007	2007	Pokytis % 2008	SVI 2008	2008
1. Nedarbo lygis (%)	6,67	9,6	-0,156	7,71	8,1	-0,222	8,15	6,3	-0,286	8,58	4,5	0,422	3,85	6,4
2. Užimtumo lygis tarp 15-64 metų amžiaus gyventojų (%)	6,67	60,7	0,030	6,87	62,5	0,030	6,87	64,4	0,030	6,87	66,3	-0,121	5,86	58,3
3. Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė (metai)	6,67	71,67	-0,017	6,56	70,45	0,003	6,69	70,70	0,002	6,68	70,82	0,015	6,77	71,87
4. Naudingas plotas, tenkantis 1 gyventojui (m ²)	6,67	22,9	0,031	6,87	23,6	0,021	6,81	24,1	0,017	6,78	24,5	0,012	6,75	24,8
5. Natūrali gyventojų kaita, tenkanti 1000 gyventojų (asmenys)	6,67	-1,8	1	13,34	-3,6	-0,139	7,60	-3,1	0,194	5,38	-3,7	-0,487	9,92	-1,9
Socialinio vystymosi indeksas (SVI)	33,33			41,35			36,12			34,29			33,15	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis.

7 priedo lentelės tęsinys

Telšių regiono socialinio vystymosi indekso (SVI) skaičiavimas, 2004-2013 m.

Socialinio vystymosi rodikliai	Pokytis % 2009	SVI 2009	2009	Pokytis % 2010	SVI 2010	2010	Pokytis % 2011	SVI 2011	2011	Pokytis % 2012	SVI 2012	2012	Pokytis % 2013	SVI 2013	2013
1. Nedarbo lygis (%)	1,625	4,17	16,8	0,339	4,41	22,5	-0,142	7,62	19,3	-0,233	8,22	14,8	-0,061	7,08	13,9
2. Užimtumo lygis tarp 15-64 metų amžiaus gyventojų (%)	-0,067	6,22	54,4	-0,044	6,38	52,0	0,013	6,76	52,7	0,042	6,95	54,9	0,058	7,06	58,1
3. Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė (metai)	0,014	6,76	72,87	0,014	6,76	73,85	-0,005	6,63	73,45	0,007	6,72	73,94	0,005	6,70	74,27
4. Naudingas plotas, tenkantis 1 gyventojui (m ²)	0,028	6,86	25,5	0,031	6,88	26,3	0,034	6,90	27,2	0,018	6,79	27,7	0,029	6,86	28,5
5. Natūrali gyventojų kaita, tenkanti 1000 gyventojų (asmenys)	0,526	3,16	-2,9	0,035	6,44	-3,0	0	6,67	-3,0	-0,233	8,23	-2,3	0,565	2,9	-3,6
Socialinio vystymosi indeksas (SVI)		27,17			30,87			34,58			36,91			30,6	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis.

Lietuvos Respublikos aplinkos būklės indekso (ABI) skaičiavimas, 2004-2013 m.

Aplinkos būklės rodikliai	Bazinė ABI reikšmė 2004	2004	Pokytis % 2005	ABI 2005	2005	Pokytis % 2006	ABI 2006	2006	Pokytis % 2007	ABI 2007	2007	Pokytis % 2008	ABI 2008	2008
1. Dujinių ir skystųjų medžiagų, sieros dioksido, azoto oksido, lakių organinių junginių, tenka 1 gyventojui (t)	6,67	10,73	0	6,67	10,73	0	6,67	10,73	-0,140	7,60	9,23	-0,043	6,96	8,83
2. Teršalų išmetimas į atmosferą iš stacionarių taršos šaltinių, iš viso, tenka 1 km ² (t)	6,67	1,40	-0,036	6,91	1,35	-0,044	6,97	1,29	-0,139	7,60	1,11	-0,018	6,79	1,09
3. Ūkio, buities ir gamybos nuotekų išleidimas į paviršinius vandenis (išvalytų iki normos) (mln.m ³)	6,67	0,106	0,283	8,56	0,136	-0,051	6,33	0,129	0,171	7,81	0,151	-0,159	5,61	0,127
4. Požeminio vandens sunaudojimas (mln.m ³)	6,67	0,120	-0,017	6,78	0,118	0,169	5,54	0,138	-0,116	7,44	0,122	-0,025	6,83	0,119
5. Miškingumas (%)	6,67	32,0	0,016	6,77	32,5	0,006	6,71	32,7	0,003	6,69	32,8	0,003	6,69	32,9
Aplinkos būklės indeksas (ABI)	33,33			35,69			32,22			37,14			32,88	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis.

Lietuvos Respublikos aplinkos būklės indekso (ABI) skaičiavimas, 2004-2013 m.

Aplinkos būklės rodikliai	Pokytis % 2009	ABI 2009	2009	Pokytis % 2010	ABI 2010	2010	Pokytis % 2011	ABI 2011	2011	Pokytis % 2012	ABI 2012	2012	Pokytis % 2013	ABI 2013	2013
1. Dujinių ir skystųjų medžiagų, sieros dioksido, azoto oksido, lakių organinių junginių, tenka 1 gyventojui (t)	-0,058	7,06	8,32	-0,012	6,75	8,22	0,038	6,42	8,53	-0,059	7,06	8,03	-0,163	7,76	6,72
2. Teršalų išmetimas į atmosferą iš stacionarių taršos šaltinių, iš viso, tenka 1 km ² (t)	-0,092	7,28	0,99	-0,010	6,73	0,98	0,051	6,33	1,03	-0,039	6,93	0,99	-0,061	7,07	0,93
3. Ūkio, buities ir gamybos nuotekų išleidimas į paviršinius vandenis (išvalytų iki normos) (mln.m ³)	0,189	7,93	0,151	0,086	7,24	0,164	0,024	6,83	0,168	0,042	6,95	0,175	-0,04	6,40	0,168
4. Požeminio vandens sunaudojimas (mln.m ³)	-0,067	7,12	0,111	0	6,67	0,111	0	6,67	0,111	-0,018	6,79	0,109	0,037	6,42	0,113
5. Miškingumas (%)	0,006	6,71	33,1	0,003	6,69	33,2	0,003	6,69	33,3	0	6,67	33,3	0	6,67	33,3
Aplinkos būklės indeksas (ABI)		36,1			34,08			32,94			34,4			34,32	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis.

Lietuvos Respublikos ekonomikos vystymosi indekso (EVI) skaičiavimas, 2004-2013 m.

Ekonomikos vystymosi rodikliai	Bazinė EVI reikšmė 2004	2004	Pokytis % 2005	EVI 2005	2005	Pokytis % 2006	EVI 2006	2006	Pokytis % 2007	EVI 2007	2007	Pokytis % 2008	EVI 2008	2008
1. Regioninis BVP, to meto kainomis, tenkantis 1 gyventojui (Eur)	6,67	5400	0,167	7,78	6300	0,175	7,84	7400	0,216	8,11	9000	0,133	7,56	10200
2. Materialinės investicijos, tenkančios 1 gyventojui (Eur)	6,67	1188	0,300	8,67	1545	0,315	8,77	2032	0,400	9,34	2844	-0,084	6,11	2604
3. Tiesioginės užsienio investicijos (TUI), tenkančios 1 gyventojui (Eur)	6,67	1398	0,505	10,04	2104	0,225	8,17	2578	0,242	8,28	3201	-0,098	6,02	2887
4. Bedarbių procentas nuo darbingo amžiaus gyventojų (%)	6,67	6,9	-0,290	8,60	4,9	-0,265	8,44	3,6	-0,056	7,04	3,4	0,088	6,08	3,7
5. Individualių lengvųjų automobilių tenka 1000 gyventojų (vnt.)	6,67	362	0,127	7,52	408	0,105	7,37	451	-0,002	6,66	450	0,06	7,07	477
Ekonomikos vystymosi indeksas (EVI)	33,33			42,61			40,59			39,43			32,84	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis.

Lietuvos Respublikos ekonomikos vystymosi indekso (EVI) skaičiavimas, 2004-2013 m.

Ekonomikos vystymosi rodikliai	Pokytis % 2009	EVI 2009	2009	Pokytis % 2010	EVI 2010	2010	Pokytis % 2011	EVI 2011	2011	Pokytis % 2012	EVI 2012	2012	Pokytis % 2013	EVI 2013	2013
1. Regioninis BVP, to meto kainomis, tenkantis 1 gyventojui (Eur)	-0,167	5,56	8500	0,059	7,06	9000	0,144	7,63	10300	0,087	7,25	11200	0,054	7,03	11800
2. Materialinės investicijos, tenkančios 1 gyventojui (Eur)	-0,451	3,66	1429	-0,062	6,26	1341	0,248	8,33	1674	0,061	7,08	1776	-0,019	6,54	1742
3. Tiesioginės užsienio investicijos (TUI), tenkančios 1 gyventojui (Eur)	0,015	6,77	2930	0,122	7,48	3286	0,117	7,45	3672	0,109	7,40	4072	0,061	7,08	4321
4. Bedarbių procentas nuo darbingo amžiaus gyventojų (%)	1,757	5,05	10,2	0,559	2,94	15,9	-0,176	7,84	13,1	-0,107	7,38	11,7	-0,068	7,13	10,9
5. Individualių lengvųjų automobilių tenka 1000 gyventojų (vnt.)	0,040	6,94	496	0,026	6,84	509	0,030	6,87	524	0,032	6,89	541	0,039	6,93	562
Ekonomikos vystymosi indeksas (EVI)		27,98			30,58			38,12			36			34,71	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis.

Lietuvos Respublikos socialinio vystymosi indekso (SVI) skaičiavimas, 2004-2013 m.

Socialinio vystymosi rodikliai	Bazinė SVI reikšmė 2004	2004	Pokytis % 2005	SVI 2005	2005	Pokytis % 2006	SVI 2006	2006	Pokytis % 2007	SVI 2007	2007	Pokytis % 2008	SVI 2008	2008
1. Nedarbo lygis (%)	6,67	10,9	-0,239	8,26	8,3	-0,301	8,68	5,8	-0,276	8,51	4,2	0,381	4,13	5,8
2. Užimtumo lygis tarp 15-64 metų amžiaus gyventojų (%)	6,67	61,6	0,019	6,80	62,8	0,013	6,76	63,6	0,022	6,82	65,0	-0,009	6,61	64,4
3. Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė (metai)	6,67	72,01	-0,011	6,60	71,25	-0,004	6,64	70,96	-0,004	6,64	70,69	0,014	6,76	71,69
4. Naudingas plotas, tenkantis 1 gyventojui (m ²)	6,67	23,9	0,029	6,86	24,6	0,020	6,81	25,1	0,020	6,80	25,6	0,023	6,83	26,2
5. Natūrali gyventojų kaita, tenkanti 1000 gyventojų (asmenys)	6,67	-3,4	0,265	4,90	-4,3	0,070	6,20	-4,6	0,044	6,38	-4,8	-0,208	8,06	-3,8
Socialinio vystymosi indeksas (SVI)	33,33			33,42			35,09			35,15			32,39	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis.

10 priedo lentelės tęsinys

Lietuvos Respublikos socialinio vystymosi indekso (SVI) skaičiavimas, 2004-2013 m.

Socialinio vystymosi rodikliai	Pokytis % 2009	SVI 2009	2009	Pokytis % 2010	SVI 2010	2010	Pokytis % 2011	SVI 2011	2011	Pokytis % 2012	SVI 2012	2012	Pokytis % 2013	SVI 2013	2013
1. Nedarbo lygis (%)	1,379	2,53	13,8	0,290	4,74	17,8	-0,135	7,57	15,4	-0,130	7,54	13,4	-0,119	7,47	11,8
2. Užimtumo lygis tarp 15-64 metų amžiaus gyventojų (%)	-0,070	6,20	59,9	-0,038	6,41	57,6	0,045	6,97	60,2	0,030	6,87	62,0	0,027	6,85	63,7
3. Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė (metai)	0,016	6,78	72,86	0,005	6,70	73,19	0,006	6,71	73,62	0,005	6,70	73,98	0,001	6,67	74,02
4. Naudingas plotas, tenkantis 1 gyventojui (m ²)	0,008	6,72	26,4	0,038	6,92	27,4	0,036	6,91	28,4	0,018	6,79	28,9	0,021	6,81	29,5
5. Natūrali gyventojų kaita, tenkanti 1000 gyventojų (asmenys)	-0,184	7,90	-3,1	0,194	5,38	-3,7	-0,027	6,85	-3,6	-0,028	6,86	-3,5	0,114	5,91	-3,9
Socialinio vystymosi indeksas (SVI)		30,13			30,15			35,01			34,76			33,71	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis.

Sanglaudos skatinimo veiksmų programos 3 prioriteto 1 ir 2 uždavinių įgyvendinimas

Regionai	Įgyvendinamų ir baigtų projektų skaičius	ES lėšų suma, numatyta projektų finansavimo ir administravimo sutartyse		Vienam regiono gyventojui tenkanti ES lėšų suma, numatyta projektų finansavimo ir administravimo sutartyse
		ES lėšų suma (eurais)	Dalis nuo bendros ES lėšų sumos visuose regionuose (proc.)	
Alytaus	16	55.004.696,08	7 proc.	361,54
Kauno	30	120.250.829,75	16 proc.	202,85
Klaipėdos	20	76.780.891,17	10 proc.	231,58
Marijampolės	15	65.501.261,32	9 proc.	418,66
Panevėžio	17	48.717.836,77	6 proc.	201,03
Šiaulių	25	108.598.979,09	14 proc.	373,87
Tauragės	14	42.599.146,45	6 proc.	400,61
Telšių	18	54.264.544,64	7 proc.	367,33
Utenos	15	43.693.545,56	6 proc.	299,76
Vilniaus	19	138.101.954,13	18 proc.	171,28
Viso	184	753.513.684,96	100 proc.	253,55

Šaltinis: Sanglaudos skatinimo veiksmų programos įgyvendinimo ataskaita už 2013 metus, 143 psl.

Sanglaudos skatinimo veiksmų programos 3 prioriteto 3 uždavinio įgyvendinimas

Regionai	Įgyvendinamų ir baigtų projektų skaičius	ES lėšų suma, numatyta projektų finansavimo ir administravimo sutartyse		Vienam regiono gyventojui tenkanti ES lėšų suma, numatyta projektų finansavimo ir administravimo sutartyse
		ES lėšų suma (eurais)	Dalis nuo bendros ES lėšų sumos visuose regionuose (proc.)	
Alytaus	0	-	0 proc.	-
Kauno	3	5.625.657,24	26 proc.	9,49
Klaipėdos	2	3.852.873,03	18 proc.	11,62
Marijampolės	0	-	0 proc.	-
Panevėžio	2	1.934.471,44	9 proc.	7,98
Šiaulių	3	3.494.039,81	16 proc.	12,03
Tauragės	0	-	0 proc.	-
Telšių	0	-	0 proc.	-
Utenos	0	-	0 proc.	-
Vilniaus	2	6.792.023,87	31 proc.	8,42
Viso	12	21.699.065,39	100 proc.	7,30

Šaltinis: Sanglaudos skatinimo veiksmų programos įgyvendinimo ataskaita už 2013 metus, 151 psl.

Sanglaudos skatinimo veiksmų programos 3 prioriteto 4 uždavinio įgyvendinimas

Regionai	Įgyvendinamų ir baigtų projektų skaičius	ES lėšų suma, numatyta projektų finansavimo ir administravimo sutartyse		Vienam regiono gyventojui tenkanti ES lėšų suma, numatyta projektų finansavimo ir administravimo sutartyse
		ES lėšų suma (eurais)	Dalis nuo bendros ES lėšų sumos visuose regionuose (proc.)	
Alytaus	94	25.965.638,61	7 proc.	170,67
Kauno	185	72.570.492,69	20 proc.	122,42
Klaipėdos	132	41.782.735,02	12 proc.	126,02
Marijampolės	93	21.190.526,38	6 proc.	135,44
Panevėžio	120	41.371.826,72	12 proc.	170,72
Šiaulių	124	38.794.345,72	11 proc.	133,56
Tauragės	74	10.398.047,57	3 proc.	97,79
Telšių	72	10.674.891,32	3 proc.	72,26
Utenos	84	22.143.924,95	6 proc.	151,92
Vilniaus	183	72.073.222,77	20 proc.	89,39
Viso	705	356.965.651,75	100 proc.	120,11

Šaltinis: Sanglaudos skatinimo veiksmų programos įgyvendinimo ataskaita už 2013 metus, 160 psl.

Lėšų suma vienam regiono gyventojui apskaičiuota pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis apie gyventojų skaičių konkrečiame regione 2012 m.

**ŠIAULIŲ
UNIVERSITETAS**
SOCIALINIŲ MOKSLŲ
FAKULTETAS

PAŽYMĖJIMAS

Šis pažymėjimas iliudija, kad:

Rimantas Krankalis, Raminta Mazajevaitė

dalyvavo 3-oje Tarplaulinėje mokslinėje-praktinėje konferencijoje

**GERAS VALDYMAS VIETOS SAVIVALDOJE: [TRAUKIMAS, BENDRADARBIAVIMAS, GALIMAS PLĖTOJANT
REGIONUS**

Ir skaltė pranešimą tema:

„Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo ypatumai Mazeikių rajone“

Socialinių mokslų fakulteto dekanas

doc. dr. Gintaras ŠAPARNIS

Šiauliai
2014 m. spalio 17-18 d.

Registracijos Nr. 2014/SMIP 512

ŠIAULIŲ
UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ
FAKULTETAS

PAŽYMĖJIMAS

Raminta Mazajevaitė

2015 m. balandžio 17 d. dalyvavo Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakulteto organizuojamoje 15-oje jaunųjų tyrėjų tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „EKONOMIKOS IR VADYBOS AKTUALIJOS“.

Pranešimo tema:

„Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimas Lietuvos apskrityse:
Šiaulių ir Telšių apskričių lyginamoji analizė“

Socialinių mokslų fakulteto dekanas

Doc. dr. Gintaras ŠAPARNIS

Registracijos Nr. 2015/SMIP 86

Šiauliai,
2015 m. balandžio 17 d.